THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL LIBRARY
OU_204815
UNIVERSAL LIBRARY

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ మత్సర దేవతాయైనమః.

పండితరాజము

ఇది

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే

రచియింపఁబడి,

KAMSA AUTCHIAH & SONS
BOOK-SELLERS,
RAJAHMUNDRY.

మదరాసు:

శ్రీ వైజయంతీ ముద్రాక్షరశాలలో

ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

మొదటికూర్పు 1,100.

దీనివెల రూ. 0-10-0.

కాపీరైటు రిజిస్టర్డు.

1909

ఉపోద్ఘాతము

ఈనాటకము మేమొనర్చిన నాటకములలో మొట్ట మొదటిది. కాని కొన్ని కారణములచే నింతకాలము వఱకు ముద్రింపఁబడదయ్యె. ఇందు జగదేక కవితాధురంధరుండగు జగన్నాథ పండితరాయలు డిల్లీచక్రవర్తియగు షహాబుద్దీను కొమార్తెను వివాహమాడి పదపడి తత్కాలపు విద్వాంసులచేఁ గాశీపట్టణమున బహిష్కరింపఁబడి గంగకతనఁ బవిత్రుఁడయ్యెనని లోకులు చెప్పికొనెడి కథ తగుపాటిమార్పులతో వర్ణింపఁబడినది. ఈ విద్వత్కవి తెలుఁగుదేశపు వాఁడు. వేఁగినాటి శాఖవాఁడు. ఈతనికి సరస్వతీతైల పానవశమున నిట్టి విద్వత్కవితాధురంధరత్వ మలవడుటయే కాక యేకసంథాగ్రాహిత్వముకూడ సమకూరెనని వినికి. ఇయ్యనఘుఁడు యౌవన దశయందు ధనార్జనకై స్వదేశరాజులం గొందఱం జూచి వారిచ్చు నీవిచేఁ దనియక డిల్లీశ్వరు దర్శింపఁ బోయెనని వినికివలననే కాక ఈతఁ డొనర్చిన "శ్లో" డిల్లీశ్వరో వా జగదీశ్వరో వా మనోరథాన్ పూరయితుం సమర్థః। అన్యైర్నృపాలైః పరిదీయమానం శాకాయ వా స్యా ల్లవణాయ వా స్యాత్." శ్లో॥ నయాచే హిందూకంపర్వాణిద త్తైక డబ్బ్వాకం। యాచే మొగల్ములూకం తృణీకృత సువర్ణసందూకం॥ ఇత్యాది శ్లోకముల వలనఁగూడ స్థిరపడుచున్నది. "శ్లో॥ ఆకురుదేశంవిచరే న్నాకురుపరవాది నిర్జయే శంకాం। స్వీకురువరమేకంమే వ్యాకురుభో వత్సశాస్త్రాణి" ఈ శ్లోకమువలన నితఁడు వరప్రసాది యనికూడ ధ్రువపడుచున్నది. ఇతఁడు యవనీ సహితముగ గంగలో నంతర్ధానము నందెనని వినికి మాత్ర మున్నది గాని అయ్యది విశ్వసింపఁ దగినదికాదు. ఏమన? రసగంగాధరములో గంగాలహరీ శ్లోకములు కనుపట్టు చుంటంజేసి. యాగ్రంథము లహరీరచనానంతరము నిర్మింపఁబడె ననుటకు సందియము లేదు కదా? అట్లయిన నితఁడు మఱికొంత కాలము జీవించి తీరవలెను. దీనింబట్టియే మేము గంగలో నంతర్భావము చెందినట్లు వ్రాయలేదు. ఇందుస్వప్నవృత్తాంతము కేవల కల్పితము. ఉద్యాన వనవిహారముగూడ నట్టిదే. తక్కిన విషయము కొంచెము గొప్ప నిజమేకాని యట్టిది కాదు. స్వప్నవృత్తాంతముచే నీ నాయికా నాయకులు దివ్యులుగా సమర్థింపఁ బడుచున్నారు కాన నాటకనామము యథాకథంచిత్తుగా సమర్థింపఁబడుచున్నది. లేదా? ఈతఁడు పండితరాజు గనుక రాజైనను గావచ్చును. ఇప్పటికిని గాశిలో నీయనంగూర్చి యనేక మహత్త్వములు చెప్పఁబడుచున్నవి. అవి

అన్నియును నింౘఁ జేర్చిన గ్రంథవిస్తర మగునని యుపేక్షింపఁబడియె. ఈ చక్రవర్తి షాబుహానని కొందఱి వ్రాఁతలవలనఁ గనుపట్టుచున్నను రసగంగాధరములో నుదాహరించిన "భూమీనాథ శహాబదీన" అను శ్లోకములోని "శహాబదీన" అను పదము షహాబుద్దీన్ అను దానినుండి కైకొనినట్లు మాకుఁదోఁచుటచే నితఁడు షహాబుద్దీను కొమార్తను వివాహమాడినట్లు వ్రాసితిమి లేదా? ఈ రెండు నామములును నొకనికే యుండవలెను. ఈలవంగి చక్రవర్తికూఁతురగుట కానియట్లును మఱియువ్యతెయో యయినట్లును గంగాధర పీఠికలో వ్రాయఁబడియున్నను మా మనస్సాక్షికి ననేకవిషముల నయ్యది యుక్తియుక్తముగాఁ గనుపట్టదు. ఎవ్వరో యవనిం గ్రహించుటకు "నయాచే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁ జక్రవర్తినేల ప్రార్థింపవలెను? కానిండు. ఏది యెట్లైనను మేమంత స్తనశల్యపరీక్షకుఁ బోక యాంధ్రదేశప్రతీతి ననుసరించి యిద్దాని రచించితిమి. ఇందు 5వ యంకమున నితఁడు రచించిన గంగాలహరి తెలిగింపఁ బడినది. లహరీ శ్లోకములు 52ను గాక స్వకపోలకల్పిత పద్యములు గూడఁ గొన్నియందుఁ జేర్చితిమి. ప్రదర్శకు లయ్యెడ నన్నిపద్యములను గైకొనిన సభ్యులకు విసువు జనించునుగాన సమయోచితముగాఁ గొన్నిటిని మాత్రమే పఠించుచుందురుగాక. మఱియు గంగోపన్యాసము నందలి పద్యములుగూడ నిట్టే కైకొనఁదగు. అక్కడక్కడ నీతని సంస్కృత శ్లోకములు తెనిఁగింపఁబడినవి. ఇందు భాష మొదలైన కొన్ని తురుష్కపాత్రములకు నందఱితోఁ బాటుగాఁ దెలుఁగే వాడఁబడినది. అయ్యెడఁ దత్తదుచితముగా భాషమార్చికొనఁ బ్రదర్శకులు హెచ్చరింపఁ బడుచున్నారు. ఇప్పటి వారికి నేకులకు మహాత్ములయందు విశ్వాసమును నాదరమును లేకపోయినను కాలనిర్ణయమందుఁ బరమాదరముండుటం బట్టి యీ విచారణమింతఁ గొంత యావశ్యకమై యున్నది. కాని గంగాధరపీఠికలోనను మఱికొందఱి వ్రాఁతలయందును ఇక్కవితల్లజుఁడు 17-వ శతాబ్దమున నున్నట్లు మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది గాని యేవత్సరమున నేదినమున నేముహూర్తమున జన్మించెనో తెలియమికి మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. ఇందలి రసము శృంగారము. గద్యములలో నచ్చటచ్చట రసోచితముగా గ్రామ్యములు వాడఁబడినవి. 2-వ యంకములోని వేంకటేశ్వర పదమునకుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరుఁడని యర్థము చెప్పికొనక మేలుకోట చెల్లపిల్లరాయఁడను నర్థము చెప్పికొనవలెను. ముద్రాప్రమాదములు స్థూలదృష్టిగా దిద్దఁబడినవి. మఱియుంగలిన దిద్దికొనఁ బ్రార్థితులు.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1. అంకము.

1. సూత్రధారుఁడు.
2. నటి.
3. రాయలు.
4. శిష్యులు.

2. అంకము.

1. విదూషకుఁడు.
2. శిష్యులు.
3. రాయలు.

3. అంకము.

1. లవంగి.
2. మల్లిక.
3. రాయలు.
4. విదూషకుఁడు.
5. మాతంగి.

4. అంకము.

1. వైతాళికులు.
2. ఫాదుసా.
3. దేవి.
4. పరిచారిక.
5. లవంగి.
6. మల్లిక.
7. మాతంగి.
8. కవులు.
9. మంత్రులు.
10. ఉద్యోగులు.
11. రాయలు.
12. విదూషకుఁడు.

5 అంకము.

1. గోదావరి.
2. కంప.
3. రాయలు.
4. లవంగి.
5. భట్టోజిదీక్షితులు.
6. అప్పయ్యదీక్షితులు,
7. గంగ.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

శుభమస్తు.

పండితరాజము

తిరుపతి వేంకటీయము.

ప్రథమాంకము.

(నాంది)

ఉ. శ్రీయు యశంబు నున్నతియుఁ జెల్వు మిహమ్ముఁ బరమ్ము విద్య యై
యేయుగమందు నెల్లెడల నేయనఘాత్ముల కొప్పు నట్టివి
ద్యాయతనంబులై కవితకాస్పదులై ప్రళయాంతమందు నుజ్జ
బాయని కీర్తి నొప్పెసఁగు పండితరాజుల కేను మ్రొక్కెదన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర—ఆర్యురాలా! యేమి యీయాలస్యము ఇంతకున్నను నీయలంకారము కాలేదు కాఁబోలును.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! ఇదె వచ్చితి. అలంకారమున కేమున్నయది? కురులు దువ్వి కొనుటయుఁ బూలు ముడిచికొనుటయుఁ గాటుక దిద్దికొనుటయుఁ దక్క నగలవలని వగలు దెచ్చికొనునంతటి భాగ్యమున కేను నోఁచినదానఁ గానుగదా?

సూత్ర—అహో! వంశపరంపరచే వచ్చుచున్న యీనాట్యవిద్యచే జీవించుమనకు నెల్లరకుం బోలె, మణిభూషణంబులును, పట్టుపుట్టంబులును నెక్కడివి? అదిగాక, యీ ప్రపంచము పుట్టినయది మొదలిప్పటికి విద్యాజీవనుల కైశ్వర్య మెక్కడ వినఁబడ్డది?

నటి—(కోపముతో)

తే. మాతృగుప్తకవీంద్రునిమాట వినవొ?, కాళిదాసాదికవులసంగతులు వినవొ?
విద్య గలవారి కెల్ల నివ్విధముగా దరిద్రతయె నిక్క మన్న నేరికి హితంబు?

సూత్ర—సుప్రసిద్ధమ్మగువిషయమే మఱచితిని. కాళిదాసాదులయైశ్వర్యమున కేమిగాని విక్రమార్కునను గ్రహమ్మునఁ గాశ్మీరమండలమ్మున కేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించిన మాతృగుప్తునివలె నెవరుల కైశ్వర్య మనుభవింపఁ జెల్లెడినె?

నటి—ఆర్యా ! ఇవి యేటిమాటలు?

తే. నేల నాలుగుచెఱగులు నిండి నివ్వఁ, డెవని కీరిగాపు శైరి భూమీశు లెల్ల
నట్టిఁ దగుఢిల్లిపాదుషాకెల్లఁ దైన, యట్టిపండితరాయలయశము వినవె ?

సూత్ర—అవు నవును. కర్ణాకర్ణికగా నమ్మహానుభావునిచరిత్రము వినుచున్నయటయే. చక్కనిప్రసంగములోనికి దింపితివి. అయిన నేమి, సభ్యులు నాటకారంభమున కెదురు చూచుచున్నారు. పత్రిక వచ్చెంచి చాలసే పైనది. (విప్పి చూచి) ఏమి నీ భావికార్యాభిజ్ఞత ? సభ్యులయనుశాసనమునకుఁ దగినప్రసక్తి దెచ్చితివి.

నటి—"మాతృగుప్తునిచరిత్ర మాడుఁ" డని యాజ్ఞాపించిరా యేమి?

సూత్ర—కాదు కాదు. "సుప్రసిద్ధులును, ననేకగ్రంథవిధాతలును నగు...వెంకటే శ్వరులచే నూత్నముగా రచింపఁబడినపండితరాజ మనునాటకము ప్రయోగింపవల యు"నని,

కం. కృతికర్తలు ప్రఖ్యాతులు, కృతినాయకు డంతవార లిల లేరిఁక ధీ
యుతులు ప్రయోక్తలు సభ్యులు,నతులితు లిటువంటిభాగ్య మబ్బఁగ వలయుఁ.

"ఆలస్యా దమృతం వి"షమనుటచే నయ్యది దేనికిని బనికిమాలినది, కావున వై శమ యొక్కింత గాన మొనరింపుము.

నటి—ఏఋతువు ననుసరింతును?

సూత్ర—వెఱ్ఱిదానా! కనుఁగొనఁ గట్టినట్లగపడునీవసంతముకన్న నన్య మెంగులను వెదక వలసి వచ్చెను ?

నటి—

సీ. పూలగుత్తులు చిన్నిపూఁపపిందెలు పొల్పు గల్పింప నామ్రముల్ కలిమి నలరెఁ
వానిచూట్రయుణంబు నూని కోయిలలు పాగ ర్వట్టి రేయుంబగల్లు నూనె
నాకూజితముల కత్యాకులత్వము నంది పథికు లెల్లరు నూరిబాటఁ బడిరి
వచ్చినభర్తలఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రోషితభర్తృకల్ ప్రొది నూఁది
గక్కుతమ్మున మదనున కలఁగ గాని, యుత్సవము లెల్లెడల నొప్పె నొక్కఁ డేల?
యలరెఁ బండితరాయలయశముపోలె, సకలలోకసుఖంబు వసంతుచెల్మి.

(తెరలో)

ఎవ రక్కడ? నారాక దాదాఁపగుట యెఱింగియుండిరో లె వృథా మిథ్యాస్తవంబు లొనర్చుటను మొదలు వెట్టిరి,

సీ. పరదేశములు దివ్యతీరదేశములు గాఁగఁ బరులగ్రామములు కొఁపురము గాఁగఁ
బరగేహములు సౌఖ్యకరగేహములు గాఁగఁ బరులసంపదలు సంపదలు గాఁగఁ
బరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ బరులయన్నము పుష్టికరము గాఁగఁ
బరులు కష్టసుఖమ్ము లరయువారలు గాఁగఁ బరు లెల్ల కృతుల నపరులు గాఁగ
సంతతప్రవాససంజాతఖేదంబు, తనకె కాక శిష్యజనములకును
గలుగఁ జేసెనట్టికష్టుండు పండిత, రాజు వానియశ మరమ్య మెందు.

నటి—(చెవి యొగ్గి) ఆర్యా! ఏదియో మేఘగంభీరనిస్వనంబున వినవచ్చుచున్నయది.

సూత్ర—నీతమ్ముఁడు మాధవుఁడు పండితరాయభూమిక ధరియించి సశిష్యుండై ప్రవేశించుచుండం బోలు. మన మనంతరవిధానమ్ములకుఁ బోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(ప్రస్తావన)

(అనంతరము పండితరాయలును శిష్యులును బ్రవేశింతురు)

రాయ—(విసువుతో నిట్టూర్పు నిగిడ్చి)

మ. అనిమ్నోన్నతమైనదేశముల బం ష్లిల్లాడి మ్రొగ్గంగఁ దా
మతుకుల్ వాసె శరీరసంధు లకటా! యాహారమా! నీరమా!
మెతుకు ల్గ్రగ్గినఁదక్రి మా! శివశివా! మే నెల్ల శుష్కించెఁ "బం
డితరీతిః పరదేశ" యన్నపలుకు నిక్కమ్ము ముమ్మాటికిన్.

శిష్య—గురువరా! ఇదివఱకెన్నండును లేనివిసువు మీ కీనాఁటఁ గన్పట్టనేల? మే మేజేని యుపచారం బొనరింపముకదా? తమయశంబరమ్యమని యుగ్గడించుటయు శిష్యులకును ఖేదంబు గలుగఁ జేయుచుంటి మనుటయు మా కీయనుమానమ్ము గలిగించుచున్నయవి. తాము వచించినవాక్కు లసత్యము లెట్లయ్యెడి? నిజముగాఁ దమయశంబ రమ్య మెందు.

రాయ—ఈసాంద్రపల్లవవేల్లితం బగు కానుగునీడకుఁ బోవుదము రండు. చండకిరణుండు తనతైక్ష్ణ్య మెల్లఁ బూర్వయామమ్మునన వినియోగించుచున్నవాఁడు.

శిష్య—గ్రీష్మర్తు వాసన్న మగుటంజేసి క్రమముగా నుదయించుటయె తడవుగా నెండ మెండగుచున్నయది.

(ఎల్లరును చెట్టునీడ నిలుతురు.)

రాయ—(స్పర్శసుఖము నిరూపించి)

ఉ. ఎక్కడి కేగెఁ దాప, మింక నెయ్యెడఁ బోయెఁ బథశ్రమం, బదే
చక్కని డాఁగె దప్పి, యెటు సాగెను యాఁకలి, స్వేదబిందువుల్

గ్రుక్కిళు లారఁ గ్రోలుచు మరుచ్ఛిశువుల్ మెయి నిండఁ బ్రాఁకి యు
దిక్కునఁ జూడఁ దామ యయి తీఱనిమోదము వెల్లి గొల్పెడిన్.

శిష్యు—దేశికోత్తమా! ప్రవాసం బని కొందఱు నిందింతురే కాని నిజమ్మున కిట్టియఖండ సౌఖ్యమ్ములు కూపకూర్మములవలె నిండ్లఁ గ్రమ్మగ్గడియుజ్ఞులకుఁ దటస్థించునా?

రాయ—సత్యమే, అయినను, ఇప్పటి కించుమించుగ నాలుగునెలలనుండి రేయి యనక పవ లనక యెండ యనక కొండ యనక పులి యనక భూత మనక యెడతెగని పయనంబుల బడలిన, "ఢిల్లీనగరం బొకటి రెండుదినంబులకుఁ జో నగు" ననియెడి వార్తమాత్రము విన వచ్చుచున్నయది.

శా. వేఁగీదేశమునన్ జనించితిని దేవీపాదసంసేవనో
ద్యోగంబున్ బొనరించి "విద్యలను నెంతేన్ వినికిన్ దుల్యఁ డే
భాగమ్మందును లేఁ" డటన్నయశముం బ్రాపించి పై నేకసం
ధాత్రాహిత్వ మశేషభాషలను సంధానింపఁగా నేర్చితిన్.

చం. చను వటు లుండు నెల్లరిప్రశంసను నెక్కిన మేటిధాటి నె
ప్పిదముగఁ జెప్ప నేరుతుఁ గవిత్వ, మెవండును నన్నెదుర్ప లేఁ,
డెదిరిన గోఁ బరాభవము యేర్పడు వానికి, నిట్టినాకునున్
గురుతను పొట్టకుం దగినకూడిహిహీ మఱి వేయు నేటికిన్?

(ఇంచుక యోజించి) ఓహో! యేమి యీదారిద్ర్యప్రభావము? మార్గాయాసమ్మునకుఁ దోడైన నాత్మశ్లాఘాపరాయణుంగా నొనరించుచున్నయది తప్పేమి?

ఉ. త్రిప్పు ననేకదేశములు తీవ్రపుఁగోపము పుట్టఁ జేయుఁ జె
రప్పులపాలొనర్చుఁ బరమార్థమువంకకుఁ బోవనీయ దే
గొప్పయు దక్కనీదు తనకుం గలమానము వమ్మొనర్చుఁ దా
నప్పున కేని మారఁ డెవఁ డొందు దరిద్రత వాఁడు శూన్యుఁడై.

శిష్యు—దేవా! యేల దేవర యాత్మశ్లాఘాదోషదూషితు లయినట్లు కుందుచున్నారు. తాము వచించువిశేషము లన్నియు నించుకయు స్వభావోక్తికి మించవు. తమ కేటికీపరితాపము? కొలఁది కాలముక్రిందట నవరాత్రమహోమహమ్మునందలియష్టమీదినమ్మున నర్ధరాత్రమ్మున నెల్లరిసముఖమ్మున వినఁబడినయాకాశవచనంబులు స్మరింపుఁడు.

మ. "కురుదేశమ్ములదాఁక నేగు మెదురై కోపించి నీతోడ నెం
దారుఁ డెవ్వండును నిల్వఁ డించులకు నీ వాక్కాంతయున్ శంకచా

ప్పరయం బోకు వరం బొసంగిన వత్సా! సర్వశాస్త్రిముల౯
బరిశీలించి యొనర్చు వ్యాఖ్య" లని యంబాదేవి వాక్రుచ్చదే?

రాయ—అవును. మనయందు జగదీశ్వరియనుగ్రహం బట్టిదియ యైనను నీయుకొండ తాండవం బెరు సంతసింపఁ దగినయది.

కం. విద్వత్తయు దారిద్ర్యము, నద్వైతమునందుఁబోలె నాత్మేశ్వరులై
యీద్వైప మొక్కఁడేల, న,వద్వైపము లేని దాఁటు వనములు దూఁటు౯.

శిష్యు—సత్యమే. అయినను, దూరస్థపర్వతన్యాయముగా మన మిట్లరుగుచుంటిమే కాని మనమండలముననేమి చుట్టుపట్టులనేమి యఖండపదాన్య లగురాజన్యు లెందఱు లేరు?

రాయ—ఓహో! యేమి యీవెఱ్ఱితనము. మనదేశపురాజుల నాశ్రయించెడిపండితుల కిప్పుడె కాదా, సప్తజన్మంబులకుఁ దీరని దారిద్ర్యభారమ్ము నాయెను.

శా. ఈఁగి న్నేరఁ డొకండును, నేర్చినను దానిఁగల్గు బోగాలను౯
రాఁగ౯ దక్కఁగనీండ్రుల౯ దనుప రీరాజ్యమ్ములం, దట్టియీ
త్యాగం బెనియుఁ బర్వకాలములఁ దీర్థాలందుఁ గన్పట్టు, న
నేగంగావలె నియ్యఁగా వలెను డిల్లీశుండు వే యేటికి౯.

కం. డిల్లీశుఁడో జగదీశుఁడో, యుల్లమ్మునఁ జూడముకోర్కు లీడఁగూర్చెడు నీ
చిల్లరరాజు లొసంగుట, కిల్లయొసంగినను గూరకా? కుప్పవకా?

ఇంతియ కాదింకను వీరలయవ్యవస్థత లనేకములు గలవు చూడుము.

సీ. తమకు రాఁదగినయాదాయమ్ము నెఱుఁగరు; వ్యయ మెఱుంగరు; తమదయకుఁ బాత్రు
లగుమంత్రు లొనరించునన్యాయము నెఱుంగ; రాష్ట్రరాజ్యాభివృద్ధ్యాదికార
ణము లగురైతు లన్నము లేక చచ్చుచున్నను నొకింతయు వారిఁ గనరు; పన్ను
హెచ్చొనర్చినవాఁడె యిష్టుఁ డుద్యోగులం; దిట్లు లార్జించియు నేమిఫలము?
పండితుల కొక్కసంస్థానపండితు వత్సరమున కొకకొంత యేనిద్రవ్యము వ్యయింప
డిది యునిట్లుండఁబయి పెచ్చుబుణముపీర, నెప్పటికినప్పు డేద్రిమింగ నెదుగుచుండు
ఔరా! వీరిదురవస్థ.

సీ. తప్పులెక్కలు వ్రాసి తమమంత్రు లందర్థ మపహరింతురు కొంత యప్పుడపుడు
పై నిచ్చు లంచాలపా లగు మఱికొంతి నౌకర్లు చౌర్యమ్మున హరియింత్రు
రాజబందుగులమర్యాదల కొక్కింత వమ్మగుఁ గోడిపందెమ్ములకును
గొఱ్ఱెపందెమ్ములకును గొంత బూడిలోఁ బోసినయాజ్యమై పోవుఁ గుదకుఁ

నముకుఁ దండికి సున్న శుభము గానర్వ, బొత్తిగా నుండ దప్పు డప్పును బొనస్తు-
రదియు నిప్పించువాని కం దర్ధమేని, యీకి మానకు బహుమాన మింత నిజము.
మన రాజుల జాగరూకతయు మనమంత్రుల స్వార్థతత్పరత యు నెవ్వ రెఱుఁగరు. మన
మెట్టియిక్కట్టులకేని యోర్చి డిల్లీచక్రవర్తిఁ దర్శించితిమేని నిక్కముగా
నీయకించినతి యకించిత్కరమ్ము గాఁ గలదు.

శిష్యు—చిత్తము, దేవర యానతిచ్చినవిధంబెల్ల నిక్కంబ యైనను జన వుండుటం
బట్టి వినిన తెఱంగు విన్నవించికొనుట మన్నింపఁ దగు.

శా. హుక్కా త్రాగుచు రాత్రియుం బవలు రాజోద్యోగముల్ మాని కై
పెక్కింపఁగ దగువస్తువుల్ మెసవుచుఁ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ చక్కనివారో వెలంగుకలకై యర్పించితా మెవ్వరో
లెక్కింపఁగ మతేసియా వనవిభుల్ సేవింపఁగా నష్టలే?

కం. మనకుఁ గోబ్రాహ్మణపూజనముఁ విధియించు శ్రుతులు, చంపుటను గో
ప్పను గోవుల యావనమతి, మనఘా! సరి పడుట యెట్టు లవ్వారలతోఁ?

ఉ. ఇచ్చిన నియకున్న మనయిచ్చకు నడ్డము రా రొకింతయు
నిచ్చటిరాజు; లాయవను లెప్పటికిన్ మనవిప్రు లన్న
మచ్చర మెక్కి పల్లకులు మానకమోయఁగఁ జేతురంచుఁ దై
పెచ్చుగఁ జెప్పుచుంద్రు మన పెద్దలు; వార లసత్యవాక్కులే?

రాయ—ఈచెప్పినచొప్పంతయు నిక్కంబ కాని,

తే. గీ. దుండగులు వారిలో గల రుండ వచ్చు, మనమతమ్మునఁ జెక్కు; రిజ్జనులఁ బట్టి
మతము నెల్లను దూషింపమునకు నొరులకునుదగి దుర్యోగ్యులగువారఁగనఁగ వలయు
నిష్పక్షపాతముగఁ బరిశీలించిన మనమతమ్మునను నిటుఁ గొన్ని దోషమ్ములు విద్వదా
ధారసమ్మతంబు లై యున్నయవి.

ఉ. యాగములందుఁ ద్రాగుట యు నాల వధించుట గ్రామ్యకర్మసం
యోగము దేవయోగ్య మని యొప్పుటయుఁ మొదలెన్నియేనియుఁ
రోగులి యొప్పి రిట్టియవయోగము మాన్పఁగఁ జాలువారలుఁ
బా గన రోగువాఁ జనరు పై శ్రుతివాక్యము లట్టు లుండుటన్.

కం. శ్రుతియొనియు నది బుధసమ్మతికిన్ వెలియేని దాని మానం దగు స
న్మతి కెక్కనయది శ్రుతికిన్, శ్రుతియేనియుఁ గొనఁగ నొప్పఁ బ్రజ్ఞావంతుల్.

శ్రుతు లన్నియు నొకము వ్యవహారమ్మునకుఁ దెచ్చికొంటి మేని మనకన్న నెవ్వ రేని యు మెఱుఁగ నకతీఱుఁ సర్వజనసమ్మతం బగుశిష్టాచారం బొక్కటి మనలఁ గాపాడు చున్నయది. ఐన నేమి, యీయాచారమ్మును బరస్పరద్వేషదూషితు లగు పండితాభాసులచే ననేకమార్గమ్ములఁ బోవు చున్నయది.

తే. సాత్వికులు పిష్టపశువిశేసన మొనర్తురని పురాణమ్ములందుఁ జెప్పినవిధమున
గొంత కొనఁగ వేదముల్ కూలు ననుచు, నితరులాచరింత్రు ప్రత్యక్షహింసనంబు.

శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసమ్ములు చూడఁ జూడ నతివిచిత్రమ్ములుగను దురూహమ్ములుగను గన్పట్టెడి. తుదకలకును నిట్టివిపరీతార్థబోధకమ్ము లగువేదమ్ములును దత్తదంగమ్ములును గూడ నుండక మానవు. వానింబట్టియే వార లాచరించుకార్యములలో ననేకములు మనకుం బోలెఁ సుసాధనంబులు. ఏది యెట్లయినను,

శా. మనకే మష్యుల కేమి యీయవనవిభుల్ మన్నించి తా మిచ్చునా
ఘనవృత్తుల్ మఱియున్ జమీనులును లెక్కన్ జూడఁగాఁ జేయుభో
జనమే వారల దంచుఁ జెప్ప నగు, రాజ్యం బెట్లు శాసించినన్
జను దాతృత్వమువారిసొమ్మయి ప్రశంసన్ జేయఁగాఁ జెల్లదే?

అది యటుండఁగాక,

శా. ఏ సద్వృత్తులలో మునింగి మఱియు దేరిన్ వెచ్చించినన్
గా దాద్రవ్యము శూన్య మెంతయు నశింపం బోటు, హిందూవిభుల్
మీఁదున్ జూడక వెచ్చపెట్టినను, నామే యన్నవస్త్రాలకున్
లేదో మా కనునంతసేగి త్వరలో నే కొంతు రత్యల్పులై.

శిష్య — ఆర్యా! ఇది యంతయు నిక్కంబ, వా రంతతఱుఁగనిదాతలైనను,

శా. యోగం బొక్కటి మంచి దైనయెడ నేయూ రేగినన్ జక్కఁగా
యోగించున్, విపరీతమైనయెడలన్ యోగింప, డింతేల, మీ
రెగుం డంబుధిఁగాని కూపమునఁగానీ తుల్య మానీటిసే
తేఁ గల్గున్ గలశిం, బదృష్టవశముల్ ధీవశ్య సంపాదనల్.

గురు — ఈయర్థమ్మును నిక్కమే యగుఁ గాని,

మ. పయనం బైనదివంబునుండియును స్వప్నమ్ముల్ భుజస్పందముల్
నయనస్పందము లాదిగా మనకుఁ గానన్ వచ్చు; నీసూచనల్
హయవేదండమహోగ్రహారబహుమానాధిక్యమున్ దెల్పు; నిం
తయు నిక్కం బగుఁ గాక; యోగను నిమిత్తంబుల్ ముఖ్యంబుల్ గదా.

శిష్య—ఆర్యవర్యా! ప్రాకృతజనులంబోలె దేవర స్వప్నమ్ములనిగాఁ శకునమ్ములనియు విశ్వసించుట కరం బాశ్చర్యమ్ము కలిగించుచున్నయది.

తే. నిదురపట్టమి స్వప్నముల్ నెగడు నొక్కొ, కపుడు ప్రకృతివశమ్మున నదరుభుజమ్ము
లేమి నయనమ్ములేమి యొండేమి దీన, నగుఫలమ్మును లే దన్య మరయ రాజ.

రాయ—ఇయ్యది నీకుఁ గొంతవఱకు నొప్పుకొనఁ దగినదే కాని, చిరపరిచితానుభవమ్మునన కదా! పెద్దలియ్యెడల శాస్త్రమ్ములఁ గల్పించి యుందురు. వాని నింతమాత్రన త్రోసి వేయఁ జెల్లునా? ఇది యిట్లుండనిచ్చి నిష్కళంకబుద్ధితో విశ్వసింపఁదగిన దింకొక్క రహస్యమ్ము వచించెద.

శా. నాకున్ జాతక మొప్ప వ్రాసె విధికన్నన్ మిన్న మాతండ్రి, యం
దేకచ్ఛత్రవిభుండు గూఁతు నిదు నంచింతను సూచించె, డి
ల్లీకాంతుండు వినాగఁ దాదృశవిభుల్ నే, రేమి కానున్నదో?
యేకాలమ్మున కేమి వచ్చునొ నరుం డెవ్వాఁడు నైవేచ్ఛనన్?

శిష్య—ఇది మఱియు విచిత్రముగ నున్నయది. విశ్వసించుట యటుండనిండు. తురుష్క కన్యాపాణిగ్రహణంబు లగ్రజాత్యుద్భవుల కేయుగమ్మునఁ జెల్లెడిని;? అంతలోఁ దమవంటిమహానుభావు లెట్లు కైకొందురు?

రాయ—(ఇంచుక తడవూరకుండి) ఆచక్రవర్తికిఁ గూఁతు రున్నయదియో లేదో మన మెఱుంగముగదా? ఉండుటయే నిక్కంబేని,

మ. కొనకే మిచ్చిన నేటివర్గములు లోకుల్ కట్టుఁబాటిట్లు న
చ్చినయట్లున్ బోనరించి "యయ్యదికదున్ శ్రీమంత మావస్తువే"
వని శ్రీకృష్ణుఁడు గీతలన్నొడువఁడే? యాతం డసత్యమ్ము వ
ల్కునె? లోకేశుఁడు భేదబుద్ధిగలఁడే? క్రూరుండె? వైరాత్ముఁడే?

ఉ. దేశము లెన్ని? యొక్కయెడ దేవుఁడు గల్గి మఱొక్కచోట లే
డే? శ్రుతు లమ్మహామహునివే యగునన్ మఱి పక్షపాతని
ర్దేశము లేల కన్పడు? విదేశపువారికి ముక్తి లేదె? యే
దేశపువారు ముక్తులని తెల్పఁగ నా? నటులేని చెప్పుమా.

శా. పాండిత్యం బనఁ దుల్యదృష్టి యగు సంభావించు నవ్వాఁడు వే
దండంబున్ శునకంబు నొక్కగతి, నీతాత్పర్య మొక్కింత నే
గం డేనిన్ మఱి వాని కెక్కడిది సార్వజ్ఞత్వ? మింతేటికిన్
"చండాలోస్తుసతుద్విజో" స్తనుచు నాచార్యుల్ ప్రశంసింపరే.

ఇంతవట్టును శాస్త్రవిషయం బగుటచే నుపన్యసించితింగాని, ప్రకృతప్రసంగమ్ము లోనిది కాదు,

ఉ. ఎంతయు రిక్తులైనమన మెక్కడ? మధ్యమలోకపుణ్యశచీ
కాంతునికూఁతు రెక్కడ? యఖండులబుద్ధులు సైత మొక్కడో
వింతవిధమ్ముగాంచు, నవివేకము చెడ్డది, దానిఁ ద్రోయుచే
ర్పెంతటివానికేని జనియింపదు, కోర్కు లనన్ పిశాచముల్.

ఈప్రశంస యంతయుఁ బెట్టఁగలబచ్చలపాదుసామెతవంటిది. (ఆకసమువంకఁ జూచి) సుఖముగ నున్నయదికదా? యని యియ్యెడఁ గూర్చుంటిమి. కాల మతిక్రమించుచున్నయది.

కం. అంబరమధ్యంబును జే, రెం బంకజవల్లభుం డరిగెఁజల్లఁదనం
బుం బహుదూరమ్ముగ నెం, డం బడి తాళంగలేక నగగుహాలుసారన్.

శా. క్రాఁగన్ జొచ్చెఁ దటాకనీరములు, వృక్షశ్రేణిమూలమ్ములన్
డాఁగెన్ నీడలు, సూళి బిట్టెగసె, గాఢం బయ్యె సంతాప, ము
ద్యోగమ్మున్ దిగఁద్రావి పాలికులు పోనూహించుచున్నారు, నే
వేగన్ దగ్గరపల్లె కేగఁ దగు నీవెట్టన్నివారింపఁగన్.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మునఁ
ప్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూ—(తనలో) రాయలవారితో స్నేహ మైనది మొదలు పాదుషాయొద్ద కేగుటయే యిష్టము లేకున్నయది. "రాజును జూచినకళ్ల మొగుణ్ణి చూస్తే మొత్తుకోబుద్ధి వేస్తుం" దన్నట్లున్నది. ఆహాహా! సౌందర్యవిశేష మట్లుండ నాయనవాఙ్మాధుర్యము! ఎంతసేపు వినినను తనివితీఱదు. దీనికేమి? ఆశక్తియెట్టిదో! ఒకసారి విన్నంతనే యేభాషయైనను తూ,చా తప్పకుండఁ జదువును. పాపము! ఈప్రజ్ఞచేత నేకదా మొన్న గుఱ్ఱపుఖాసుదారుఁడును నేనుఁగుమావటీఁడును బెట్టికొన్నకలహములో నిష్కారణ మాయనకు సాక్ష్యము వచ్చినది. దిక్కుమాలినవిధవలు నీళ్లకుఁ దోలికొనిపోయినవాళ్లొకదానిమీఁద నుండి యొకదానిని దాఁటించుకొనుట యెందుకనో? గుఱ్ఱము లాఘవము కలది గనుక దాఁటును గాని, యేనుఁ గెట్లు దాఁటుననుకొన్నాఁడో? పోనీ యెవరును దొరకనట్లు లీపండితుని సాక్షిగా నెందుకు వేసికొనవలెనో? అయిన నేమి? అదియుఁ బ్రభుదర్శనాకాంక్షి యగునియ్యనఘునికి ఫలకారియే యయినది. ఇంతకుఁ గతినుఁ దైనను దండనాధికారి బహురసికుఁడు; తాఁ గనుఁగొన్న వెంటనే యీయనశక్తిని పాదుషాకుఁ దెలియఁబఱచినాఁడు. పరోపకారపారీణుల స్వభావము లిట్టివియేకదా? లేనిచో నితఁడు పండితుఁ డని యెంతకాలము చెప్పినను దర్శన మగునా? ఇప్పుడో! యెందుకనో చెప్పినట్లుండినను విధిగా దర్శనము కాఁగలదు (కొంచెము సేపూరకొని) లవంగి కెట్లు తెలిసినదో యీతనిసంగతి? ఎట్లైనని యొకసారి తన యుద్యానవనమునకుఁ దీసికొని రమ్మని తన చెలికత్తియ మల్లికచేఁ గబురు చేసినది. కొంపతీసి చూచినపిమ్మట మోహింపదుకదా! (స్మృతినభినయించి) అయ్యో! నాముసలాగ్రబుద్ధి కాలినట్లే యున్నది. అప్పటి కప్పుడే మఱచితినే. ఆపెకలలో నెవరో పొడకట్టియచ్చొత్తినట్లీయనవిగ్రహమునే చూపి పిలువనిపేరంటముగా దూతకృత్య మొనరించి మోహము కలిగించినదఁట! యని కూడ నిన్న నాబానిసకూఁతురు నాకుఁ జెప్పియే యున్నది. ఇఁక నేమి? సర్వవిధములచేతను నీబ్రాహ్మణునిగాస్తై నేతనే పడ్డది. అదృష్టకాలము వచ్చునప్పటి కన్నియు నిట్లనుకూలించును కాఁబోలును; కాని, యుగ్రకులజుండును నఖండపండి

తుండును నగునతం డీనీచురాలి నంగీకరించునా? అంగీకరింప కేమి? ఫాదుషాకూఁతు కన్న నెక్కుడుసంబంధము దొరకెడినా యేమి యీబ్రహ్మచారికి? ధారాళముగా వివాహము చేసికొనఁ డేమో కాని రహస్యమున కభ్యంతర ముండదు. ఏది యెట్లయినను నియ్యది నాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది. ఫాదుషాకుఁ దెలిసిననో నే నేమి యుత్తరము చెప్పఁగలుగుదును? "నందో రాజా భవిష్యతి" తల్లిగండ ముండవలెను పిల్లగండ ముండవలెను గాని మంత్రసానిగండ ముండదు కదా; ఎట్లయినను నొకసారి యుద్యానవనమునకు మాత్రము తీసికొనిపోవుట నాకుఁ దప్పదు. అట్లు చేయనిచో నిప్పుడే నా కావేవలనఁ జిక్కు తటస్థించును "అటునుండి నరుక్కు ర"మ్మన్నట్లు, పయిదానికిఁ జూచుకోలేక పోదునా? పోయి యాయనతో నీవిషయమును గొంత ముచ్చటించెదను (కొంతనడిచి) అదిగో! రాయలవారిశిష్యులు అందఱును నొక సారియే బయలుదేరినారే (శిష్యులు ప్రవేశింతురు) వీరి నడిగెదను (ప్రకాశము) అయ్యవా రేమి చేయుచున్నారు? పాఠములు చెప్పుకొనుట లైనదికాఁబోలును.

శిష్య—లేదు, గురువుగా రేదో యాలోచించుచుఁ బిలిచినను పరాయత్తచిత్తులై నిన్నటి సంధ్యాకాలమునుండి యుఁ బ్రత్యుత్తరమే యీయరు.

విదూ—(తనలో) కారణ మేమయి యుండునో! (ప్రకాశము) మీ రిప్పు డెక్కడికి?

శిష్య—ముగ్గురమును వేర్వేఱుగా పను లుండియే బయలుదేరితిమి. ఒకరు కూరలకును మఱియొకరు తండులములకును, వేఱొకరు స్వకార్యమునకును.

విదూ—మీకు రొక్కమే దినవెచ్చ మిచ్చుచున్నారు కాఁబోలును. సరే, ఇవి స్వకార్యములు కావా? "తృప్త్యర్థ"గా మీరే భోజనము చేసెదరు, పేరుమాత్రము గురువుగారిది.

శిష్య—పుస్తక మొకటి కావలసియున్నది. అదిస్వకార్య మన్నాను; అంతే అన్నియును స్వకార్యములే, కాకేమి?

విదూ—ఉత్తరగీతలా? రతిరహస్యమా? దాని పే రేమి?

శిష్య—(నవ్వి) మహాపండితుఁడవు, నీ కన్ని పేరులును వచ్చునే! మేము త్వరగా వచ్చి వంటఁ జేయవలె మమ్మును విడిచిపెట్టుము.

విదూ—వెళ్లుదురుగాని "విధవానాంవితంతూనాం కాగతిః పురుషోత్తమ" తరువాత "అహంవిద్యార్థిరూపేణ" అనియా? లేక "సన్యాసిరూపేణ" అనియా పాఠము? కొంచెము చెప్పిపొండి.

శిష్య—ఇది యెందులోనిది? మే మెన్నఁడును విన లేదు.

విదూ—(పెదవివిరచి)ఇదే మీపాండిత్యము ? ఉత్తరగీతలలోఁ గృష్ణమూర్తి నర్జునుఁ డడుగఁగా నమ్మహానుభావుఁడు చెప్పినసమాధానము.

శిష్య—సరే, మమ్మును పోనిమ్ము ప్రొద్దు పోవుచున్నది. (నిష్క్రమింతురు.)

విదూ—(తనలో) ఇప్పుడు నాకు మఱియు వీలుగ నుండును. "లంజెకుపిల్లతగులాట" మన్నట్లు వీళ్లు లేకపోవుటయే మేలు. త్వరగాఁ బోయి వీళ్లు వచ్చునంతలోఁగాఁ గార్యము నెఱవేర్పవలెను (ముందుకునడిచి) ఇదిగో! అయ్యవారు నివసించుమాడుగు (చెవి యొగ్గి) లోపలనాయన యేదియో శ్రవణసుఖముగఁ జదువుచున్నట్టు లున్నది. అది యిక్కడనుండి వినుటయే మెఱుఁగు గాని దగ్గర కేగితి నేని యాయన మాని వేయునేమో! (ఒక్కెడపొంచివినును) (యథానిర్దిష్టముగా రాయలు ప్రవేశించును)

రాయ—

తే. యవని నవనీతకోమల నహహ యొక్క,సారి శయ్యకు రాఁదియఁ జాలువాఁడ
నేని నంగనవన మేల? యితర మేల? యవనియే హెచ్చు దీని కేదైన లొచ్చు.

విదూ—(తనలో) వెదకఁ బోయినతీవ కాళ్లకుఁ దవిలిన ట్లీయన పడుచుఁదనపుబాధ వెళ్లఁబోయుచున్నట్టు లున్నదే. ఈయవని యేయవని యైయుండునో? (మరలవినును)

రాయ—

శా. ఏ దంతస్థులమేడపై కలువ తా నేహేతువో వచ్చె, నేఁ
జూడన్ గూడునె నిష్కళంకుఁ డగునజ్జుం బోలె బాట్టింతలే
కే డాల్గుక్కడి దాని నెమ్మొగము? పోనీ నన్నుకింతేనిఁ దాఁ
జూడన్ జాలెనె? చక్రవర్తిసుతచూచుం బాటియే మాదృశుల్.

విదూ—(తనలో) నిక్కముగ నీయయ్యవారిబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుటకు మనచక్రవర్తి కూఁతురే కారణము. పాప మీయన "యూపెతన్నుఁజూడలే" దని భ్రమించుచున్నాఁడు. స్వప్నదర్శనమే కాక ప్రత్యక్షదర్శనముకూడ నైనది. (మరలవినును)

రాయ—

శా. నన్నుం బోలెడివార లెందఱిల నుండన్ బోరు? వా రెల్లరన్
దన్నే చూచెను దన్నె చూచె ననుచున్ దర్శింపఁగాఁ జెల్లు నే?
యన్నారీమణి చూచెనేనియును; నాయక్షిప్రసారంబు పం
పన్నాకూతమొ? కాదొ? యన్యులమతుల్ ప్రత్యక్షముల్ కావుగా.

తే. కవులతిశయోక్తి వర్ణింత్రు కావ్యములన,టందు రెఱుఁగమిఁగొందఱ,అయ్యతిశయోక్తి
యిప్పురముచొప్ప నిక్కమ్మెయొప్పుగనిన,కవియలంకారములనుండి కడకుఁద్రోయు.

విదూ—(తనలో) ఇంక నే నెంతయుఁ గృతార్థుఁడనే, రాచకన్నియ ఛీవాట్లు నాకుఁ దప్పినవి, కానియితనింగొంత సేపు చమత్కరించి కికురించెద (దగ్గరగాఁ జని ప్రకాశము) సాధు! సాధు! జగమ్మునఁ బెక్కండ్రు పండితశ్రేష్ఠు లుండినను బండితరాయ లనుబిరుదమ్ము నీకే యొప్పఁ దగినది.

రాయ—(తత్తరపాటుతోఁ దేరఁజూచి) చెలికాఁడు కాఁబోలును ఏమి యీదిన మింత యాలస్య మొనరించితివి ?

విదూ—నే నిప్పుడే రాలేను, వచ్చి చాలసే పైనది. మీ రెవ్వియో యొంటిపాటున శృంగారపద్యములు చదువుచుండుట విని యంతరాయం బగును నని లోపలికి రా నొల్లక యాగవాక్షముదరిఁ గూర్చుంటిని.

రాయ—(తనలో) ఇఁక నీపరిహాసకునకు సర్వము నరఁటిపం డొలిచి చేతి కిచ్చిన ట్లయినది. "మల్లజ్జాం నప్రకాశయేత్" అనుటవలన వీనితో మునుపటికన్న నెక్కుడు స్నేహ మొనరించు టట్లుండ, నీమనోరథంబు వీనివలన నెఱవేర్చికొనఁ బ్రయత్నింప వలయు. (ప్రకాశము) చేయి వట్టికొని

సఖా—శా. ఏ వైదేశికుఁడవె, చిరమ్మునకు నా కీపీట నీ వెట్టులో
దైవప్రేరణ మిత్ర మైతివి, సమత్వం బాపదన్ సంపదన్
భావింపన్ దగు మైత్రి యున్నయెడ, నాభావంబ నీభావ, మెం
దే వేఱొకతి నుంచెదనుసుమీ ? దేహం బొకండున్ వినా.

విదూ—కవిశిఖామణీ! రహస్యగోపన మొండుదక్క, నావలన మీ కేకార్యమ్ము గానున్నను నయ్యది సాధ్యాసాధ్యవిచారమ్ములేక యే సమకూర్చెద. నింకులకుఁ బ్రమాణ పత్రికఁ గూడ నీయఁ గలను.

రాయ—చెలికాఁడా!

తే, తనరహస్యంబు నొరులు కైకొనక యుండ, డాఁచుగతి నెవ్వని దవండు డాఁచునో? వి
ధాతృసృష్టిని వారలే తగుదు రయ్య, మూల్య మగుమిత్రశబ్దార్థమును వహింప.

విదూ—మహాభాగ ! తమరు వచించినట్లు తనరహస్యముంబలె నితరునిరహస్యమును గాపాడువాఁడు వానికి మిత్రుఁడే యైనచో, నేను నారహస్యమువలెనే యితరుల రహస్యమును గాపాడ నేర్తు.

రాయ—(నవ్వి) "మరువదుశీనరేషుజలం" అనునట్లు "నారహస్యమునుం గాపాడుకొన నేర నే నొరులరహస్య మంతకంటెఁ గాపాడ నేర" నవియా యేమి నీయభిప్రాయము ?

విదూ—మీపాండిత్యము రేపు ఘనసభాదర్శనమునకు వెళ్లినప్పుడు చూపుకొనుఁడు; నాయొద్ద మాత్రము ప్రకటింపకుఁడు. అంతగీర్వాణ మెందుకయ్యా మాటలాడునప్పుడు? తిన్నగా మాటాడ రాదాయేమి ?

రాయ—(తనలో)వీఁడిఁక నెంతవిసరికొట్టినను గొట్టినవాఁడే. అయిననేమి, "కార్యార్థి నఃకుతోగర్వః" అనికదా మన మిప్పు డూహింపవలసినది (ప్రకాశము) గీర్వాణమైనను ఇది సర్వసాధారణమైనమాటయే, ఎడారులయందుంబలె నుశీవరదేశములయందు జలము కలదు; అనఁగా, నక్కడను నిక్కడను గూడ లేదనియభిప్రాయము.

విదూ—ఇప్పుడు తెలిసినది. ఒకరిమాట కేమిగాని నామాట కైనను నితరులతోఁ జెప్పకుండుట నేర్చికొనుటకుఁజిరకాలమునుండి యత్నించుచున్నాఁడను. ఇందుకై ప్రత్యేకించి మూఁడుసారులు కాశికి వెళ్లి వచ్చినాఁడను. ఎంతపరిశ్రమ చేసినను క్రియ మాత్రము కట్టినది కాదు; ఇందున కేకదా, తమతో స్నేహము చేయుటకుఁ బ్రతిదినమును వచ్చుచున్నాఁడను? పోనిండు వృధకాలక్షేపము చేయించుచుంటిరి కాని నాకీ నువుగింజలో నోటి నానసీయలేని లోపమును వారించుసాయమును దెల్పకపోతిరి గదా, అట్లయినచో నియ్యెడ మీ కెంత యుపయోగించును జెప్పుఁడు?

రాయ—(దైన్యముతో)

తే. హాస్యమున కిది వేళగా దని యెఱుఁగవు, వంతరంగమ్మునఁ గలచింత యెఱుఁగు
దీను వైదేశికుఁడ దిక్కు లేనివాఁడ, ననియెఱుంగుదు విటు లేఁచ నగునె నీకు.

విదూ—ఓహో! యిదిమతియుం బాగుగ నున్నది. ఘనసాకూఁతురుఁట! బోడిబాపఁడఁట! యెక్కడి కెక్కడ! నక్కెక్కడ! దేవలోక మెక్కడ! యెవ్వరు విన్నను నోటితో నవ్వరు.

రాయ—(గడ్డముపట్టికొని) బిగ్గరగా నఱవకుము, ఇది యెవ్వ రెందునకు విననలయును.

చ. కమలిని కర్కుఁ డెట్టిచెలికాఁడు ? కుముద్వతి కబ్జుఁ డెట్టిచు
ట్టము ? విరిదీవ కెక్కడికటాక్షము భృంగముపై ? నెకొక్కచో
నమరు నెకొక్కచో, పతివ లైనను బూరుషు లైన నెందుఁ బ్రే
మము గలచోట లేమి యనుమా టటు లుంచుము గాంచ రెద్దియున్.

తే. వంక రగుమాత్రఁ జందురువాని కేమొ? చెఱకురుచి కణుపులకల్మిఁ జెడునె? శబ్ద
దోషమున గీతి కందేని దొసఁగుగలదొ? దయితుదారిద్ర్యమతివచిత్తము విరచునె

విదూ—మీచదువున కంతకును ఫలితార్థము నేను సౌందర్యవంతుఁడగు పండితుఁడను కవిని గనుక నన్నాకన్నియ విధిగా వరింపఁ గలదని తేలినది. తథాస్తు. అట్లె

కానిండు, మాటలకేమి? కానితే నక్కఱలేదుకదా. వట్టిచదువు చదువక నే నడుగు మాటకు సదుత్తరము చెప్పుఁడు. మీలో మీరిట్లు సాలుత్రావుమాత్రమేనా? లేక మీ కెక్కుతమునకైన నప్పద్మాక్షియభిప్రాయంబు పొడకట్టెనా?

రాయ—(కొంచెము ధైర్యముతో) అట్లడుగుము వృథాకోలాహలమ్మునకు మొదలుపెట్టి మిత్రకార్యవిఘాతకుఁడవు కానెంచకుము.

ఉ. పాడుగుమీఁద నుండి నను మానిని ప్రేమరసమ్ము చిల్కుచుఁ
జూడనిచూడ్కిఁ జూచె నిది సూచనయౌఁగద? యింతమాత్రనే
నీడిగిలఁబడక; విను మిదేగు జాతకమందుఁ గొంత యీ
జాడ లిఖించెఁ గండ్రి; యది సాయ మొనర్చెడి దీనికిన్ సఖా.

విదూ—అట్టిగట్టినమ్మికమీ కున్నచో నీనాఁడొకపరి యానాతిదృక్పథమ్మున మిమ్ముం బడవైతునా? పిమ్మట మీయదృష్టము. నా చేయునుపకార మింతకు మించి యుండదు.

రాయ—(అభిలాషతో) సఖా! అది యెట్లుసంఘటించెదవు?

తే. మగల నొకపరి నాకు నమ్మగువమిన్నఁ, గనెడిభాగ్యమ్ము ఘటియింపఁ గలిగె దేని
జాలుఁ దన్మాత్రమునన నాజన్మమునకుఁ, దగినఫల మందినంతసంతసము గాంతు.

విదూ—(నగుచు) ఇవి యేటిమాటలు? దర్శన మైనపిమ్మట స్పర్శనము కావలయునం దురు; అదియునైన మతియొక్కటి లోటగును. ఎవరెరుగని వీమాటలు.

రాయ—చెలికాఁడా! అంతవఱకేలగాని,

తే. యువనినవనీతసమతాపయమునిరమణి, ఊహిఊహియనునమృతోక్తులొప్పులొలుకఁ
గమనుఁగా నెంచి యౌవనియంకమునఁ గులుకు, సుఖము లెల్లను వానినే సుము జగాన.

విదూ—సరే, ఇక్కడికిఁ దేలినది. "చల్లలేక పొమ్మన్న, పెరుగేని యువడ్డింపు" మన్నట్లున్నది. అప్పుడే యెంతవఱకు దేకినదో చూడుఁడు మీకురాశాపిశాచము?

రాయ—(సంశయముతో)

చ. ఎఱుఁగుదుఁ జక్రవర్తిసుత యెక్కడ! యెక్కడి నే నటంచు, మీ
దెఱుఁగుదు, మంచిచెడ్డ లవియెల్ల నెఱుంగుదు, నైననేమి? నా
యెఱుక యడంచి కోరిక లనేకములై మన మత్తలోదరీ
పర మొనరించె, నెట్లయినఁ బ్రాణము దక్కుట దుర్లభంబిఁకన్.

విదూ—(తత్తరపాటుతో) ఓవిశ్వస్తశ్రేష్ఠమా! మీప్రాణమునకు నాప్రాణ మడ్డువైచెద. మీ కింక నధైర్యమెందుకు?

రాయ—పరోపకారస్వభావముగల యోపిచ్చివాఁడా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగా దెలిసికొనుము.

తే. అత్తలోదరిపొంచుకొ, దయిన నగును, నుభయపక్షములను బ్రాణ మూడు నిజము
మన్మథుం డాద్యపక్షాన మరణహేతు,వన్యపక్షమున నిమిత్త మవనిభర్త.

విదూ—(గర్వముతో) నాకు మీయభిప్రాయమునుం దెలిసికోలేకపోవుట యనునపయశం బొకటియా? పిరికికవీశ్వరుఁడా! నేనుండ ఘామషాగాని గీదుషాగాని మన్మథుఁడుగాని గిన్మథుఁడుగాని నీమేన వ్రాలిన యీఁగకైన నపకృతి యొనర్పఁ గలుగునా?

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనిప్రాగల్భ్యము. పరిహాసస్వభావమున ననియెడిపిచ్చిమాటలు కావచ్చును. ఏమో! అన్నియునునట్లుండు ననియును ననుకొనఁగూడదు; కాని నమ్మకముమాత్రము కుదురదు. "హాస్యగానికిఁ దేలుగుట్టి" నన్నట్లున్నది. కానిమ్ము. మాటలసందర్భముంబట్టి చూచిన నిజ మెంతో తెలియకుండెడినా! (ప్రకాశము) ఘామషాయొద్దఁ జనవుండుటంబట్టి యతనివలనం గాపాడినను గాపాడుదువుకాని మన్మథుఁడు నీకెట్లువశుఁడగును.

విదూ—(తనలో) ఇఁక నాయెఱిఁగినవిధమ్ము చెప్పి యితనిం గొంత యూరించెదఁ (ప్రకాశము) అపరమన్మథావతారుండ వనఁదగినయోపండితాఖండలా? నిన్నొకసారి తనయుద్యానవనమ్మునకుఁ దీసికొనిరమ్మని నీమనఃప్రేయసి యిదివఱకే సఖీముఖమున నన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నది.

రాయ—(తనలో) ఇతనిమాట లెంతవఱకు సత్యములో నిర్ణయించుట కడుఁ గష్టము కదా? (ప్రకాశము) సంతతపరిహాసాదరముగలయోమిత్రమా! నీమాటలు నేనే వనినమ్మ నేర్తును.

ఉ. ఇంతకుముందుఁ గొండొకయు నీవిషయమ్ము నెఱుంగ నట్లు నా
చెంతనటించులేటి? మిపుడు చెప్పెడిమాటలచంద మేమి? యా
వంతయు నీనువాక్యములయందలియర్థ మెఱుంగఁజాల,న
న్నింతకుఁ బాల ముంచెదవొ? యేటను ముంచెదొ? నీయధీనుఁడన్.

(తన్నుద్దేశించుకొని)

ఎక్కడివేఁగిదేళ? మిటకేటికి వచ్చితి? నెందుకోసమై
యక్కట! యిప్పు డిక్కరణి యత్న మొనర్చుచునుంట? ఘామషా

యెక్కడ? కూఁతు రెక్కడ? మహీసురవంశకళంక మైన నే
నెక్కడ? నాదుపాండితి యదెక్కడ? మోహ మదెంతకున్ దగున్.

(నిట్టూర్పునిగిడించి)

చ. కులము నతిక్రమించు టొకగొప్ప గఁదోఁచ దఖండపాండితిన్
గలిగిన తెల్విఁ బోనడఁపఁ గల్గుట గా దొకగొప్ప, మానమున్
దొలఁగుట గాదు మందడుగు దూఁగెడిఁ బ్రాణము గడ్డిపోఁచకున్
జులుకనయయ్యె నియ్యువనసుందరినిన్ దరమే మఱంపఁగన్.

విదూ—ఓహోహో! యివియేటిమాటలు? నాలుకచిగురునుండివచ్చెడివో? లేక నాభీస్థానమునుండియే బయలువెడలినవో? చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుభాగుసాకూఁతుగు తనంతన పిలువనంపె నన్నమాట యీకులగోత్రములన్ దెచ్చివెట్టినయది కాఁబోలును.

రాయ—మిత్రమా! మఱియొకలాగున నూహింపకుము.

చ. జప మడఁచున్ దప మ్మడఁచు సత్య మడంచు నడంచు యోగ్యతన్
జపలతఁ బెంచుఁ బెంచుఁ గలసత్వ మగణ్యత మేని గావు మ
న్నపు, డనగణ్యత మ్మయినయయ్యది యెయ్యది సేయ నోప, దే
వపుగను లైనకాంతలకె వంగుచుందురు యోగు లందఱున్.

ఉ. కట్టియ లన్న బంగరువుకన్నను నెయ్యెడ మేటి, యింక నే
పట్టనమందు నేని సొకప్రాణులఁ జూడరు నీటికన్న, ని
క్కట్టులకున్ నివాస మనఁగాఁదగు నిప్పరినుండి మున్ను నే
నెట్టిప్రయత్నమున్ సలిపి యేమిప్రయోజన మేగనైనఁగా.

విదూ—ఇంతమహైశ్వర్యమ్మునకు నోఁచి యందఱువలె వచ్చినత్రోవ నెట్టులేగగ ?

రాయ—(సిగ్గుతో) ఏ మట్టులంటివి? మన కిప్పుడబ్బిన మహైశ్వర్య మేమి?

విదూ—ఏమా? భగవంతున కైనను గన్నింపం బనఁదగు మాఘానుపాదర్శనంబు కానుండు టట్లుండ నేరికి నలభ్యమ్ము లగు నాయనకామిరచూపుణోపులకు నభాగ్యగతుండవై యిప్పుడో యింకనో యఖండసామ్రాజ్యపదవి నందనుంటివి. పైపెచ్చు మంచిమంచిపక్వాన్నములతో ఘృతకుల్యలును దధికుల్యయు నగునట్లు మునిఁగి తేలుచుంటివి. పుచ్చె పూసినదాయేమి? ఇంతకంటెఁగావలసిన దేమి?

రాయ—(చిఱునవ్వుతో) ఆద్యంతములు నీవు చెప్పినటులే కావచ్చును; కాని యొక యనుభవమును వచించుచున్నాఁడను. ఈజగత్స్వభావ మేమో! ‘‘ ఆకసమునఁబువ్వు

ఉన్నవా ?" యని యడుగ "లే" వనరు పరికదా "అయ్యవి సర్వసామాన్యపుష్పముల వంటివి కా"వనియు "వానితావి యంతకన్నవిలక్షణ" మనియును దేగవర్ణించి పృచ్ఛకు నభినందింపఁ జేసి కొండ నెక్కింతురు. ఇయ్యెడ నొరులదోస మేమందును ?

మ. తనయాశ్రించినదానికిన్ దగినచంద మ్మెవ్వఁడే నాడు వా
నిని నమ్మన్ మనసొప్ప దైనవతఁడే నెమ్మిన్ జనింపంగ నే
ర్చు నొకం డెవ్వఁడుగాని దాని కతివైరుధ్యమ్ము మై నిక్కమై
నను జెప్పన్ బ్రతికూలుఁడా మనసుకన్నన్ వక్ర మొం డున్నదే.

విదూ—నే నెంతపరిహాసస్వభావముకలవాఁడ నైనను నిప్పట్టున యథార్థపరిహాసకునిగా నన్ను విశ్వసింపుఁడు. మీ రిట్లు వెనుకకు ముందుకు నుయ్యేలలూఁగు చుంటిరి కాని నిష్కళంకహృదయుఁడైన మహానుభావుఁ డితఁ డొక్కఁడే యని నాయశస్సు జగములఁబడి వెలుగుచున్నయది. మీ కంతనమ్మిక లేనిచో నన్నుఁగుఱించి యెవరి నేని కొంచెము ప్రశంసించిచూడుఁడు. నాకుజ్యోతిశ్శాస్త్రమునఁ బూర్ణపాండిత్యము. అందులోఁ బ్రశ్నభాగము మఱియును ముఖ్యమైనది. విచారించిచూడఁగా నక్కన్నియమిమ్ము మన్నించుననియు ఘోరసాకూడఁ గిక్కురుమనక యంగులకంగీకరించునని యుం బొడకట్టినది.

రాయ—(నవ్వి) మిత్రమా ! నీవు ప్రశ్నశాస్త్రమునఁ బండితుఁడవు కదా. నేను నిన్నడుగనిదే యెట్లు విచారించితివి ?

విదూ—ఇది మఱియుఁ జక్కగానున్నదే. ఇంత సేపటినుండి వెళ్లఁ బోసినసోది యంతయు నేమాయె ? నన్నే నే నెఱుఁగను. నిన్నెట్లెఱుఁగుదు నన్నట్టు లున్నది

రాయ—అది కాదు. ప్రశ్నకు దక్షిణాతాంబూలసహితముగా వచ్చి కదా పృచ్ఛ చేయ వలసినది.

విదూ—ఇదా ఇవి యన్నియును దానివలన జీవించుమీవంటికుక్షింభరులకుఁ గాని జగదేకచక్రవర్తి యెవరో యెఱుఁగనివారు సహితము నన్నెఱుఁగునట్లు ప్రభుత్వ మాచరించుమహారాజును; నాకా ?

రాయ—ఎన్నివిధములఁ జూచిన నొకమాటయైనఁ బరిహాసములేక చెప్పవు కాఁబోలును, ఐన నేల కా దనవలయును. "మంచిమాటలకుఁ జెవు లొగ్గవలయు" నని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు, కాని

క. జాతియు నొక్కటి కాదఁట, నీతి కుడుకుఁ భిన్న మఁట గణింపఁగ నతఁడే
కూఁతు న్నాకిడు నఁట యిది, యేతీరున నమ్మవచ్చు నెవరు నొడివినఁ.

విదూ—ఓహో! యింత వెఱ్ఱివానిని నే నెందును జూడ లేదు. మీశాస్త్రిపాండిత్య మే మైనదయ్యా? మొదట స్త్రీపురుషులకుఁ బరస్పరజాతిభేద మున్నదా? లేదా? అట్టివారి కెట్లు లైక్యము ఘటించుచున్నదో?

రాయ—చెలికాఁడా? చక్కఁగాఁ జమత్కరించితివి. చానువుకొనిన ... నెంతబుద్ధిమంతుఁడ వేని యగుదువు.

విదూ—చమత్కరించు టే యనుకొంటి రాయేమి? మనకు వారితో సంబంధమెతగునా? యనిసంశయించుటకు మాని "వారు మనకుఁ గన్యయ నిచ్చుట కంగీకరింప" రనుట కేవలము పొరబాటు.

రాయ—అగును; నీవన్నమాట సత్యమె.

కం. మనలోన వన్యవర్ణ్యమునికికి నంగీకరింప, మొకఁ డెల తమం
తిన యెల్ల కులములను బ్రయ, తినమునఁ గలిపికొన నెంత్రు తారు తురుష్కుల్.

విదూ—వహ్వా! మీకును మంచిలోకజ్ఞాన మే యున్నదే! మీదియింతయుఁ బురాతనపు ఛాందసపండితులవై ఖరి కాదు.

రాయ—మన కనియు నంతదూష్యము కాదుసుమా.

తే. శూద్రకన్యకఁ దనుకనచూపె మనువు, వెంకటేశ్వరుఁ డంతటి వేల్పు యవన
కన్యకను బెండ్లియాడి మార్గమ్ము వెట్టె, పుడమివేలుపు లంత కెక్కుడె తలంప.

విదూ—భేష్ ఇఁక నేమి? శాస్త్రముకన్న మనకుఁ గావలసినది శిష్టాచార మే కదా? ఇందు సందియ మెక్కడ?

రాయ—ఎక్కడనా?

తే. శాస్త్రములు నుండు నాచారసరణు లుండు, లేక యుండిన నిపుడు గల్పింప వచ్చు
మొదట ఘటనంబు నిక్కమై మొన సె నేని, యడ్డు నేయవి ?యటసందియమ్ము గాని.

విదూ—ఘటనంబునకుం గాక యక్కన్నె ని న్నేల పిలువ నంపించెనో?

రాయ—మిత్రమా!

మ. పిలుపే సందియ మంత నిక్క మయినఁ నే నెవ్వారిం గూర్చియో
కలయే గంటినొ నాముదమ్మునకు బొంకఁ బూనితో మింటఁ బూ
వులు జన్మించునె? యెండమావుల జలంబుఁ గల్గునే? గర్భరి
క్తుల కెల్లఁ దలమానికంబ నగు నాకుం గోర్కు లీడేఱునే.

తే. పుట్టు నంతంతన యడంగుఁ బొడము మరల, నంతలోనన నశియించు వింతగోర్కె
లతిదరిద్రుల కెందు బాల్యమునఁ గురుల,కుం జెడినకులకాంతలకులుకు లట్లు.

విదూ—మీ రీసంశయము లిట్లు వెళ్లఁ బోయుచునే యుందురు. నాకు భుక్తికివేళ కావచ్చినది. "ఈనాఁటిసాయంకాలమునకు మిమ్ము వెంటఁ బెట్టుకొనివచ్చెద" నని రాకన్నియకు వార్త నంపించెదను, (తెరవంకఁజూచి) మీశిష్యుఁడు మిమ్ముస్నానమునకు లెం డనుటకుఁ గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు.

(శిష్యుఁడుప్రవేశించి)

శిష్య—(తనలో) ప్రతిదినమును నీవేళకు నభ్యవహార మగుటయేకాక యొక్కింత విశ్రమించుట గూడ నయ్యెడిది. ఈదిన మీవఱకు స్నానమునకే లేవక ప్రచండమిశ్రునితో నేదియో యాలోచించుచుఁ గూర్చున్నారు. పోయి విన్నవింతునా? పదార్థములు చల్లనారిపోవుచున్నవి. ఇంకను పార్థివలింగార్చనము మిగిలియే యున్నది. (సమీపమునకు వెళ్లును)

రాయ—(విదూషకునితో) మావిద్యార్థి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నీప్రసంగము మనకుచితము కాదు. అట్లె యొనరింపుము పొమ్ము. (శిష్యునింజూచి) ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను నీవు రానక్కఱ లేదు. వెళ్లుము.

చి—శిష్యుత్తము. ఇంకను దమరు యమునకుదయ చేయవలయును గాఁబోలును. పార్థివలింగార్చనకుఁ బుష్పములు సిద్ధము చేసియుంచితిని.

(నిష్క్రమించును)

విదూ—(మెల్లఁగా) మీ రీవిద్యార్థుల నెంతునకుఁ దీసికొనివచ్చినారు? వీండ్రు మీ సాయంకాలపుఁ బ్రయాణమునకు నంతరాయము గాకుండమాత్రము చేసికొనుఁడు. నేను బోవుచున్నాను (నిష్క్రమించును).

రాయ—(తనలో) నాకు స్నానమును దోఁచదు పానమును దోఁచదు. వీఁ డతివంచకుఁడు, అయినను గడునమ్మికగలవానివలెఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఏదో వీని యొద్దకుఁ గొంచము నావిషయమై వార్తమాత్రము వచ్చియుండుట తప్పదు. లేనిచో నంతఃపురజనులు సంచరించునుద్యానమ్మునకుఁ గొంపో నేర్చునే. కానిమ్ము "యద్భావి తద్భవత్యేవ" (నిట్టూర్పునించి)

ఉ. ఈవిషయమ్ము మానుకొనుటే కడుసౌఖ్య మటంచు నెంచి లో
నావిధిచేయ నిశ్చయము నందినయంతన మోహ మగ్గలం

పై వెనువెంట నంటు నటు లైనను జేయుదు నన్నుఁ దోడనే
భావము వేనవేలు ప్రతిబంధకముల్ గనఁ జేయు నద్దిరా.

(నిష్క్రమించును).

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మున
ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(తెరలో)

మ. అదె సంధ్యాసతి సానురాగ యయి తా నయ్యాళి వెల్గొందె నె
మ్మది దానిన్ గురియించెనో? యనఁగ సంబంధించెఁ దావృత్తుఁడై
యదనున్ వమ్మొనరింప కర్యముఁడు, తా నవ్వారిమోహాంబుసం
పద సూచించెను నాఁగఁ జీఁకటియుఁ బర్వెన్ జొచ్చె నల్దిక్కులన్.

ఇది చూళిక.

(అనంతర ముద్యానవనములో లవంగియును, జెలికత్తియ మల్లికయును, రాయలును విదూషకుఁడును వెనువెంబడి చెఱియొకచోటుగాఁ బ్రవేశింతురు.)

లవం—(తనలో) హృదయమా! కాల మతిక్రమించుచున్నయది. ఇఁక నీయాశ నిరాశ యగుటకేమి సందియము. (ప్రకాశము) చెలీ! మన మీపాటికి వెనుక కేల మరలఁ గూడదు?

మల్లి—ఏమి యీనాఁ డింతతత్తరపడియెదవు? మన ప్రచండమిశ్రుఁ డప్పండితసార్వభౌము నియ్యెడకున్ దోడ్కొని వచ్చువేళ కావచ్చినది. ఇఁకఁ గొండొక తాళి పోవుదము.

రాయ—సఖా! అటు గనుఁగొనుము.

ఉ. చీఁకటి పోవుచున్నయది శీతకరుం డుదయించుచున్నవాఁ
డేకడఁ జూడ వెన్నెలలు హెచ్చెఁ దొండగ నిఁ కేటిమాట యా
కోకకుచం గనుంగొనెడికోర్కె ఫలించునె? యింతసేపు తా
రా కటు లూరకుండు ననురాగము గల్గుట నిక్కమేనియున్?

విదూ—మన మిప్పుడకదా! యిందులకు వచ్చితిమి. ఇంతలోనే యింతతత్తఱపాటా? ఎంతయనురాగము గలదైనను ప్రథమసమాగమమున "భర్త నెదుర్కొనవచ్చు" నని నేను విన లేదు. మీరు మహాకవీశ్వరులు మీ రెక్కడ నేని యట్లు చదివి యుందురేమో!

రాయ—సఖా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలిసికొనక యేల వృథా పరిహసించెదవు?

తే. సంజప్రొద్దున కిటకు నన్ సకియ తోడి, తెమ్మనుచు నీకు వార్త నందించెనంటి
వదియ నిజమేని యబల దా నంతకన్న, మున్న రావలె నదియ ప్రేముడికి గుఱుతు.

విదూ—వచ్చియే యుండును గాని యెయ్యెడల నేవినోదమ్మునఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచున్నదియో?
నలుదెసలు పరికించినఁగాని మన కేట్లు తెలియఁగలదని?

రాయ—ఇంతవఱకుఁ ద్రిప్పినది చాలదా యేమి?

విదూ—ఇది యంతయు నాకే యుపకారముగా నున్నదే.

రాయ—(తనలో) వీని నూఁతఁ జేసికొని యిమ్మహావిషయమునఁ బ్రవర్తించుట గొడ్డలి తోఁక పట్టుకొని గోదావరి కడ్డపడిన ట్లున్నది. (ప్రకాశము) త్రోవ దీయుము నీవెంబడి వచ్చుచున్నాను.

విదూ—ఇదుగో యీసంపంగివృక్షములచాలు ననుసరించి పోవుదము (పరిక్రమింతురు)

లవం—(తనలో) ఓహో! యేమి యీవెన్నెలలు నాకు మిగుల నవశత గలిగించుచున్నవి. వీనిఁ జూచి డీమలయానిలము లెందులకో (నిట్టూర్పుపుచ్చి ప్రకాశము) చెలీ! స్వప్నము నిజ మని యెంచికదా మన కీవెట్టియడియాస.

మల్లి—ఏ మట్లనుచున్నావు? ఇంతలో నసత్య మేల కావలయును?

లవం—నిశ్చయముగా నసత్యమే కాని స్వప్న మైనతత్క్షణము మాత్రము నిదుర లేచులోపల నంతయుఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలెఁ బొడకట్టెను.

మల్లి—అగునుజామీ నాటకముగూడ నిదేమాదిరి; చూచుచున్నంతసేపు నిజమైన కథానాయకులు సుఖదుఃఖము లనుభవించునట్లె యాత్తతన్మయమై తదనుగుణ భావమ్ము లనుభవించును. పిమ్మట నిట్టులే క్రమముగాఁ బరిణమించెడిని,

లవం—నాటక మనిన వేళో యున్నదా మనబ్రతుకంతయు నిట్టిదే; ఐనను నేదో శాశ్వత మని వెట్టివెట్టిప్రయత్నములు పలుపుచుందుము. తనకు పైత్యభ్రమము గలిగి జగముదిరిగినట్లు బొడకట్టెను నిజమున కయ్యది నిశ్చలమే సుమా,

మల్లి—అట్లేల యనవలయును? ప్రాప్తికాలమునకుఁ గాకతాళీయమ్ము గాఁగూడదా? అది గాక నీవంటిజగదేకసుందరిచే స్వయముగ నాకాంక్షింపఁబడియు వికృతి నొందకుండుటకు నాయన మనం జేమి శిలయా?

లవం—(కోపముతో) దుర్మార్గురాలా! అయ్యనఘు నట్లేల యనవలయును.

ఉ. జననము నందినంగదుఁ బ్రశస్తము గాని తురుష్కజాతియం
దనఘుకులోద్భవుం డతఁ డహో! యెటు నాచపలాంతరంగవ
ర్తన కనుకూలుఁడౌ? నిది వృథాశ్రమ మింతకుఁ దారతమ్యముల్
మన మెఱుఁగంగ నీయ దనుమానము మాన దిఁ కేమి సేయుదున్.

మల్లి—సఖీ! యింకను గాలాతిక్రమణమ్ము గా లేదు. నీ వేల యిట్లు త్తలపాటు చెం-దెదవు. ఈవఱకే మనప్రచండమిశ్రుఁ డయ్యనఘుం దోడ్కొని వచ్చి యుండవలెను. నిన్నిదివఱకే యాతఁడు చూచి విరాళి గొని యున్నవాఁ డనికదా నాతో నాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. నిన్నెందులకు వృథా నిందించికొనియెదవు. ఈక్రీడాసరోవరము నొద్దున నుండి నలుదెసలు నిరీక్షింతము రమ్ము (అట్లొనరింతురు)

రాయ—(విసువుతో) నన్నుఁ గుజనునిగా నూహించి కాఁబోలును మిన్నక యీకుజనుల వెంటఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడవు. నీవెంట వచ్చినందుల కీప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ గావలసినదియే.

విదూ—ఓహో! ఇది మఱియుం బాగుగ నున్నదే. వచ్చినది యుద్యానవనము కదా? ఎయ్యెడల నేక్రీడామృగమ్ములఁ గాంచుచు నేయేవినోదమ్ముల మసలుచున్నదియో యొక్కింత పరిశీలింపక యెట్లు కన్పట్టెడిని.

రాయ—ఇదివఱ కొకసారి యిట్లు పలికితివి. అప్పు డెంగులకని యూరకుంటిని కాని యిపుడు నీరసవిహీనతకు నాకుఁ గోపము పుట్టుచున్నయది.

చ. దయితు నధీన మైనమదిఁ దాల్చు నెలంతల కందు నొందుగో
ర్కె యుదయమంద, దెయ్యెడలఁ బ్రీతి జనింపదు వేయు నేల? ని
శ్చయముగ స్వర్గలోకసుఖసంపద తా నెను రేగుదెంచినన్
గయికొన నిచ్చపుట్టు, దొకకాంతునిసంస్మరణంబె సర్వమున్.

విదూ—అసత్యవాదు లగుమీవంటికవీశ్వరు లంత వెఱ్ఱిగా వర్ణించుమాత్రమే కాని నిజమ్మున కంతయుం గన్పట్టదు "ఇదిగో పులి యంటే, అదుగో తోఁక" యన్నట్లు ఒకరినిఁ జూచి యొకరు మఱింత యననుగుణముగ వ్రాయుదురు. కాని యవి యన్నియును ననుభవవిరుద్ధమ్ము లగుటం జేసి యనాదరణీయమ్ములు. పలువురు నెలంతలు కోరి యుండిరి కాని మీరు చెప్పినంత కాముకదా అందులో శతాంశ మేని వెఱ్ఱితనము నాకయ్యెడఁ గన్పట్టలేదు. ఇంత యేల? ఇట్లు చెప్పుచుంటిరి కదా మీ రీదినమ్మున సర్వసంగపరిత్యాగ మేల చేయలేదో?

రాయ—నన్ను నీ వేమి తెలిసికొంటివి?

ఉ. వచ్చినశిష్యులం గనియు వారికిఁ బాఠము సెప్ప నైతి లో
హెచ్చినతాపపుంగరిమ నించుకయున్ భుజియింప నైతి నా
పచ్చనివింటిజోదుపయి భారము వైచితి నంతలోన నీ
యిచ్చకము న్నిజం బనుచు నే నొనరించితి సంజ కంజలుల్.

విదూ—అవును. బీద బాపనయ్యకు రాచకన్నియ దొరకొన నున్నప్పుడు క్రోఁతికిఁ గొబ్బరికాయ సామెత గలిగినను "చూచినకళ్ల వెఱ్ఱి" యన్నట్లాపె మహారాజు పుత్రి. యేదో కారణమున ననుగుణానురాగమ్ము నందినను నయ్యది యేవినోదమ్మున నైనను మఱపుం గన వచ్చును.

రాయ—(కోపముతో) ఐనచో సమ్మతమే ఇంత యెఱిఁగియుండియు నన్నిఁదుల కిక్కడికిఁ దోడ్కొని వచ్చితివి? కడచినదాని కేమి గాని నా కాకన్నియయు నక్కఱలేదు. మఱి యొందును వలదు నీపుణ్యమాయె నిక్కడ వేఱొండవమానమ్ము లేకుండ యథాస్థానమ్మునకైనఁ గొనిపొమ్ము.

తే. మొదలఁ బరిహాసమున కాదిమూర్తి వనుచు, నిన్నెఱింగియు నీవల నేను బడితి
దాని కేమి పురాకృత మైనకర్మ, ఫలము తప్పఁగఁ జేయ నెవ్వరితరంబు.

విదూ—(వినుట యభినయించి) బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంచుకతడవు నైఁపుము. నే నిదె కొంచెము పోయి వచ్చెదను.

రాయ—(చేయి పట్టుకొని) చెక్కెక్కించి నిచ్చెన దీసిన ట్లిదికూడనా?

ఉ. కత్తులబోనుకన్న నధికమ్మిది న న్నిట డించి పోయి నే
వత్తు నటంచుఁ బల్కెదవు వైఖరియే యిది యెవ్వరేని న
న్నిత్తఱి సేవకుల్ గనిన నేమని యుత్తర మిచ్చువాఁడ నీ
పొత్తున ముప్పు మూఁడె పరిహా యిఁక బుద్ధిజనించె నాకొగిన్.

విదూ—(నవ్వుచు) తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి పిరికివాండ్రని వినుటయే కాని నేఁటికిఁ బ్రత్యక్షము కూడ నైనది. ఈఁగ శ్రేని చోర నశక్య మగునంతిపురమ్మున జగదీశుపుత్రితోఁ గలయ నుంకించుచుంటివికదా! నీ కట్టిమహాయోగము చేకూరినను "పిరికితనము తుద నెగ్గించెడినా" యని నాకు సందేహముగా నున్నయది. కొంచె మేదో అలుకుడు విన వచ్చుచున్నది చూచి వత్తు ననినఁ బోనీకున్న నే నెట్లు కార్యము పొసఁగింపఁ గలను?

రాయ—(చెవియొగ్గి) నీ కేమి విన నైనదో కాని నా కాయూతటాకమ్ములదరిన్ గూయు చున్న మండూకమ్ములును, గీమరాళ్లును దక్క వే ఱెయ్యదియుఁ గాన రాదు. వృథాగా న న్నిట డించి పోకుము

లవం—చెలీ? నిక్కముగా నాస్వప్నమునఁ జూపట్టిన మహానుభావుఁడు మనప్రచండమిశ్రునికి మిత్రుఁ డనియేనా నీనమ్మకము?

మల్లి—సందియ మెందుకు? నిన్న స్వప్నమున మరులుకొల్పిన యతఁడే సౌధమ్మున నుండఁగాఁ జూచి పరవశత్వము నందినట్లుకదా యాతఁడు నాతోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

లవం—(తనలో) ఇది యెంతవఱకు సత్య మైయుండునో! (స్మృతి నభినయించి) (ప్రకాశము) అవును మొన్న సంజప్రొద్దుల నేను సౌధాగ్రమ్మున నిలిచి యమునానదీ సౌభాగ్యమ్ము విలోకించుచుండ నెవ్వరో యొకరు మాత్ర మావీధిఁ జనుచుండిరి. నేను జూచులోపల నే నగరరక్షకు "లిది యంతఃపురవుపీథి" గనుక నీ వియ్యెడ కెందులకు వచ్చితివి? రాఁగూడ దని యవలకుఁ బంపిరి. ఆయన యమ్మహానుభావుఁడై యుండఁడు కదా!

తే. స్వప్నము నిజం బగుట పెద్ద సందియమ్ము, గాని నీమాట విశ్వాస మూనఁ జేయు
నైన నేమి ఫల మ్మమ్మహామహుండు, సమ్మతించుట తెలియ దోసకియ మనకు.

మల్లి—స్వప్నమును నిజమే. పదపడి విన్నసంగతిం బట్టి నిన్నాయన కామించుట యును నిజమే, ఒక్కింత తాలితివేని సమాగమానంద మనుభవింపఁ గలవు.

రాయ—ఏదో వినవచ్చిన దంటివి. అది యంతలో నేమి యడఁగి పోయినదా. మరల విన రాదేమి?

విదూ—విన రాకేమి? నా కింకను విన వచ్చుచునే యున్నది. ఏదో పెద్ద ధ్యానము మనస్సులో నుండుటచే మీకుఁ గాన రాకున్నయది. నన్ను విడిచినచో దాని నిశ్చయము తేలఁ గలదు. లేనిచో మన మొకచోట వెదకిన వార లొకచోట వెదకుచుందురు. తుదకు కార్యము చెడిపోవును.

రాయ—ఏ మైనను సరే. నేను మాత్రము నిన్ను వదలను. నీవెంట నే వచ్చెదను. తీసికొని పొమ్ము.

విదూ—(తనలో) ఇతనికి పిరికితనమ్ము మఱింత హెచ్చించెద (ప్రకాశము) ఇది ఫాదుషా విహరించెడియుద్యానవనము కొంపతీసి యొకవేళ వచ్చి ఆయన విహార మొనర్చుచుండెనేమో? మిమ్ము నావెంటఁ దీసికొని పోయిన నాకునుం గూడ మెడ మీఁదికి రాదా?

రాయ—ఓహో! ఎంత మోసపోతిని "నశ్య త్యనాయకు కార్యం తథైవో నత్త నాయకం" అన్నట్లయినది. ఉన్నత్తప్రాయుఁడ వగు నీవలన నా కట్టియవమానము వచ్చినను యుక్తమే. అయినను నియ్యెడ నీదోసమేమున్నది? నావిథి యిట్లున్నది.

మ. శిరసే యూడెడినో? శిరోజములకే చేట్పాటు వాటిల్లునో?
మరియాదే చెడునో? మతేమి యగునో? మానానకే మోసమో?
పరమే వోయెడినో? యిహమ్మె తెగునో? పాపంబె చేకూరునో?
పరకీయాసుఖవాంచలోన నను దూర్ప న్నీకు మేలే? విధీ.

విదూ—ఊరకే యన్నాను గాని మిమ్ముఁ జూచినను వా రేమి యను నవరు. మీరనిన నెంతో ఘాదుషాగారికి గౌరవము. వీరె వారని యెఱుఁగకున్నలోటు తీర్చుటకు నేనుండియే యున్నాఁడను గదా

రాయ—ఛీ! అడుసుఁ ద్రొక్క నేల? కాలు కడుగ నేల? నీవు సంకేతము మఱి యొక్కచోట నెందున కేర్పాటు చేయఁ గూడదు.

ఉ. "స్త్రీలకుఁ దక్క వేఱొకరు చేరఁగ రానిప్రదేశ మంచు నీ
వేల యెఱుంగ? వియ్యెడకు నేటికి వచ్చితి" వంచు నెవ్వరే
దూలఁగ నాడ నుత్తరము దోఁపమిఁ గలెడి సిగ్గుకన్నఁ బ్రా
ణాలకు భంగ మన్నది ఘన మ్మగునే యభిమానశాలికిన్?

విదూ—అందుకే మొట్టమొదట నొక యాలోచన చేసినాఁడను; గాని చేయనిది యిప్పుడు చెప్పిన లాభ మేమున్నది,!

రాయ—అది యేమి యాలోచనము?

విదూ—చిన్నయుపాయము చేసినచో మీకును నాకునుం గూడ భయ ముండక పోవును. దానికే మంతవిశేషప్రయత్న మక్కఱయే లేదు. ఒకగాగరాయును ఒకక్రైఁకయుఁ గండువా యును ఉన్న సరిపోవును.

రాయ—అప్పుడు మాత్ర మియ్యంగన యెవ రన్న నేమి చెప్పఁ గలవు?

విదూ—ఇప్పుడు మీతో నేల చెప్పవలయును? ఏదో నాపాట్లు నేను పడఁ గలను "నాయంపుడుకత్తె యొకసారి యిక్కడకుఁ దీసికొని పొ" మ్మని కోరిన దన్న న న్నేమియు ననక పైపెచ్చు మనయిరువురం జూచి కొంతసే పెంతో యానందించును. ఇది వఱకిట్టి గండము లిక్కడ నే నెన్ని తప్పించుకొనలేదు?

రాయ—ఛీ! మూర్ఖుఁడా.

చ. గెలిచితి నెల్లపండితులఁ గీర్తి వహించితి నెల్లదిక్కులన్
గులమున వర్తనమ్మునను గొంకొకయించుక లేనివాఁడ ని
త్తలఁ పోకఁడే కళంకమును దార్చిన దార్చెడి నిట్టిన న్నిటుల్
పలుచఁగఁ జూచి చుల్కనకుఁ బాత్రునిఁ జేయఁగ నీకుఁ బాడియే.

విదూ—సర్వము నెఱింగినవారలయ్యు నిటేల కోపగించెదరు? కార్యావసరమ్ముల పట్ల నప్పటి కనుగుణమ్ముగ మెలఁగుట గౌరవభంజకమ్ము గానేరదు వసుదేవుఁడు గాడిదకాళ్లు పట్టుకొనుట యెవ్వ రెఱుఁగనిది.

రాయ—(శాంతించి) అగును "భక్షితేపి లశునే న రోగశాంతిః" అన్న ట్లిన్ని పాటులు పడినను ఫలకారి గాని యప్పు డెందుల కీయవమానములు?

చ. తురకది యంట విప్రుఁ డఁట దుర్జయుఁ డౌకవి యంట దానికై
పరు వెడసేసి తాఁబడనిపాటుల కెల్ల సహించె నంట త
త్తరపడుమాత్రమే తనకుఁ దా నదియున్ లభియింప దంట యం
చఱతురు లోకు లిట్టియడియాసయుఁ జెల్లునె నన్నుఁబోటికిన్.

విదూ—(నవ్వి) ఆర్యవర్యా! నిక్కముగ నీయుద్యానము ఘాసా రాఁ దగినది యనియే నమ్మితిరి కదా అంతచక్రవర్తికి నెన్ని యుపవనము లుండునో మీరాలోచింప రైతిరి. అంతఃపురచారిణులకై యేర్పఱుపఁ బడినవి వేఱే తమకు వేఱే యుభయులకును వేఱే కూఁతులకు వేఱే కొమరులకు వేఱే మొత్తము చేసినచో నొక్క యంతఃపురమునకే కొన్నినూఱులు క్రీడావనమ్ము లుండును జూఁడీ!

రాయ—(ఆశ్చర్యముతో) అయిన నీప్రభువునకు భార్యలు వందలకొలఁది కాఁబోలును.

విదూ—లెక్కమిటి? కంటికింపుగాఁ గనఁబడిన దేవర్ణమైనను దీసికొని వచ్చుటయే వీరి యాచారము. ఏనాఁటి కానాఁడు వీరలసంఖ్యకు వృద్ధియేకాని క్షయములేదు.

రాయ—ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణస్త్రీలు గూడ నుందురు కాఁబోలును

తే. బలవిహీనుని కన్యుసిభార్య యంచు, దనకళత్రం బటంచు భేదమ్ము గాని
సొగసుగల దెల్లఁ దనచేతిసొమ్మె కాక, బలము గలిగినవాని కేర్పాటు గలదె.

అని చంద్రుఁడు బృహస్పతిగారి భార్య నపహరించి తన్ను మందలింప నుంకించు నింద్రున కుత్తరము చెప్పిన ట్లున్నది. వీరికిఁ జంద్రుఁడు దైవము గనుక నతని సిద్ధాంతమునే యవలంబించి పరభార్యల నందఱిని స్వభార్యలుగఁ జేసికొనుట యాచారమై యుండును.

శా. ఆరాజేంద్రుఁడు రాత్రియుం బవలు కామాసక్తుఁడై యుర్విలో
నీరేజేక్షణలన్ బలాత్కృతిగ నెంతే బాధపెట్టంగ నా
యూరన్ గాఁపురముండువార లొకనాఁ డొక్కొక్కఁ డాత్మీయయా
దారన్ బంపెద నన్న నొప్పె నఁట యాతం డెంతధర్మాత్ముఁడో.

ఇది వీరలచేతిక్రిందిచిన్నిచిన్ని జరానులు పాలించెడిరాజుం గూర్చి వెనుకటి కవరో

చెప్పిన దంట వారికని నిట్టి దుర్వృత్తి వీరలవలననే యులవడియుండ నగు "యథా రాజా తథా ప్రజాః" "రాజానుమతో ధర్మః" అనుట కల్ల యెట్లగును?

విదూ—ఎవరో యన నేల? మీచే నిప్పుడు కోరం బడెడికన్యక బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు జన్మించినదే యని చెప్పుదురు; కాని పాపము ఈపె గర్భమున నున్నయప్పుడే యేదో యొక యుద్ధపుటలజడిలో నాపెను జెఱం దీసికొని వచ్చుకతన నీమెయి య్యెడనే జన్మించుటచే నిది యంత స్పష్టముగా లోకు లెఱుంగరు.

రాయ—(సంతోషముతో) చెలికాడా! నీమాట ముమ్మాటికిని నిక్కమే. ఏమనిన

చ. పరమపవిత్రుండై మిగులం బండితుం డైతగు పేరుభూటకుః
వరగుణ మైనలక్ష్మ కపత్యము వీం డెటు లంత్యజాతి యా
తురకవెలందిం గోరెడి విధుప్రతిమానన బ్రహ్మజాతియే
స్థిరమిది నమ్మనయ్యెడిని క్షేత్రమునుం దగు బ్రహ్మజాతియై.

ఇదివఱ కెన్నిసారులో యీప్రశంస వచ్చినను జెప్పవైతివి కారణమేమి?

విదూ—(వికవికనవ్వి) మీరు కల్లు ద్రావుటకు మడి గట్టుకొనువందమ్మున నిట్లు సంతసించుచున్నారే కాని యీపె తల్లిని ఫాదుసా నిఖా చేసికొన్నాండు. ఏవర్ణమైనను నొకటే అది యైనపిమ్మట వీరిలోం జేరుట యాచారము.

రాయ—అంతకు మున్నే యీకన్నియను గన్నయట్లు కదా నీమాటలవలనం దేలినది, నాకంతే చాలును. దీని కేమి గాని "నే నిక్కడ నొంటిగా నున్నను భయము లే" దని జెప్పితివి గాన నీ వేగి త్వరలో వత్తువా!

విదూ—మీ రీమావిగున్నక్రింద నుండుండు. ఇంతలోం బోయి వారలు వచ్చి యొచ్చట నేని యుండిరా సరియే లేనిఎడో నంతఃపురమున కేనిపోయి వెంటం బెట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. మీ కియ్యెడల నించుకయు భీతి లేదు.

రాయ—మాట లెక్కడనో విన వచ్చిన వని మరల నిట్లనియెద వేమి! దీనిలో నేదో మోస మున్న దని నాకు సంశయము, ఆకన్నియయే యైనయపుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును.

విదూ—రానే వచ్చును గాని, కాముకులచిత్తములు క్షణక్షణము లని మీ కెఱుంగనిది కాదు. అందులోం బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందుం బోయి చెప్పం దగుసంగతులు చెప్పి వెంటం బెట్టికొని పోయెద!

రాయ—అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన ట్లొనరింపుము పొమ్ము.

విదూ—(నిష్క్రమించును)

లవం—(నిట్టూర్పు విడిచి) చెలీ! యింక నెంతసేపు చూతుము, పోవుదము రమ్ము.

మల్లి—సఖీ! వచ్చెడివేళ యతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపవన మని పేరుగాని మహారణ్య మంతయున్నది. యిక్కడికి వత్తు మనియే చెప్పితిని గాని స్థలనిర్ణయము చేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం—ఎవరు! ప్రచండమిత్రుఁడా?

మల్లి—కాదు, ఇరువురును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం—(చూడనియట్లు నటించి తాపమునూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుఁగానదు మనంబా! మిన్నుపల్లమ్ములన్
గన కెచ్చోటకు నైన నేగు నిఁక వేడ్కల్ మంచియున్ జెడ్డయున్
మును పే నేరవు మన్మథుండు చపలాత్ముం డెంతయున్ మూర్ఖుఁడం
గనలన్ లోకువఁ జేసి మీఁదఁ బడు శక్యంబే నివారింపఁగన్.

(మూర్ఛిల్లు)

విదూ—భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పుము వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకఱ్ఱతోఁ బడ మోఁది వదలిపెట్టెదను.

మల్లి—(తత్తరపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్త్రి కతివ్యామోహాప్తున నిట్టియవస్థ సంభవించినది. అదుగో ఆసరోవరము నెడ్డుదరి నున్న లేఁత తామర పాకులు రెండు తీసికొని రమ్ము.

విదూ—ఇదుగో వెళ్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించి ప్రవేశించును)

మల్లి—సఖీ! (అని పిల్చుచు మెల్లగా వీచును)

లవం—(కొంచెము మూర్ఛ దేలియుచున్నది,)

మల్లి—(సంతోషముతో) చెలీ! అదుగో వచ్చినాఁడు చూచితివా! నే నసత్యమాడ లేదు కదా!

లవం—కను లఱవిప్పి మరల మూయుచున్నది.

విదూ—భర్తృదారికా! నీమనోహరుం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాఁడను.

లవం—(మరల కనులు విప్పి నలుదెసలు చూచి వైమనస్యము నభినయించును)

మల్లి—చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా!

విదూ—చెటిమొక త్రోవ యగుటచే నెక్కింత యాలస్య మగుటకు సహింప వలయు, అదుగో ఆమావిగున్నక్రింద నీప్రియతముఁడు న్నవాఁడు.

లవం—(లజ్జయును ప్రేమమును సూచించుచున్నది)

మల్లి—ఆర్యా! మధ్య విడిచి యేల చేసితివి! ఇయ్యెడకే తీసికొని రాక పోతివా!

విదూ—నీ కేమి! బానిసకూఁతురవు, చెప్పెదవు ఇది అంతఃపురపు వ్యవహారము "నిన్నుఁ జెప్పకుండనే యెవరు తీసికొని రమ్మన్నా" రనిన నే నేమి చేయుదును ఎఱుఁగనట్టు మాటాడితివి కాని, యెఱుఁగవా! ప్రతిదినము పాదుషాగారి వార్త నంపి సెల వైనపిమ్మటనే యంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు పాదుషా యొక్కరింటికి సెలవులు మూఁడు కావలయును.

మల్లి—అవును. అదియును నిజమే.

లవం—(విసుకుతో) ఓహో! మీయిద్దరియుత్తర ప్రత్యుత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. ఆతఁడు చెప్పుటయును నీవు వినుటయును సరిపోయినది. మన కీ తురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి—మన కాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్ర మెవరము?

విదూ—భర్తృదారికా? నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిఁగినంత యాతనికిఁ జెప్పినాఁడను జుమీ.

లవం—(తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుఁగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి—సఖీ! అది యేమిటి ఇతఁ డేదో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం—ఏ మున్నది. నాగురవస్థయును, మాతల్లితలవ్రాఁతయును పరిశుద్ధ మగుకాశ్మీరదేశమునకు నొక్కఁడే సచివుఁ డని పించుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొందవించిన భగవంతుని కెంత యక్కటికము లేదో?

విదూ—అయన పేరిదియా? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి—సరి తెలిసినది. అట్లయినచో నిక్కడ నందఱును బ్రాహ్మణకన్యకలే. ఎల్లరును మాలెతలే. ప్రకృతము చూచుకొన వలె మనము వెనుకజన్మమున నేమృగములమో యేపక్షులమో ఇప్పు డామాట యేటికి? దీని కేమి మనమే యమ్మహామహుని దర్శనమునకుఁ బోవుదమా? ఈయపరాధమునకు క్షమార్పణగా నుండును.

లవం—(ఊరకుండును.)

మల్లి—ఆర్యా! అయ్యెడకు ముమ్ముం దీసికొని పొమ్ము,

విదూ—ఇదుగో ఈసురపొన్నచెట్టుల చాలు వెంబడిని పోవుదము రండు.

మల్లి—చెలీ! నన్నవలంబించి మెల్లగా నడుపుము

లవ—(అట్లొనరించుచున్నది) (అందఱును యథోచితముగా పరిక్రమింతురు)

రాయ—(విసుగుట సూచించి)

కం. చెలికాఁ డెచ్చటి కేగెనొ? చెలి యెయ్యెడ నాదురాక చిత్తమునందు
తలిక మెయిఁ గోరుచున్నదొ? కలుగునొకో? యింత నేఁ గలికిఁ గనఁగన్.

(నలుదిక్కులు చూచి) ప్రియురాలా! నే నిక్కడఁబడెడియవస్థ యొకింతేని నీకుఁ దెలిసిన నింతయాలస్య మొనరింపవుకదా?

శా. రా నుద్యోగము చేయుచుంటివొ వడిన్ రాఁ బోయి రా లేక శం
కాసిర్వణ్ణత గాంచుచుంటివొ! యొరుల్ గామింపఁగా రాదు త
ప్పానంచున్ మది నెంచుచుంటివొ? సగంబాయె న్నిశాభాగ మె
ట్లైనన్ ధైర్యము పూనికొల్పి యిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

శా. ఏ నెన్నం డిటువంటికార్యములపై నిచ్చన్ బ్రవర్తింపఁగా
నీ నీమోహము నిక్కమే యనుచు ని ట్లెంచితిన్ దీనిలో
నానందం బిసుమంత యింకులకు నాయాసంబు బల్మెండు నా
మైనన్ జూపుఁ గాని వేగ నిటురమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

అయ్యో! మన్మథా! నీ వెంతనిర్దయుఁడ వైతివి. రసాభాసానురాగము గల్పించుట నీకు మెప్పగునని యెంచితివా? ఇంతకు నీ వేమి చేసెదవు? నావంటి దరిద్రున కట్టియదృష్టమా? నాప్రియురాలు న న్ననుగ్రహించినచో నీలక్ష్య మెవరికి? నిన్నుఁ బలిమాలికొనుటకన్నఁ దాప మార్పఁ గల యక్కలికిమిన్న నే స్మరించికొనియెదను.

శా. సంకేతమ్మునుజేరి యచ్చటఁ బ్రియాసాక్షాత్కృతిం గోరి యా
తంకన్ జెందుచు లోనఁగుందుచుఁ ధృతిన్ జాలించుచున్నంత నా
రంకూదవ్యచ్ఛకితాయతాక్షి యరుదేరం గాంచు భాగ్యమ్ము సూ
నాంకాశీర్వచనాభిషిక్తులకుఁ గాదా? కల్గు వల్గుస్తనీ.

(నలు దెసలు పరికించి)

అహా! యితఁ డేగి యెంతసే పైనది, ఎయ్యెడను నలుకు డైనను విన రాలేదు ప్రియురాలు రాలే దనుటయే నిక్కువము, అయినచో నితఁ డెంకునకు రా కుండెడిని? అవును అంతఃపురమున కేని చని వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చు ననికదా?

అన్నాఁడు (పెదవి విరచి) ఇదియంతకంటె సంభవింపదు. ఎంతయంతిపురములో రాకపోకలు గలవాని నైనను నర్ధరాత్రమున నడ్డక పోనిత్తురా? అక్కటా! యీచిగురుటాకులమధ్యనుండి ప్రసరించెడి వెన్నెల గూడ నింత వేఁడిగ నుండు నేమో? ఏ మైనను సరియే. ఇఁక నిక్కడ నుండినలాభము లేదు. ఈస్థలము విడిచి యింటికే పోయెదను (కొంచెము నడిచి) అయ్యో! వెనుకటిత్రోవ గాన రాదే! ఇది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నది. (కొంతనిలిచి) కాదు, కాదు, నేను వచ్చినత్రోవ అది కావచ్చును. (మఱియొకవై పునకుఁజని) ఇదియును గానట్టు లున్న దే! (మూరముగాఁ జూపు నించి) అక్కడ నేదో యొకచిన్నిమిద్దె వలెఁగాన వచ్చుచున్నది. తటస్థించినచో నయ్యెడఁ బ్రియురాలే తటస్థింప వచ్చును. (ముందునకు నడిచి) ఓహో! నిండుగాఁ బూచిన యీపెద్దపొదరిల్లు పైపెచ్చు వెన్నెల సహాయము కాఁగా నావ్యామోహమునకుఁ బ్రచండమిత్రుని మోసము తోడయి చేసినపనినే చేసినది. (మరలఁజూచి) ఇక్కడ నేదో తటాకము గాన వచ్చుచున్నదే! పోయి చూచెదఁ గాక. ఆపొదరిల్లు దీనియావలియొడ్డున నున్నది. అవును, అక్కడికిఁ బోయి విశ్రమించెదంగాక. (నడచిఅంచుఁజొచ్చి) ఇదుగో! ఇయ్యెడల నళినీదళమ్ములు పొడకట్టుచున్నవి. కారణ మేమై యుండునో! (విచారించుచుఁ గూర్చుండును).

లవం—(ఆయాసముతో) చెలీ! యింక నెంతదూర ముందునో కనుఁగొమ్ము.

మల్లి—ఆర్యా! ఎక్కడ మనరాకన్నియమనోహరుఁ డుండుతావు?

విదూ—(వ్రేలుచాచి) అదుగో! ఆపొగడచెట్లచాలు దాఁటుపై నశోకపంక్తి కెడమ ప్రక్క నున్నతియ్యమావిగున్న.

మల్లి—దగ్గరకు వచ్చితిమి.

లవం—(అభిలాషముతోఁజూచితనలో) అదుగో! ఆర్యపుత్రుఁ డక్కడ నా కెదురు చూచుచున్నాఁడు. ఏర్పాటుగాఁ దెలియకున్నను గొంచెము తెలియవచ్చుచున్నది. (ప్రకాశము) చెలీ! మీ రిరువురును జనుఁడు (అక్కడనిలువఁబోవును).

మల్లి—పెండ్లికూఁతురు "పెండ్లికి నేనుఁ గూడ నెందు" కన్నట్లు చేయుచున్నావు.

విదూ—(తొందరగాఁ జెట్టుక్రింది కేగి నలుదెసలు పరికించి డిల్లపడి చుట్టుపట్టుల వెదక మొదలు పెట్టును).

లవం—చెలీ! అమ్మహాత్మునియెదుటకు రాఁజాలక యున్నమాట కింతసామెత చెప్పవలెనా?

మల్లి—సఖీ! వెనుక నీవంటిసిగ్గరి చేయఁబట్టియే యిప్పు డని వాడుకగాఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

విదూ—(దైన్యముగా పరుగున వచ్చి కోపముతో) మీరు మెల్లగాఁ బెండ్లినడకలు నడువ మొదలుపెట్టినారు. సరే నాకేమి పెండ్లికొడుకును బిలి యెత్తుకొని పోయినది.

లవం—(తనలో) అయ్యో! దైవమా! నాకుఁ గనుపడుట భ్రాంతియే కాఁబోలును. ప్రత్యక్షముగా నాకుఁ బొడకట్టినది వట్టియాకాశమే యైయుండునా? (ప్రకాశము) మల్లికా! నీవు పోయి చూచి రమ్ము. ఇతనిమాటను నమ్మఁ గూడదు.

మల్లి—(అక్లానరించి) సఖీ! నిక్కమే చెప్పినాఁడు. సందియము లేదు.

లవం—అయ్యో మందభాగ్య నగు నాకతన నమ్మహామహున కెంతయవస్థ వచ్చినదో.

మల్లి—అవస్థ కేమున్నది? ఎక్కడనో నీకై వెదకుచుండునని తోఁచెడిని.

లవం—త్వరగాఁ బోయి చూచిరమ్మని యితనితోఁ జెప్పుము.

మల్లి—ఆర్యా! డిల్లపడి పులుసుకాయ యెన్నఁడో (వలెనట్లు చూచెద వేమి? ఇదియుం జెప్పవలెనా? ఏమి నీ తెలివి! నేను వచ్చునంత పఱకు నేనిక్కడనే యుండెద నగు నని చెప్పి రాలేకపోయితివా?

విదూ—నేను చెప్పకపోవుట చేతనే కాఁబోలు నతఁడు వెళ్లుట. ఏదో మదపిచ్చి యెత్తి పరిగెడివాండ్రకు మనమాటలు జ్ఞాపకముండెడినా. నన్నాక్షేపించెదవు కాని నీ తెలి వేమంత తగులఁబడినది. “ఫలానాచోట నుండుము” మని మొదట నాతోఁ జెప్పినచో నీసొమ్ము లుండవు కదా. మీకేమి యిది యంతయు నాకుఁ బట్టుకొన్నది పోయివచ్చెదను ఇక్కడనే యుండుఁడు (నిష్క్రమించును).

లవం—(విదూషకునిపోయినమార్గమునే చూచుచు నుండును).

రాయ—ఆహా! యీపొదరిల్లు తనపుష్పములపరిమళ మట్లుండ నేదియో విలక్షణ మైనయుత్తమగంధం గూడఁ బూసికొన్నట్లు తోఁచుచున్నదే. కాదు కాదు. ఈచిహ్నములంబట్టి నాకై ప్రియురాలి యెల్లెడల వేచి వినివి యెయ్యెడకేనియుఁ జనినట్లూహింప నయ్యెడిని. అంతవ్యక్తముగాఁ గాకున్నను నియ్యెడఁ గొంచెము పాదచిహ్నములు గూడఁ గానవచ్చుచున్నయవి. ఇఁక నెందులకు నేనిచ్చట నుండవలయును.

శా. సంకేతమ్ము లటంచు నచ్చటఁ బ్రియాసాంగత్య మంచుఁ గవుల్
బొంకుల్ బొంకిరి గాని యెట్లుపొసఁగుఁ? బోరాక పోఁగల్గినఁ

పంకేజాస్య యొకంట నేగు నొకటన్ బ్రాణేశ్వరుం డేగు నా
తంకం బందుటదక్క నింక సుఖసంధానమ్మునన్ గల్గునే?

(విసుపు సూచించి)

౧. కవులకు బుద్ధి లేదు పలుగాకులఁ జేయుదు రెల్లరన్ మరుల్
దవులఁగఁ జేయు కబ్బములు తా గొనరింతు రవే నిజమ్ములం
చెవఁడు మదిన్ దలంచు నతఁ డెంతులకుం గొఱగాఁడు నాకు నీ
యవిధికిఁ గారణం బటుల నాత్మఁ దలంచుట కాక యున్నదే.

పోనిమ్ము చెలికాఁ డేనిఁ గానరాఁడే? పాపము! మోసము చేసె నని యనుకొంటిని గాని నాయదృష్టలోపమున కతఁ డేమి చేయును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చుచున్నాను (ప్రవేశించి) చక్కఁగఁ జేసితిరయ్యా! ఏమి యింతలో మునిఁగిపోయినదని యయ్యెడ విడువవలయును?

రాయ—(అభిలాషముతో) ప్రియురాలు నీకుఁ బొడకట్టినదా? నీరాకకుఁ జూచి చూచి యింటి కేనియుఁ బోవ నెంచి త్రోవఁ దప్పి యియ్యెడకుఁ జేరితిని.

విదూ—బాగుగనే యున్నది “కుక్క దొరికితే బెడ్డ దొరకదు. బెడ్డ దొరికితే కుక్క దొరకదు. రెండూ దొరకితే రాజుగారికుక్క” అను సామెతవలె నున్నది.

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనివాక్పారుష్యము! శుద్ధ పిచుఁడే. దిక్కుమాలిన నీచోపమానములకు విధియు విరామమును లేదు. తప్పేమి? ఇదియంతయు జారులకు బుద్ధి చెప్పుట కాని మఱియొకటి కాదు.

ఉ. మానము పోవు స్వాంత మవమానమునన్ సహియించు రాగియే
గానికి మారవట్టి పలుగాకి నను గౌరవపాత్రుఁడై తనన్
న్యూనతపాలు చేయు నొక నూతన చింతఘటిల్లు నెందునన్
దానధముండ, దుర్లభపుఁదన్వికిఁ లోఁగు నెవం డధీరుఁడై.

(ప్రకాశము) ఇంతకు నిప్పుడు మన మెక్కడి కేగుదము?

విదూ—ఎక్కడి కన్నట్లే యున్నది. మునుపు మన మెక్కడనుంటిమో అక్కడికే పోవుదము.

(ఇరువురును యథోచితముగాఁ బరిక్రమింతురు.)

లవం—(తాపమును సూచించి) చెలీ! అక్కుపిచంద్రుండు మనల నిట్లవమానమొనర్ప నెంచెనేమో కదా. కానిచో నియ్యెడకుఁ దీసికొనివచ్చెద నని చెప్పినప్రచండమిశ్రుని మాటఁ జెవికిం గొనక యేల యరిగెడిని?

తే. దుర్లభజనానురాగంబు దొడరు నాకు, నిదియ యొకయవమాన మంచెంచరాదు
ఇయ్యదియెంతింగనేని మాయయ్యయేమి, సేయనున్నాఁడొ ? యేనేమి సేయఁదాన.

(కొండొకయోజించి)

కం. పోనిమ్ము ప్రాణ మేనియుఁ, దా నిది శాశ్వతమె ? యెట్టిదశ వచ్చినను
రానిమ్ము నాకు నొకపరి, కాని మ్మయ్యనఘుఁ జూడఁగల భాగ్యమ్మున్.

మల్లి—భర్తృదారికా ! అన్నిటికిని భగవతియే యున్నయది. ఏటికి భయపడియెదవు. స్వప్నమునఁ బొడకట్టి మీయిరువురికి వివాహ మగు నని చెప్పి ఘాసుసాకు నంగీకార మేల కల్పింపదు ?

లవం—(విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడిదేవి స్వప్నమున నేటికిఁ దాఁ బొడకట్టె ? నంతఁ బో
కక్కవితల్లజున్ దెలిపి యాకృతి నేటికిఁ జూపెఁ ? జూపుఁగా
కక్కట నీ కితండు మగఁడౌనని చెప్పఁగనేల ? చెప్పెఁ బో
యిక్కడి కాగతుండయిన యిష్టు మఱొక్కడ కంప నేటికిన్ ?

మల్లి—సఖీ ! ఇట్లొనర్చుట యంతయును మీశ్రేయస్సునకే. ఏమన నతిప్రయత్న లబ్ధమ్ము లగువస్తువులయందుఁ గదా యాదరాతిశయము చూపట్టుట.

లవం—న న్నానందింపఁజేయుటకు సమయోచితముగ నట్లాడెదవు. చింతితార్థసిద్ధి యెంతయదృష్టవంతులకుఁ జేకూరెడిని ?

మల్లి—(దూరముగాఁజూచి) చెలీ ! వచ్చుచున్నట్టు లున్నారు గాని యిప్పుడు మన మిర్వురిట నుండక కొంచెము తొలఁగి నిన్నుంగూర్చి యాయన యెట్లు తలఁచునో యెట్లు పరితపించునో చూడవలయు.

లవం—(తనలో) అయ్యో ! మరల నంతరాయ మొనర్చుచున్నదే వలదనినఁ జిన్నఁబోయెడిని. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నాకును నది సమ్మతమే.

మల్లి—అట్లయిన నీపొదరింటిచాటునకుఁ బోవుదమురమ్ము (అట్లొనరించు చున్నారు).

రాయ—(విదూషకుంజూచి) ఇదియేకదా ? మనము రాఁ దగినచోటు.

విదూ—(తేజిపాఱుఁ జూచి తనలో) ఇది యేమి యాశ్చర్యము ? కదలవల దనిగట్టిగఁ జెప్పియుంటినే. (ప్రకాశము) అగును. మనల వంచింప నిక్కడనే సమీపమున డాఁగియుండు రనితోఁచెడిని. (బిగ్గరగా) మల్లికా ! మల్లికా (అని పిలుచును).

మల్లి—(లవంగితో) మనము మాటాడ వలదు. ఏమి జరుగునో చూతము.

లవం—జరిగెడిదేమిటి? పాపము. అతనిపై నమ్మహోత్మునకుఁ గోపమువచ్చును. నీకేమి? "పిల్లికి సెలగాటమును, సెలుకకుఁ బ్రాణసంకటమును" ననుటిట్టిదే.

రాయ—(తనలో) వీఁడు నిక్కముగా నన్ను మోసమే చేసెను. కానిమ్ము వీని నిఁక సహింపఁగూడదు. (ప్రకాశము కోపముతో)

ఉ. ఎంత యసత్యమాడునరుఁడేని యొకానొకవేళ నైనఁ గా
సంతయుఁ గాని సత్యమకటా పొరపాటునఁ జాఱనాడు నీ
వంత మదెట్టిదో యొఱుఁగఁ బల్కుచు నుంటివి పూసఁ గ్రుచ్చిన
ట్లంతయుఁ గల్ల గాఁ గ నిది యచ్చెరు వైనవిశేష మెమ్మెయిన్.

విదూ—(వికృతముగా నవ్వుచున్నాఁడు)

మల్లి—(లవంగితో) అనుగో! నీ ప్రియుని వాగ్వైభవము.

లవం—(తదేకచిత్తయై వినుట నభినయించును)

రాయ—(విశేషకోపముతో) ఓరి దుర్మార్గుఁడా? నాయవస్థకు నవ్వువచ్చుచున్న దేమి?

ఉ. పండితరాయలన్న నొకపాటిగఁ జూచితివేమొ? నేఁడు నీ
గం డడఁగింతు శాపమిడి, కాదని దానిని ద్రిప్ప నీవు న
ట్లుండఁగ నిన్ను నేలెడిమహోన్నతుఁ డావిభుఁ డట్టులుండ బ్ర
హ్మాండము నేలునట్టి పరమాత్తతర మ్మగునేమొ చూడుమా.

విదూ—(నిరుత్తరుఁడై వడవడవడంకును)

లవం—(తత్తఱపాటుతో) చెలీ! ఇఁక నాలస్య మొనరించితిమేని విరసముగా నుండును.

మల్లి—నేను పోయి ప్రచండమిత్రుం గాపాడెద. నీవు నావెంటన వచ్చి యయ్యనఘుని దర్శింపుము (అని యథోచితముగా నెదుటికి వచ్చుచున్నారు)

రాయ—(విస్మయంబుగాఁ జూచి తనలో) ఓహో! నిష్కారణముగా "నాకబలి నిష్ఠురమునకుఁ" గడంగితినే.

మల్లి—(వినయముగా వంగి) మహాత్మా! చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుఘామపాకూఁతురు లవంగి నాముఖమ్మున నమస్కరించుచున్నది.

లవం—(లజ్జతో శిరమువంచి తనలో) నేను ఘామపాకూఁతురనుగాను. అగుదుంగాక ఏఘామపాలకునులేని నిరంకుశప్రాభవముగల యార్యపుత్రునియొద్ద నీవెట్టినుతి యొందులకు?

రాయ—(తనలో)

తే. ఎంతసోయగ మెంతటివింతతళుకు, కంతు నాఱవబాణమే కలికిమిన్న
యింతసొగసుండియంతభూమిాశుకూఁతు,రియ్యు నెటునేర్చె? నీవినయంపుగరిమ.

(స్మృతి నభినయించి) కోయిల కాకులచేఁ బెనుపఁబడినను స్వజాతియోగ్యత పోవ నేరదుకదా. ఇప్పటికిని గుణనిక్షలికియొడ బ్రహ్మతేజ మ్మింటుకయు నుడివోక చెన్ను మిాఱుచున్నయది. (ప్రకాశము) అభీష్టావాప్తి రూస్తుయాత్.

విదూ—(వికవికనవ్వుచు) మిాయాశీర్వచనము మిాకె ఫలించుచున్నయది. నన్ను శపించుట యేమిచేసితిరి. ఎందుకని యడుగకున్నాఁడను, గాని మిామాత్రము శాపము నాకును జేతనగును. ఇదుగో బ్రహ్మసూత్రము. (పెదవివిరిచి) ఇప్పటిబ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదములును, ఇప్పటికవులశాపములును నే నెఱుఁగనివికావు.

లవం—(విదూషకునివంక నివారించునట్లు చూచును)

రాయ—(నిరుత్తరుఁడగుచున్నాఁడు)

మల్లి—ఇప్పుడేమిటి అప్పుడేమిటి వస్తువులయొక్క సహజశక్తి యెన్నటికిని మాఱవు.

విదూ—మల్లికా! అటుచూచితివా నేను నామిత్రుఁ నదియోయనిన మనరాకన్నియ కేందుకో ?

లవం—(మఱింత తలవంచి దృష్టిమరలించుచున్నది)

మల్లి—ఇఁక నీమిత్రుఁ డాయన యుండాఁడు నాసఖురా లీపె యుండఁ గాదు. ఇంత వఱకే మన యావశ్యకత.

రాయ—(చిఱునవ్వు సూచించును)

లవం—(తనలో) కలలో నా కప్పరదేవత ప్రసాదించిన ప్రణయమునకును నిమ్మహాత్మునకును లవమైన భేదము కన్పట్టదు.

విదూ—అవును “దూతికా సూతికా చైవ కార్యాంతే” అని మన మింతట నవలకుం బోదము రా.

లవం—(మెల్లగా) నీవు పోవలదు.

మల్లి—(చిఱునవ్వుతో) ఇఁక నేనెందుకు? నీ కతఁడు చెలియుండ గాఁగలఁడు.

రాయ—(ఉత్కంఠతో)

కం. చెలిఁ జేసెదో ? దాసునిఁగాఁ, జలిపెదో ? నీసఖికి నన్నసాధ్యప్రజ్ఞా
కలితమతి వైననీవే, గల వన్నిటి కింక మాకుఁ గళవళ మేలా ?

విదూ—ఈబానిసకూఁతురే కాఁబోలును చేసెడిని. నేను మన్నుగొట్టుకొని పోయెడి వాఁడనే ?

రాయ—(చేయి పట్టికొని) నీవే నేను.

విదూ—(మల్లికకేసి చూపి) "త్వమేవాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసంశయః"
(చేయిపట్టుకోఁబోవును)

మల్లి—(పరిహరించి) ఓహో ! మట్టుబ్రాహ్మణా ! ఏమి నీయాగడము.

విదూ—ఆగడ మేమిటి ? మన మిద్దరమును చూతలమని తెలుపుటకుఁ జదివితిని.

మల్లి—ఓహో ! యెంత సుందరముగా నూహించున్నది.

రాయ—మల్లికా ! కోపగించుకొనకుము. ఈమహాబ్రాహ్మణునకువచ్చిన కొరికలన్నియును నర్థము తెలిసినవి కాకపోఁబట్టి "కుర్వీత బుధసోమయోః" అన్నట్లుపచరించుచుండును.

మల్లి—ఈతఁ డెప్పుడును మా యంతఃపురపరిచారికలచే మొట్టికాయలు పడుటకు సంసిద్ధుఁడయియుండును. సర్వజ్ఞులగు దేవరకు నీమూఢునిరా యేక విజ్ఞాపనమున కాజ్ఞ వేఁడుచున్నయది.

విదూ—(తన్నుఁ గానియట్లూరకుండును.)

రాయ—నీ వేమిచెప్పినను నంగీకరించువాఁడనే.

లవం—(తనలో) తెల్లవారునంతకు నేదో యిట్టి గొడవ పెంచునే గాఁబోలును.

మల్లి—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. స్వప్నమున మిమ్ముఁ జూచి పరశక్తి సంబంధనిశ్చయము చేసినదఁట. అది యెట్లును దప్పదు గానఁ బిదప ఘోటకసాహివివాహ మొనరింపఁబూనుచో మీరు వర్ణభేద మెంచఁగూడదనుచున్నది !

లవం—(తనలో) కాలయాపన మొనర్చినను మంచిప్రసక్తిఁ దెచ్చినది.

రాయ—(తనలో) ఓహో ! నన్నీలతాంగి కలలోనే చూచినది ! (ప్రకాశము)
ఇది పునరుక్తి అంబిక యే ధ్రువపఱచినప్పుడు మన మెవరము ?

లవం—(తనలో) హృదయమా ! ఇక్కడికి నీవు సగము కృతార్థమవు. తక్కినది ఘోటకసాయకుగ్రహమునఁ గావలయును.

మల్లి—ఊరక యట్లనుట కాదు. మా చెలిచేతిలోఁ జెయి వేయ వేఁడెదను.

రాయ—(సంభ్రమముతో) ఇదిగో వేసితిని (అనిస్పృశించి స్పర్శసుఖమును సూచించి)

తే. బ్రాహ్మణోత్తములెల్లను బంక్తిబాహ్యుఁ, డనుచు వెలిఁ బెట్టుదురుగాక యంతఁబోక
పరము చెడుఁగాక యేమైన వచ్చుఁగాక, అబలరో ! నిన్ను నేను బెండ్లాడువాఁడ.

లవం—(లజ్జతో స్పర్శసుఖమును బ్రకటించును.)

విదూ—ఇదుగో నే నిక్కడ బ్రాహ్మణోత్తముఁడ నుండఁగా నామంత్రతంత్రములు లేకయే మీరు పాణిగ్రహణము నెట్లు నెఱవేర్చికొన్నారు. (పండితరాయల కండువాచెంగు మాత్రము పట్టుకొనును).

లవం—(కొంచెము దూరముగాఁ దొలఁగును)

మల్లి—నీకుం దగుబహుమతి రే పిప్పించెదఁ గాని యిఁక నిక్కడనుండి తొలఁగుము.

విదూ—నే నేకాను నాకు నీవా యిప్పించెడిదానవు? బానిసకూఁతురా!

లవం—(మెల్లఁగా మల్లికతో) ఎవరో వచ్చుచున్నట్టు లున్నది.

(అంతట మాతంగియను వృద్ధపరిచారక ప్రవేశించును)

మాతం—(తనలో) దేవిగారు నా కాజ్ఞయిచ్చి యెంతసేపో కావచ్చినది. ఎక్కడ వెదకినను భర్తృదారికజాడ గానరాకున్నది. ఎప్పుడు నుండనిదియ్యెడ నీదిన మింతమసలునా? ఇదివఱకే వెళ్లియుండునా? లేక మఱియొకక్రీడావనమునకే వెళ్లినదా? (దెసలు పరికించును)

విదూ—(మెల్లగా) మల్లికా! ఇక్కడికిఁ గుదిరినదా మీజ్వరము?

మల్లి—(తేఱపాఱఁజూచి) చెలీ! మఱియేమియునులేదు. చూచిరమ్మని మాతంగిని కాఁబోలును బంపినారు. అది మనల గుఱుతింపక మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది. ఇక్కడకుఁ దిరిగియువచ్చునాలో నార్యపుత్రునియొద్ద నిప్పటికి సెలవు వేఁడుకొనుము.

లవం—(తనలో) ప్రొద్దుపోయినది కాఁబోలును అయ్యో! శ్రేయస్సుల కన్నియు విఘ్నములే.

రాయ—(లవంగికైఁ జూచి) సఖీ! మరల నినుఁ గనుభాగ్య మెప్పుడోకదా!

లవం—(విచారముతో నిరుత్తర యగుచున్నది.)

మల్లి—పరమాత్మునికృపవలన శీఘ్రముననే కాఁగలదు.

విదూ—తథాస్తు.

లవం—(తనలో) ఇతఁ డెట్టివాఁడైనను నిప్పట్లు సత్యవచనుం డగుఁగాక.

మల్లి—చెలీ! మనము దానికను రేగి తత్సహితముగా నగరి కరిగితిమేని పిదప మీరు పోవుటకు వీలుగా నుండును. సెలవు తీసికొనినట్లే. పోవుదము రమ్ము (అని ముందుకు నడతురు.)

మాతం—(సమీపించి) ఏ మమ్మా! యీనాఁడింతతడ వుంటిరి? కోళ్లు కూయుచుండుటయైనను వినఁబడుచున్నదా?

మల్లి—పోవుదముర. త్రోవలోఁ జెప్పెదను. (నడచుచు) ఈవేళ మే మొక యుత్సవము చేసికొన్నాము తెలిసినదా! అది కోడికూఁతవఱకును గావలసినదని యీకాలపు బాలికల యేర్పాటు.

లవం—(తనలో) బొంకినను దడవికొనకుండ బొంకవలెను.

మాతం—ఏమో మాకాఁ డీకర్మ మెఱుఁగము; మీవన్నియుఁ గ్రొత్తక్రొత్తయాటలు! క్రొత్తక్రొత్తపాటలు! పోనిండు త్వరగాఁ బోవుదము రండు దేవిగా రెదురుచూచుచుందురు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు.)

రాయ—(వారలు పోవువైపునకు దృష్టి జొన్పి దైన్యముతో) చెలికాఁడా!

మ. తగుకాంతన్ దగుకాంతుతోఁ గలుపఁగా దాత్పర్యమున్ బూనఁ ద
త్తగు లెట్లో మది నొప్పికొన్నఁ బ్రతిబంధమ్ముల్ శతమ్మందుఁ బు
ట్టఁగఁ జేయున్ సహియింపలేక విధి కట్టా! యిట్టిదుర్మార్గు నే
మిగ భావించి పరాంబ లోకగురుఁగా మీఁదెన్నకే చేసెనో.

విదూ—రాజపుత్రి మచ్చుమందు చల్లినట్లు మీకు వశ్యయైనది. ఇఁ కక్కడికిఁ బోవఁగలను. అబ్బో! ఈపిల్లకు వివాహమునకై ఫాదుషా యెంతమంది యువరాజుల పటములు తెప్పించి చూచుచున్నాఁ డనుకొంటిరి. మీవంటి బీదబాపని కింతలో లోఁబడినది. మీయదృష్టము మంచిది. మీకు గొప్పజహగీరు కూడఁ దొరకును. మన మీపాటికిఁ బోవుదము రండు.

రాయ—

తే. ఫాదుషాకూఁతుహస్తసంపర్కమున నె, కలిగెఁబో నాకు లోకాధికారగరిమ
అదియు నెడయైనయంత నే యదియు కాక, సకలమును లేకయున్నట్టి చందమయ్యె.

విదూ—అదుగో నే నేమిచెప్పితిని. దర్శనమాత్రమున కదా సంతసించెద నంటిరి. స్పర్శనము గూడ సంఘటించితిని. మీ రెంతపండితులైనను నేననుభవజ్ఞుఁడను.

రాయ—(అనాకర్ణితముగా)

తే. అందమటులుండఁ జందమ్మునట్టులుండ, సోయగమటుండ సొగసొక్కచోటనుండ
నహహా తనచెలితోడ నయ్యబల వల్క, ప్రౌఢతనమంతయింతని పొగడఁదరమె.

విదూ—మనమ్మునకు నచ్చినపట్టున నన్నియును రమణీయములే యగును. మీరు వినుచుండఁగా నాపిల్ల యొక్కమాటయైనమాటాడక బెల్లముగొట్టినరాయివలె నుండెను

గదా. అదే కాఁబోలును; ప్రౌఢతన మని పెద్దగా వర్ణించుచున్నారు. అందము, చందము, సోయగము, సొగసు, అని నాల్గుపర్యాయపదముల నొక్కచోట మీరు ప్రయోగించి నామాటసహితము వినక వర్ణించినను మీప్రియురాలి కొక్కచెవినున్న కుట్టుకాడలగుట్ట వర్ణనముకైనను నవి చాలవుకదా. అధమపక్షము రెండిటివదులు నలుబది పదములైన నొకటే యర్థమునిచ్చునవి యుండకతప్పదు.

రాయ—ఓయి రసవిహీనుఁడా! ప్రౌఢతన మనఁగా మితభాషిత్వ మగుఁగాని నీవూహించినట్లు వటవట వాగుటకాదు. ఇఁకఁ గుట్టుకాడలఁగూర్చి పరిహసించుట బొత్తిగాఁ బొరబాటు. ద్రావిడాంగనల కతిస్థూలతాటంకములంబలె యవనాంగనలకివి సామాన్యములు. తావన్మాత్రమున సహజలావణ్యగణ్యలకు వికార మారోపింప నొప్పదు.

విదూ—అవును. ఆలాగు సంతోషింపవలెను. " తావలచినది రంభ, తా మునిఁగినది గంగ " యనిందు రెండవకోడికూఁత వినవచ్చెడివేళ కావచ్చినది. మనమీపాటికిం బోయి నిద్రింతము.

రాయ—సఖా! నీకు నిద్రపట్టినను బట్టుంగాక

చ. చెలి యరుదేరఁ గాంచితిని జే యొకభంగి స్పృశించితిన్ మరల్
నెలకొలుపంగఁ జాలునలనీరజలోచన ముద్దుఁగుల్కు పఁ
ల్కుల నొకకొన్ని వింటి సమకూరె సుఖం బనుకొంటినింతలోఁ
గలిగెను విఘ్న మెక్కరణిఁ గాంచెద నిద్దుర? నెట్లునిల్చెదన్?

విదూ—(చేయిపట్టుకొని) పోవుదము రండు. మీకిప్పుడే యచ్చెడియతో సఖ్యమ్ము గలిగించెద.

రాయ—(అభిలాషతో) ఇంతలో నెట్లు పొసఁగింతువు (ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

విదూ—దానికి సులువైనయుపాయ మాలోచించితిని.

రాయ—సులువే కానక్కఱలేదు.

శా. స్త్రీవేషమ్మును వేసికోవలయునో? సిగ్గింతయున్ లేక య
య్యావాసమ్మును జేరుపొంచి ఘనవప్రప్రాకారపుంగోడ నెం
తే వేగమ్మున దాఁటఁగావలయునో? నీచత్వమున్ జూడకే
యావాల్గంటియనుంగుదాసి నెవతెన్ బ్రార్థింతునో? తెల్పుమా.

విదూ—ఇంతవఱకు కక్కఱలేదు.

రాయ—ఇఁక నెయ్యది?

విదూ—మహాయోగు లీశ్వరుధ్యానించున ట్లమ్మగువ నంతరంగమ్మున నిడికొని కొంచము కనులుమూసికొని పర్వుండవలయు.

రాయ—నిక్కమే! అయ్యదిచక్కనియుపాయమే యైనను “శ్లో. యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చదుస్తరం। తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపోహి దురతిక్రమం.” అన్నట్లున్నది. ఒక్కచో నట్టిదైనను సాధించితినేనియు మంగభాగ్యుఁడనగు నాకక్కన్నియ యప్పట్టునను బొడకట్టదు. పొడకట్టినను నేదియో యంతరాయము మూఁడక మానదు.

విదూ—సకలాంతరాయమ్ములను నివర్తించుటకు లంబోదరునంతవాఁడను నేనుండఁగా మీకేలోపమును రాదు. నాయుపాసనము మాత్రము మఱవక యుండవలె.

రాయ—అంతవాఁడ వననేల? సాక్షాత్తుగా లంబోదరుఁడవే కదా? “దూతీరహితా ఇవ తే న కామినీమనసి నివిశంతి” నీవు లేకున్నచో నా కియ్యెడగతియే లేదు.

విదూ—అదుగో! నన్నాఁడుదానిగాఁ జెప్పుటచేఁ గోపమువచ్చుచున్నది. యిప్పటి కోపుకొనెదను గాని యిఁక నెన్నఁడును నట్టిప్రసంగము పనికిరాదు.

రాయ—ఆఁడువారల కొఱకేకదా యిన్నిపాటులు పడుట?

విదూ—ఇఁక మీవెఱ్ఱిసమర్థనలు కట్టిపెట్టుఁడు “అయ్యవారేమిచేయుచున్నారంటే అబద్ధాలాడి దిద్దుకొనుచున్నారఁట”. మీపండితులకున్న సల్లక్షణమే యిది. అదుగో తూర్పు తెల్లవాఱుచున్నది. పోవుదము రండు.

రాయ—(చూచి)

ఉ. నామనమందునుంబలె ఘనంబగురాగము దోఁచుచున్న దీ
యామిని నన్నుఁబోలెఁ గననయ్యెడు రిత్తగ, రిక్కలున్ జ్యోతి
ర్గ్రామములై ననున్ బలె నెకొనెకఁడై కనుపట్టె, ఘూకవుల్
దామినభీతిఁ బోఁదొడఁగెఁ దద్దయు నీకవిఁ బోలెఁ గుంచుచున్.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ
దృతీయాంకము.

పండితరాజము - చతుర్థాంకము.

(అంతట నిరువురు వైతాళికులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ—చెలికాఁడా మనకు వేళ కావచ్చినది. మన మీపాటికిఁ బోయి మనకృత్య మేల నెఱవేర్చికొనఁ గూడదు?

ద్వితీ—కావచ్చినదనుచున్నావేమి? అయినది (వినుటనభినయించి) అదుగో! గడి యారము వినవచ్చెడిని; నాలుగు కొట్టుచున్నాఁడు.

ప్రథ—(తూర్పు కేసి చూచి) నాలుగే కాదు. సూర్యోదయమే యగుచున్నది. ఈపడ మటిఁపునఁ గొంచెము వెలవెలఁ బోవుచంద్రుని తేజ ముండుటంబట్టి రాత్రియున్న దనుకొన్నారము గాని యటుఁ జూడుము అయినదని తోఁచుచున్నది.

ద్వితీ—అయిన నేమియునిఁగిపోయినదిలే; త్వరగాఁబద; ఏవో రెండుపద్యములు చదివి వత్తము. వినువా రెవరు? మనకుఁ గాలాతిక్రమణశంక కవకాశముండదు.

ప్రథ—అవును. నీవనినట్లు తురకదర్బారు. మనలో మనమాట ఎవఁ డేమిచేసినను సరే. చూచువారే లేరు. ఇంతగ్రుడ్డిరాజ్యము మఱియొకటి యుండదుసుమా!

ద్వితీ—ఆసంగతి మనకెందుకుఁగాని అదియే మనము కూర్చుండుచోటు. పోయి యీ నౌబత్తు గొడవతో పాటు రెండుపద్యములు చదువుదము పద (యథోచితముగా పరిక్రమింతురు.)

ప్రథ—(కంఠముసవరించి)

సీ. అభిసారికాంగనా వ్యభిచారములుతగ్గెఁ దపముతూరుపు పర్వతమ్ముడిగ్గె
కువలయమ్ములరంగు దవుదవ్వులమునింగె వెడవింటివానియాగడ మడంగె
పద్మినీకాంతకుఁ బ్రాయంబు నిండారె నంబుజారికి వైభవంబు తీఱె
నేకీభవించుచుఁ గోకముల్ చెలరేగె గుడ్లగూబలు కొండగుహలఁ దాఁగె

తే. రంగుమెయి మత్తువస్తువుల్ మ్రింగిమ్రింగి, యొడలెఱుంగని రతముల బడలిబడలి
తెలివి గనలేనిబలుసోమరులకుఁ దక్కఁ, దెల్లమగ నెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱె.

ద్వితీ—ఇది యెక్కడిదో క్రొత్తపద్యములా గున్నదే? దీనిలో గీతిలోనియర్థము ఫాదుషాగారు వినినచో మనకుఁ జక్కఁ దేఁగలదుసుమా.

ప్రథ—ఇది రాయలవారి నడిగి చేయించుకొన్నది. అవును నీ వన్నట్లు ఇది శుద్ధ తురుష్కచర్యను బోధించుచున్నది. అయినను గవులొకరికి మిత్రులును వేఱొకరికి శత్రువులును గారు. వారు లోకానుభవమునుబట్టి వచించుచుందురు. అయ్యది నిజముగాఁ దమకే యన్వయించినను వివేకులు పైఁబెట్టికొనరు. అటులైన భార తాను లెక్కడను జదువుటకే వీలుండదు.

ద్వితీ—మన కంతనిరాఘాటత కూడదు. స్తుతిపద్యములు మాత్రమే చదువవలయును.

శా. నీరాజ్యమ్ము రమావిలాసవతికి న్నీరేజ మైయొప్ప నీ
పే రుద్యత్కవిరాజమండలి బహుప్రీతిన్ జపింపన్ మహా
వీరాగ్రేసరు లెల్ల నీదుబలిమిన్ వేనోళ్ల శ్లాఘింపఁగా
ధారాళమ్ముగ రాజ్య మేలెడినినున్ దైవంబు రక్షించెడిన్.

ప్రథ—

శా. ఆశానాథుల నెల్ల లోఁబఱచి లోకాలోకపర్యంతమై
నాశం బెన్నఁడులేనిదై విమలమై నానాటికిన్ వృద్ధి నా
దేశింపం దగునీ యశమ్మునకు నేదీ సాటి ? యూహింప నా
కాశీ నేతుధరాతలేశ్వర ! తురష్కశ్రేష్ఠ చూడామణీ.

ద్వితీ—(చూపునిగిడ్చి) ఇఁకఁ జాలింపుము. మనము కాలాతిక్రమణముగా వచ్చినట్లే పాదుషాగారు పెందలకడ మేల్కాంచి నట్లున్నది. అదుగో అంతఃపురమునకు వెళ్లుచున్నారు. ఇక్కడ మన మెందుకు ? పోదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు.)

(అంతఃపురము పాదుసాయును, దేవియు, లవంగియును, పరిచారికలును ప్రవేశింతురు).

పాదు—దేవి ! ఇదివఱలోనే నంపినప్రతిమ లన్నియుఁ గొమిరెకుఁ జూపితివా ?

దేవీ—చూపకేమి. ఎందును నాదర మున్నట్లు మాత్రము కనుపట్టదు.

లవం—(తనలో) ఈపాదుగడ్డాలును, బోడితలలే కావా యేమిటి ? వీరలపైనాదర మెట్లుకలుగునో ?

పాదు—అయినచో నిఁక సంబంధమే కుదురదుక దా? ఉన్నయువరాజుల వన్నియును వ్రాయించి తెప్పించితిని.

దేవి—అగును అయిననేమి యేదో వెఱ్ఱిగాఁ గూర్చుండి యాలోచించుటయే కాని ఏది చూపినను నిష్టమున్నట్లు కన్పట్టదు. పోనీ అనివిసువెత్తి నేను చాలదినముల క్రిందటనే యీగొడవఁ దలపెట్ట మానితిని.

ఫాదు—తనయక్కలను చెల్లెండ్రను జూచియైన నేర్చుకొనరాదు కొంబోలును (కూఁతు నుద్దేశించి) నీరీతిఁజూడఁగా నీవు వివాహమే మానునట్లు తోఁచుచున్నదే.

లవం—(తనలో) నాకొతురక బీబీ లెక్కడి యక్కలు? (ఊరకుండును)

ఫాదు—(దగ్గరగాఁదీసికొని) తల్లీ! యెల్లలోకమ్ము లేలెడినాకుఁ గొమరెవై యేదో మనమ్మునఁ దీఱరానికోర్కె యున్నదానిం బోలె నట్లేల కృశించెదవు?

లవం—(తనలో) హృదయమా! నీలోనీవుగుందవలెఁ గాని నీవికారమును బైటికిఁ గూడ నేల సూచించెదవు? (ప్రకాశము) జగదీశు నను గ్రహమ్మున నాకు సకలమ్ములు గలవు. తీఱరానికోర్కె యెట్లుండును?

ఫాదు—పోనీ యెవరిని బెండ్లాడవలెననియో నాకుఁ గొంచెము చెప్పుము. అతం డెవఁడైనను దెచ్చి యొసంగెదను.

లవం—(తనలో) నాకుఁ బరాంబికయే యనుగ్రహించి యున్నది. నీవు నిమిత్తమాత్రము కావలెను.

(అంతట నొకపరిచారిక ప్రవేశించి కౌగితము చేతికిచ్చును.)

ఫాదు—(చదువుకొని స్మృతినభినయించి) అవును. మఱచి పోయితిని. ఓసీ! నీవు పోయి నే నిప్పుడే వచ్చుచున్నాననియు నప్పండితకవీంద్రునిం బిలిపింపుమనియును మంత్రితోఁ జెప్పుము

పరి—చిత్తము. (వెళ్లఁబోవును.)

దేవి—ఆర్యపుత్ర! యెవ రాపండితుఁడు?

ఫాదు—తెలుఁగుదేశమునుండి యొకపండితుఁడు కొన్ని నెలలక్రిందటనే దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాఁడు. ఆయనశక్తి మిగుల నద్భుతమని చెప్పుచున్నారు. ఒకసారిచదివినతోడనే తనకు రానిభాషలైనను దిరిగియు హెచ్చుతగ్గులు లేకుండఁజదువు నఁట

దేవి—ఓసీ! కొంచెము నిలువుము పోవుదువు గాని (ఫాదుషావంకదిరిగి) ఆసభ నేఁ డియ్యెడఁ గాఁ గూడదా?

పరి—(ఆగుచున్నది.)

లవం—(తనలో) ఈనాఁటిసభలో నామనోహరుఁడు తనశక్తికి బహుమానముగా నన్నే కోరుకొనుఁగాక (స్మృతినభినయించి) నిన్న నీమాట చెప్ప మఱచితినిగా? అప్పుడు సిగ్గునాకేమియు నోటికి రానిచ్చినదికాదు.

ఫాదు—అట్లే కావచ్చును. ఓసీ! వారినందఱిని సభ యిచ్చటనే జరుగునని చెప్పి వచ్చునట్లు చేయుము.

పరి—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

లవం—(తనలో) ఇదియంతయు జగదంబ చేయుచున్న సంఘటనమే; లేనిచో సభ యంతఃపురమున నెందులకు జరగడిని?

పరి—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అందఱును వచ్చుచున్నారు.

ఫాసు—దేవీ నేను సభకుఁ బోదునా?

దేవి—చిత్తము (అందఱును నిలిచియుందురు.)

ఫాసు—(దగ్గర నే యున్న సావడిలో నుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

పరి—ఓసీ! మాతంగీ! యీ తెరను కొంచము పట్టుకొనుము.

(దేవికిని లవంగికిని ఘోషాగా సన్న తెర గట్టుచున్నారు.)

(అంతట మంత్రులును, కవులును, మఱికొంత ఉద్యోగులును ప్రవేశింతురు.
అందఱును సలాములు చేయుదురు కూర్చుందురు.)

ఫాసు—(కవులవంక దిరిగి) పండితరాయలం గుఱించి మీయభిప్రాయ మేమి?

కవు—వారికి శాస్త్రము వచ్చునఁట. కవిత్వమునకుఁ బుట్టిన పేరే కదా? ఏకసంధాగ్రాహిత్వ మన్నిటికంటె నత్యాశ్చర్యకరము.

మంత్రు—మనభాషలోఁ గూడఁ గొలఁది దినములలోఁ గవియగునని వాడుకగా నున్నదే?

కవు—కాకేమి? త్వరలోనే యభ్యాసము కావచ్చును. భాష వచ్చినపిమ్మట ధారయున్నవారికి నన్నిటిలో నొకటే రీతిగా నడచును.

దేవి—(కొమిరెం జూచి) అమ్మా! నీకీపండితరాయలను పెండ్లిచేయుదుమా?

లవం—(తనలో) "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" అని యూరకే యన్నమాటయైనను నిది వ్యర్థముకాదు. (ప్రకాశము) నా కెవ్వరును నక్కఱలేదు.

దేవి—(మెల్లగా) మల్లికా! అందులోఁ బండితరాయ లెవరో యెఱుఁగుదువా?

మల్లి—అమ్మా! ఇంకను రాలే దని తోఁచుచున్నది. వీరందఱును నిక్కడివారే.

లవం—(తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండును.)

మల్లి—(లవంగి ప్రక్కనే కూర్చుండును.)

ఫాసు—మనలో ననాదిగాఁ గవులున్నారుకదా! ఇట్టిశక్తి గలవారున్నట్లు మీరు వినియున్నారా?

కవు—కవిత్వమున కేమి చెప్పవారున్నారు గాని ఏకసంధాగ్రాహిత్వమునకు మాత్ర మున్నట్లు వినము.

ఉద్యో—కవిత్వమునకైనను నంతవా రుండురని నమ్మ వలనుపడును. ఆయనప్రతిజ్ఞ మీరు విన్నట్లు తోఁచదు ఇదిగో!

చ. అమరగిరీంద్రమాది మలయాచలమంతముగాఁ జతుస్సము
ద్రములకు మధ్యఁ గల్గిన ధరాతలమందలి మేటిసత్కవుల్
గుమిగొని రండు నేనొకఁడ లోకమునన్ గవి నంటి నొప్పరే
ని మదిని దాఁప నేల? నను నెట్టన గెల్వఁడు వాదసంగతిన్.

చ. కవు లని పేరు పెట్టుకొని కందురుహూతలతోడఁ బద్దెముల్
చివుకనితాటియాకులను జెక్కుచుఁ దూరక, చెప్పఁగల్గినన్
జవి గలుగంగఁ జెప్పుఁ డటుసాగనిచోఁ దమయంతఁ జేయుపా
పవిధులు నోలె లోపలనె పొంతఁబవేయుట కొంత మేలగున్.

ఫాదు—ఓహో! ఇట్టిప్రతిజ్ఞతో నీతఁడు మనరాజధాని వఱకు నున్నకవుల నందఱిని జయించుకొనుచు నే వచ్చెను గాఁబోలును.

ఉద్యో—అట్లు చేయుటచేతనే కదా దేవరచేతిక్రింద నుండినక్షత్రియసంస్థానాధిపతులందఱును పండితరాయ లన బిరుదు నిచ్చియుండిరి.

కవు—(అసూయతో) అది స్వమతాభిమానము చేఁ జెప్పెడిసంగతియే కాని నిజమని దేవరవారు నమ్మఁదగియుండదు.

మంత్రి—విద్యకును మతమునకును సంబంధమేమి? అయినచోఁ గావచ్చును. మనమతములో మాత్ర మిట్టివా రిదివఱలో లేకపోయినను ముందు బయలుదేరఁగూడదా?

ఫాదు—అవును విద్య యొకరిసొమ్ము కాదుకదా.

ఉద్యో—తినఁబోవుచు రుచులడుగ నేల? మీరు ప్రత్యక్షములోనే చూచి సత్కారుతో మనవి చేసికొందురు గాక.

(అంతలో నొకనౌకరు ప్రవేశించి సలాము చేసి)

నౌక—అయ్యా! ఎవరో యొకపండితుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రచండమిశ్రుఁడు వచ్చియున్నాడు.

ఫాదు—ప్రవేశింపఁ జేయుము.

లవం—(తనలో) ఆయన నామనోహరుఁడే యైయుండును. ప్రచండమిశ్రుఁ డెవరిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును? హృదయమా! ఒక్కింతలోనన పరాంబ నిన్నుఁ దద ధీనునిగాఁ జేయుకాలము సమీప మగుచున్నది.

నౌక—(నిర్గమించి సహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

(సభ యావత్తును లేచి గౌరవింతురు.)

లవం—(తెరలోనుండి తదేకదృష్టిగాఁ దలవంచుకొని చూడనియట్లు చూచును.)

మల్లి—(జనాంతికము) సఖీ! అదుగో నీమనోహరుఁడు, రాత్రి నిదురలేమిని సహజారుణమ్ములగు నేత్రములు మఱింత యెఱ్ఱఁబాఱ నెగిలినమేనితో సభ నలంకరించినాఁడు.

లవం—(వినన ట్లూరకుండును.)

(అందఱును కూర్చుందురు.)

ఫాదు—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీమూర్తివిశేషము! ఎవరో మహారాజాన కుండఁదగిన లక్షణములన్నియు నియ్యెడనే పొడకట్టుచున్నయవి.

రాయ—(నిల్చి)

శ్లో. శ్రీ రస్తు శ్రితరక్షణక్షణగుణశ్రీ రస్తు నిత్యోత్సవ
శ్రీ రస్తు ప్రథమానకీర్తివిభవశ్రీ రస్తు గీ రస్తు తే
శ్రీ రస్త్విహ త్యాగవేలపండితవచ శ్శ్రీ రస్తు భూరత్స్వహో
శ్రీశిల్లీశ శహాబదీన విపులస్నేమాభిరామాకృతే.

(అందఱును కరతాళములనుగొట్టి యానందమును సూచింతురు.)

ఫాదు—(తనలో) నాకీభాషలో స్వల్పజ్ఞానమున్నను ఈమహాకవిశైలి యానందమిచ్చుచున్నయది. పరిపూర్ణజ్ఞానముకలవారి కెట్టిసంతోష మొసంగెడినో?

విదూ—తథాస్తు.

మంత్రి—మహాపండితుఁడవు నీ వాశీర్వదింపవలసినదే.

రాయ—

శా. ఏభూమీంద్రునిఁ జూడఁ బోయినను నీవే పద్యముల్ జెప్పి నీ
వే భావమ్మును జెప్పికోవలయు నింకీభూవిభుండన్నఁ దా
నే భావమ్ము గ్రహించువాఁ డగుట నీ కీకష్టమీడేఱె నా
హా! భో సత్కవిపూర్వజన్మసుకృతంబా! నీకు దీర్ఘాయువౌ.

(పుష్పము లొసఁగి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

కవు—మహాప్రభూ! సంస్కృతమున నంతవిశేషపరిశ్రమము లేకపోయినను దానిమాధుర్యమున కితరభాషలు చాల వని మాయభిప్రాయము.

ఫాదు—సంశయమేమి? అన్నిభాషలును దానినుండియే కదా యుద్భవించినవి. ఏదైనను నాశ్రయముంబట్టి యొక్కఁడు శోభించును.

విదూ—మీరు పెద్దకవీశ్వరులని పేరు పెట్టుకొని జహగీర్లనుభవించుచున్నారు కదా! రెల్లు కలములును, పీచు కాగితములును లేకుండ నిట్లు ఆశుగాఁ గవనము చెప్పఁ గలరా.

మంత్రి—(సంజ్ఞచే వారించును.)

ఫాదు—పండితాఖండలా! మీ రేభాషయైన నొకపరి వినినతోడనే చదువుదురఁట. నిజమేకదా?

రాయ—నాకట్టిశక్తి యింతకుమున్నది లేదు దానికేమి? దేవరసాన్నిధ్యబలమున నైనఁ జదువఁగల నని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

కవు—వినయము విద్యకు భూషణమే కదా? అయినను దమ కట్టిప్రజ్ఞ నిరాఘాటముగా నున్నయెడల నే వచియింపుఁడు లేనిచో మీకు నిది విధియా యేమి?

లవం—(తనలో) వినయమును బ్రకటించుటకుఁ జెప్పినమాటయని యెఱుఁగియుఁను గవినని పేరుపెట్టుకొని యీమూర్ఖుఁ డేమో పానకములోని పుల్లవలె నడ్డువచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు.

రాయ—ప్రభు వగుటం బట్టి యట్లు మనవిచేసికొంటిని. ఇదుగో చెప్పుచున్నాఁడ నిరాఘాటముగా నేభాషయైనను నెన్నిపుటలైనను నొక్కపరి విని నిరాక్షేపముగాను, చాతప్పకుండఁ జదువలేని వాఁడను. ఇందులకుఁ దప్పిన నా కున్న పండితరాజబిరుదము నిక్కడనే తీసివేసికొనియెదను.

లవం—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక.

ఫాదు—(వినయముగా) కవివరా! మీకు ఫార్సీగాని, ఉరుదుగాని, అరబ్బీగాని వచ్చునా?

రాయ—సంస్కృత మభ్యసించినభాషయే కదా. ఇఁకఁ దెలుఁగు దేశభాష. ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు తఱచు వినుచుండుటచే మీభాషయును దగుమాత్రము వచ్చెడిని.

మంత్రి—ఖురాను నరబ్బీభాషలో నున్నదికదా? దానిలోఁ గొంత వినిపింతమా?

ఫాదు—అవును దానికిని దేశభాషకును విశేషభేదమే యుండును. (రాయలవంకదిరిగి) పండితజీ! మేము విని చూచుటకే యీయడుగుటకాని పరీక్షార్థముగా భావింపకుఁడు.

లవం—(తనలో) ఆహా! తండ్రియును నీతనియెడ విధేయుఁడైనాఁడే! ఇదియంతయును నా కనుకూలమే. జగదంబికా! బహుమాన మనుమాట వచ్చునప్పటికి నన్నే స్మృతికిఁ దెచ్చెదవుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమున నేకదా! విద్వాంసులకు గౌరవాగౌరవములు రాఁదగి నది. ఇంటఁగూర్చుండి యెన్ని ప్రతిజ్ఞలుకొట్టిన నెవరికిఁ గావలయును?

కవు—(పుస్తకమువిప్పి) ఇదిగో సావధానముగా వినుఁడు.

బిస్మిల్లా హిర్రహమాన్ హిర్రహీమ్ సబ్బిహిస్మారబ్బికల్ ఆలల్లజీ ఖలఖఫ సౌవ్వా వల్లజి ఖద్దగఫహాద వల్లజీ అఖరజల్ మగ ఆఫజీఅలహు గుసాఅన్ అహ్వా సన్నఖ్ రిజిక ఫలాతన్ సా ఇల్లమాషా అల్లాహు ఇన్నహు యఅలముల్ జహార వమా యఖ్ఫ్వవ నేయస్రాక లిల్ యుస్రా ఫజఖిర్ ఇన్ననఫఅజ్జిక రా సయజ్జక్కురు మన్య ఖ వయతజన్నబొహాల్ అష్ఖల్లజీ యస్లన్ నారల్ కుబ్రా సుమ్మలాయెమూతో వాఫీ తలాయవహాఫాకద్ ఫలహాతహామన్ తజక్కా వజకరిస్మా రబ్బిహిఫసల్లా బల్ తూసే రూనల్ హాయా త్తుద్ దున్యావలె ఆఖిరతు ఖయరున్ వ అఖయిన్నాహాజలఫీ సాహుఫుల్ వూలా సాహుఫే యిబ్రాహీమా వో మూసా హిర్రహిమాన హిర్రహీమ్॥

బిస్మిల్లా హిర్రహమా నిర్రహీం.

అమ్మ యతసా అలున అనిన్నబయిల్ అజీమిల్లజిహుంఫీ సెహాముఖతలెఫూన్ కల్లాసయ అలమూనసుమ్మ కల్ల సయ అలమూన్ అలంనజ్ అలిల్ అరజమిహాదన్ వల్జిబాల అవుతాదన్ వఖలనాకుమ్ అజవాజ. వజఅల్నా నౌమకుంసుబాతన్ వజ అల్ వల్ల యిలలెబాసవజ అల్నన్నహారమ ఆష. వబనైనాఫవుఖకుం సబ్అన్ షిదాద వజఅల్నాసిరాజన్ వహాజ. వ అన్ జల్నామినల్ మొ అసిరాతె మా అన్ సజ్జాజ. లెనుఖరిజబెహి హబ్బన్ వనబాతన్ వజన్నాతిన్ అల్ పా పా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కౌనమీ ఖాతన్ యోమ యున్పఖుస్సూరె. పతాతూన అపవాజ. నవుతె హాతిస్సమావో వకౌనత్ అబ్వాబ వసుయ్యెరతిల్ జిబాలా పకౌనత్ సరాబ యిన్నజహన్నమకౌనత్ మిర్సాద ల్లిత్తాగీనమ అబ. లాబెసేనఫీహా అహాఖాబ. లాయజూఖూనఫీహాబర్దన్ వలాష రాబ యిల్లాహామీరున్ వగస్సాఖజజాఅన్ వెపాక. యిన్నహుం కానులాయర్జూన హిసాబ వకజ్జబుబె ఆయాతెనాకిజ్జాబవకుల షైయిన్ అహాసైనాహుకితాబ.

చక్కగా వింటిరికదా?

రాయ— వినకేమి. మఱి కొంత చదువుఁడు. ఈకొంచెమునకు నేను చనువుట యెం దుకు? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే వ్యస్తాక్షరి యని ముక్కలమీఁద నంకెలువేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు.

ఫాదు— ఇంతే చాలును. మీ రేదో అంకెలు వేయవలయునని యంటిరికదా వరుస వెంబడిగనా?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చునప్పుడు వరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోఁపించ నది యీవచ్చును.

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిందు పాపముమీకు వేఱుప్రసంగములవల ధారణకు భంగము కల్గునేమో?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు.)

కవు—(తమలో మెల్లగా) పైకి ధైర్యముగానే చెప్పినను మాటలా ఇది చదువుట? పేగుతెగును.

(అందఱును నొకరితో నొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లవం—(తనలో) అయ్యో! తప్పఁజనువునేమో గదా. జగజ్జననీ! నీసాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదుగో చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచు చుండుఁడు.

కవు—(కడు శ్రద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు.)

(అందఱును నిశ్శబ్దముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా......సైనాహుకితాబ. (మొదటినుండి చిగురువఱకును జదువును.)

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లవం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును.)

మల్లి—సఖీ! యిఁక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—చేయెత్తి వారించి మరల వినుఁడు. దీనినే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను.

(అని పదముల వెంబడిని గాక యక్షరముల వరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి వచ్చి కౌఁగిలించుకొని సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

లవం—(పరవశయై తెరయెత్తును.)

మల్లి—(ఎఱుఁగనియట్లు మరల దాని సవరించును.)

రాయ—సింహాసనమునుండి లవంగిక జూచి (తనలో) నాప్రియురాలు సఖీసహితయై యచ్చటనే యున్నదే! కానిమ్ము కోరుకొమ్మన్నచో మఱియొకటిఁ గోరుకొనక యీనిధానముం గోరెద.

ఘాదు—(రాయలవంక దిరిగి) మీ కింతకుము న్నే మా సామంతరాజు లొసంగిన పండిత రాజబిరుదమును మరల నేనొసఁగుటకు సిగ్గిలుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లేల యనవలయును? బిరుదు లిచ్చుటకు వారెవరు? ఒకవేళ నిచ్చినను అది యిక్కడస్థిరపడవలయును. గనుక తాము స్థిరపఱచుట పునరుక్తము కాదు.

కవు—దేవరవారు మున్ను మమ్ము వర్ణింపుఁడని యాజ్ఞాపించిన విషయ మిమ్మహాకవి వరున కిచ్చినయట్లు పూర్తియగునో?

విదూ—ఇహిహీ ఇదే కదా! చిటికెలోఁ బూర్తి చేయించఁగలను. మీకు లక్ష్యము కాని మాకు లక్ష్యమా? అయ్యా! వినుఁడు స్త్రీలకు శృంగారరసోపకరణము లగు నవయవములెల్లఁ బురోభాగమందున్నయవి కదా? జడకూడ నట్టిదియే యగుటచే నదివెనుక నుండుట కేమికారణమని యడిగియున్నారు.

ఘాదు—(నవ్వి) మనప్రచండమిశ్రునకు సర్వమును హాస్యగతమే. అందులో నిట్టిసంగతులం బొత్తిగా మఱవఁడు.

మంత్రి—(వారించి) నీకేమి బుద్ధియున్నదా? లేదా? ఇయ్యది యెచ్చటనగుచున్న సభయని నీతాత్పర్యము?

ఘాదు—వీరి నడిగి తెలిసికొనఁ దగినదే యైనను నింక శ్రమ కలుగఁజేయుటకు నామనసొప్పకున్నయది.

కవు—శ్రమమైనను నియ్యది వారికి నాశుధారాశుద్ధికి గొప్పనిదర్శనముకదా?

రాయ—ఇదిగో వినుఁడు.

సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోఁడికటిమీఁద నాట్యమ్ము నల్పు పుణ్యమ్ముకొఱకొ
ఘననితంబస్థల మ్మనుపెన్నిధానంబు బహుభద్రముగను గాపాడుకొఱకొ
తా నాశ్రయించుకొంతకు వెన్కభాగమ్మునను గూడ సౌందర్య మునుచుకొఱకొ
పదిమందిదృష్టులు పడినఁ గంటకమంచు నూహించి కనుపడ కుండుకొఱకొ
తే. వేణి కొంతలవెన్నంటి వ్రేలుచుండె లేకయుండిన నిధువనలీల కుపచరించు నంగమ్ములెదుటనే సంచునించ దాని కట్లుండ నేయుపద్రవము వచ్చె.

(అందఱును సంతసించుచున్నారు.)

ఫాదు—పాపము వానికేమియుపద్రవము వచ్చినదో? మన పెట్లు గుర్తింతుము?

రాయ—(తనలో) అఖండరసికుఁడు గదా ప్రభువు! (ప్రకాశము) గుర్తింపకేమి?

మ. ఎదుటన్ వర్తులునట్టి యంగముల కెంతేని న్నఖాదిక్షతా
పద పల్లారును గల్గుసంగతిని దాఁ బ్రత్యక్షమున్ జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటుచాటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచున్
బాదలన్ బోలును వేణి లేకునికిఁ దాముంగుండ కట్లుండునే?

(అందఱును మఱింత సంతసింతురు.)

ఫాదు—(సింహాసనమునుండి లేచి) పండితరాయా! నీవు మనుష్యమాత్రులలోఁ బరిగణింపఁ దగినవాఁడవు కావు. నన్ను నీ వేమికోరుకొనినను నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను.

(అందఱును లేచి నిల్తురు.)

లవం—(తనలో) దేవీ! నీ విద్యోడల నన్నుఁ బ్రోకింపుము.

రాయ(లేచి)నే నేమి యడిగినను మీ రిచ్చువారే కదా?

లవం—(తనలో) అవును ఇట్లు ముమ్మాటికి ననిపించుకొనవలసినదే!

ఫాదు—ఈసార్వభౌమపదవి యిమ్మన్నను నిచ్చుటకు నాకు సంశయములేదు.

రాయ—

చ. గజముల నెల్ల మేటితురగమ్ముల నెల్లఁ బురమ్ము లెల్ల నీ
భుజపరిపాలితం బఖిలభూమిరమున్ నెల్ల మఱొండు నెల్ల భూ
భుజ! విను మాడియెన్నఁటికిఁ బొంకనివాఁడవయే నొసంగుమ
య్య! జగదతీతమైన సొబగంది చెలంగు లవంగి నీసుతన్.

ఫాదు—(ఆశ్చర్యమును నొకింతకోపముం గూడ సూచించును.)

(ఎల్లరును విస్మయాకులులగుచున్నారు.)

లవం—(భయసంతోషములతోఁ తండ్రివంకఁజూచుచున్నది.)

రాయ—

చ. నరవరులెల్ల నెవ్వనికనత్పదపీఠము నాశ్రయింతురే
ధరణిపుఁ జూచు మాత్రమునఁ దాఁజనులేమి దివంబునేలు నా
సురపతి యెవ్వనిన్ వినినచోఁ దలయూఁచు నతండు మామసై
పరఁగుటకన్నను గలదె? భాగ్యము భోగ్యము లేక యోగ్యమున్

ఫాదు—(చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాయ—

శా. డిల్లీ యేలెడిరాజధానియఁట! ధాటిన్ విన్నమాత్రమ్మునన్
గొల్లల్ వోలె నృపాలకుల్ దలఁకుచున్ గోటానకోట్లర్పుదాల్
సల్లాభమ్ములు తెచ్చికూర్తురఁట! యీసామ్రాజ్యమున్ గాదనీ
యల్లుం డన్నపదమ్ములతోడసరి నాయాహ్లాదమట్లుండుటన్.

సీ. అన్నమాటకుఁ దప్ప కఖిలమిచ్చిన హరిశ్చంద్రభూపాలుతో సాటి గనుము
ఆడితప్పక భూమి నఖిలమ్ము నొసఁగిన బలిచక్రవర్తితోఁ దులకుఁ జనుము
కొంకక దేహమ్ము కోసి త్రాసునఁ దూచి మాంసమిచ్చిన శిబిమాద్రిఁ బడుము
వెనుకదీయక తనవెన్నెమ్మునిచ్చిన యలదధీచిప్రశస్తి నందుకొనుము

తే. అన్నిటను వారి నెల్లఁ బవలఁద్రోయఁ జాలియుప్పట్టునందు నీసాహసంబు
జితము గాదని యెంచి గోరితిని జుమ్మి యనుపమితమానదాన! శహాబదీన!

సీ. పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర! పరదేశసంపాదనరతి మాకు
లసదుత్తమపదాభిలాష మీకు నరేంద్ర! లసదుత్తమపదాభిలాష మాకు
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు

తే. మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజపదము గల దిఁకెందుఁ గొదువ లేదు
గాన సామ్య మిచ్చి మానించు టొప్పదే! యమితదాన! యోశహాబదీన!

సీ. ఒకరాజు మున్నిచ్చె నకలంకచరితయౌ కన్నెమిన్నను మాయగస్త్యమునికి
మఱియొక్క రాజిచ్చె మహిళాశిరోవతంసము నాత్మజాత మాచ్యవనమునికి
నింక నొక్క రాజిచ్చె నిందిరాసుందరాకృతిఁ గూఁతు మాఋశ్యశృంగమునికి
వేఱొక్క రాజిచ్చె వెలలేనిచెలువ మింపగుకూఁతు మాజమదగ్నిమునికి

తే. మొన్న మనాదభిరాముఁడన్ భూపుఁడొసఁగె నాఁదనకూఁతు మాబిల్హణకవిమణికి
ద్విజుల కిలఁ జక్రవర్తు లాత్మజల నిడుట అపుడు గల దిపుడు గలదు శహాబదీన.

ఫాదు—కవిసార్వభౌమా! నీకుఁ గన్నియ నిచ్చుటకు సందియము మాకెందుకుఁ గలుగ వలయును. ఇదుగో యిచ్చితిని.

మంత్రి—పరిగ్రహించుటలో వారికి సంశయ ముండనిచో నియ్యది సర్వోత్తమమే.

క. రూపమున నిస్తులుండు గదా! పాండితి నసదృశుండు తరుణవయస్కుం
డీపురుషోత్తముఁ డేమిఁట లోపం బక్కన్నెయైన లోశంకింపన్.

లవం—(తనలో) మంత్రి చక్కగాఁ బలికినాఁడు న న్నిదివఱకే యిచ్చుకొంటిని. వీరు నిమిత్తమాత్రులు.

మల్లి—(జనాంతికము) ఇక్కడికి నీకోర్కి ఫలించినదికదా? పెండ్లియాడుట కొప్పుదువో లేదో యని మీతండ్రిగారికి సంశయము బాధించుచున్నదేమో అది నేను పోయి తీర్తునా?

లవం—(చురచురచూచుచున్నది.)

రాయ—(కూర్చుండును.)

ఫాను—(ప్రక్కనే కూర్చుండును.) (అందఱును గూర్చుండురు.)

విదూ—(లేచి) అయ్యా! వరుఁడు మాజాతివాఁడు గనుక వివాహము మామతాను సారముగా జరగవలెను జూడీ! (అందఱును నవ్వుదురు.)

లవం—(తనలో) ఈవెడఁగుబాపఁడీమాటలలో గుట్టుబయలఁ బెట్టఁడుకదా!

విదూ—అయ్యా! నవ్వకుఁడు. నాదొక్క చిన్నమనవి; ఈయన మీపిల్లను బెండ్లాడుచున్నాఁడు కదా! పెండ్లిలో మీరు పులావు చేయించినప్పుడు వద్దనునేమో!

కవు—మాకన్యను బెండ్లాడునప్పుడు దానిమాత్ర మేలకైకొనఁగూడదు?

మంత్రి—ఎవఁడురా అక్కడ?

ప్రతిహారి—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మంత్రి—

మ. నిలువన్ జేయుఁ డనంటికంబములు పన్నీరత్తరుల్ కోటలోఁ
గలయన్ జల్లుఁడు తోరణమ్ములకు వే గట్టుండొగిన్ దోరణాల్
పిలువన్ బంపుఁ డమీరులన్ బురిముఖన్ వేత్త్వెఱ సాటింపుఁడీ
కలిగె న్నేఁటికిఁ జక్రవర్తితనుజాకళ్యాణమున్ జూడఁగన్.

ఇట్లు నేవానతిచ్చితి నని రాయా యుద్యోగులకు వేర్వేఱుగాఁ జెప్పుము.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

విదూ—సరే! మీ రప్పుడే మాహిందూమతములోఁ జేరుచున్నారే. ఇంతకుమున్ను మమ్ము మీలోఁ గలిపికొనుటయే కాని మీరు మాలోఁ గలియుట లేదు.

మంత్రి—ఇది హిందువులకును దురకలకును జరగువివాహ మని తెలియుటకే యిట్లేర్పఱచితిని.

(తెరలో.)

కం. ఇభుకై యౌత్తుగుమేడల, వరుసల నలగారు సందుపట్టులఁ గూడన్
సరసిజబాంధవకిరణో,త్కర మది వాహ్యాళిఁ జేయఁగాఁ దొరకొనియెన్.

ఫాదు—(చూచి) మధ్యాహ్నముగూడ నతిక్రమించుచున్నదే, ఇఁకనిప్పటికిఁ గచ్చేరి చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ
జతుర్థాంకము.

పండితరాజము - పంచమాంకము.

(అంతట గోదావరియుఁ గంపయుఁ బ్రవేశింతురు.)

గోదా—సఖీ! కంపా! మీ అప్పయ్యదీక్షితులును, భాగీరథిగారి భట్టోజీదీక్షితులును గలిసి మా జగన్నాథపండితరాయలను వెలిఁబెట్టినారఁట.

కంప—మా నాఁడే మేము నెఱుఁగఁడఁట, భట్టోజీదీక్షితులే దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు.

గోదా—పోనీ యెవరు కారకులైననేమి? వంశపరంపరగా నాయొద్దనుండి స్వతః పవిత్రతఁ గాంచినను నెప్పుడికులమ్మునఁ బుట్టియేమో చిన్నతనముచే నొక్కింత లోపము చేసినంతమాత్రమున నా మొగమైనఁ జూడక వెలిఁబెట్టించుట భాగీరథికి నంగీకారముగా నున్నదికదా!

కంప—అయినను గాకపోయినను మనవానిని మన మనుకొనఁగూడదుగని ముట్టుకొని నన్నోఁ దనువు గోసికొనఁ దగు పంతులపిల్ల నేమనికట్టుకొనవలెను? ఆబిడ్డయైనను మనకన్నఁ గొంచె మెక్కుడుమహత్త్వము గలదికాని, యిట్టిపాపాత్మునిఁ బవిత్రునిఁ జేయఁగలిగినదా? అదిగాక, యీయుగమందు నదులయందేమి, దేవతలయందేమి మహత్త్వము తగ్గునని విశేషజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

గోదా—ఆసంగతిలో గంగను వదలి వేయవలెను జుమా.

కంప—పోనిమ్ము. ఆలాగైనను నొకరా? యిద్దరా? అందఱును నపాత్రులే బయలుదేరుచుండుట నీవెఱుఁగనిది కాదుగదా? ఎందఱనని పవిత్రులఁ జేయఁగలదు. పాపము! అదిగాక నీవిట్లు చెప్పుచున్నావుకాని భాగీరథినిఁగూడ సెలయేటితోఁ బాటుగానే తలఁచువారు నీయొద్దననే యున్నారని విన్నాను.

గోదా—ఇఁక నా యవస్థ తలపెట్టకుము. "కడుపు చింపుకొంటే కాళ్లమీదఁ బడుతుంద" న్నట్లున్నది, ఏమి సేయుదును. అందులో నీమధ్య నొక కొందఱు గుండగులు బయలు దేరినారు. మడిలేదు, మైలలేదు. గ్రహణపుష్కరాదులలోఁ గూడఁ దాము మునుఁగరు సరికద, పూర్వాచారపరాయణు లెవరేని యక్కడివారుగాని దూరదేశస్థులుగాని వచ్చుటకు యత్నించిన నేదో యొకప్రతిబంధము కల్పింతురు మనకును నూతినీటికిని భేదమే లేదని వారలవాదము.

కంప—అట్లయినచో నిప్పుడు నీయుపయోగమే వారలకు లేనట్లున్నది.

గోదా—లే కేమి నేను లేకపోయినేని మాఁడి చత్తురు. విశేషించి ప్రవహించినప్పుడు చెరువులలోఁ బెట్టుకొని పంటలు పండించుకొందురు. కొన్ని మెఱకభూములు నా సంపర్కమున బలమెక్కి మిక్కిలిగా ఫలించును. వంటచెఱకు తీసికొని నిలువచేసి కొందురు. బ్రతుకే నాతోనున్నది. భక్తివిశ్వాసములు మాత్రము లేవు.

కంప—"రో లొచ్చి మద్దెలతో మొఱపెట్టుకొంది." అన్నట్లు నేను జెప్పినచో నాశ్చర్య పడవలసివచ్చును. నాయొద్దనను నిదియే కర్మము. మొన్నఁగావేరియుఁ, గృష్ణయు నొకదినమున నిదే సంగతిని గుఱించి మాటలాడికొన్నారు. ఇందులో నిప్పటికి మనమే మెఱుఁగు. కావేరిపని మఱియుఁ దేలికగా నున్నదఁట. అక్కడివాండ్రం దఱును సకలకశ్మలములును దనలోనే కలుపుదురని విచారింప మొదలుపెట్టినది.

గోదా—అభిమానముచేత దాచిపెట్టుచున్నావుగాని యీదురాచారము నిన్ను మొదలుకొనియే ప్రారంభము. భాగీరథికి మాత్ర మీకర్మమిప్పటికి లేదు; సరికదా ముంద్దై ననుండెడువారలకు భక్తియెక్కువ, మునుపు లేదుగాని యిప్పుడు నాకును, గృష్ణకునుగూడ నిట్టియవస్థ వచ్చినది.

కంప—బాగుగ నెఱుఁగవుగాని కాశిలోఁ జూడవలెను గంగయవస్థ! తలఁచుకొనినచో నొడలు పులకరించెడిని. ఏమైనను నీవన్నట్లు వారలకు భక్తియెక్కువ. అభక్తి మావైపు వాండ్రకును గలదు. కావేరివాండ్రకుఁ జెప్ప నే యక్కఱలేదు. అడుగ మఱచితిని నీయొద్దనిప్పుడు యజ్ఞశాల లేమైన నున్నవా?

గోదా—"కరిపోసినను నుట్టివంకకే చూచిన" ట్లున్నది. ఎక్కడనో యొకయజ్ఞము జరగిన నేమిలెక్క; నాయవస్థయడుగకు. సిగ్గువొడముచున్నది.

కంప—అట్లయినచో నీవు మావలె నసమర్థురాలవు కావుగదా యెందు కూరకుంటివి?

గోదా—అనాదిసుప్రసిద్ధలమగు మనకు వీరల యాదరానాదరములతో నేమిపని? ఊరక యట్లుంటినిగాని పట్టణములలోఁ దప్ప పల్లెలలో నింకను నాయెడల మునుపటివలె భక్తి గలవా రనేకు లున్నారు. కొందఱు మూర్ఖు లున్నంతమాత్రన తక్కినవారి మొగము చూడవలదా? ఇఁకఁ గొంతకాలమునకు మాత్రము సర్వశూన్యమగునని తోఁచుచున్నది.

కంప—ఈదురాచారములు సహింపలేకయే కాఁబోలుఁ గృష్ణ యొకసారి నాథునితోఁ జెప్పినదఁట. అప్పుడు లోలోపల మండిపడి దానియొద్దనున్నయూళ్లు కొన్ని దిబ్బచేసెనఁట.

గోదా—వెఱ్ఱిపని చేసినది. మన మే కొంచెము బెదరించవలెను గాని అట్లు చేయవచ్చునా? తల్లియున్నంతయోరుపు పిల్లలయెడఁ దండ్రి కుండునా? నే నప్పుడప్పుడు కొంచె ముద్రేకము చూపఁగా నంతకే సకలమైన చిక్కులును బడియెదరు. అట్టిసంగతిలో నాథునియుద్రేకము సహింప వీరలెంతవారలు.

కంప—మన మింతదాచిపెట్టినను నుదకాయనకుఁ దెలియకపోవునా అప్పుడెట్లును బ్రపంచము నశించును.

గోదా—పోనీ, అంతవఱ కుండునుకదా. అది యింతలో జరగదులే. పండ్రెండు వత్సరము లేకరీతిగా వేదశాస్త్రప్రచారము బొత్తిగా లేకయుండవలయునని కదా పురాణములు చెప్పుచున్నవి. దీనికేమి, అంతగాఁ జిక్కియున్నావేమి?

కంప—“ఏనుఁగు లేటఁ గొట్టుకపోగా నక్క పాటు రే వడిగిందఁట” మీవంటిస్థూల విగ్రహాలే చిక్కి తిప్పలఁ బడెడియీమందు వేసవిని మామాటయడుగవలయునా.

గోదా—మనమాట కేమిగాని పుట్టింటిచలువను బట్టి కాఁబోలును గంగమాత్ర మింతశుష్కింపదు. ఈపాటి కప్పుడే తండ్రి మంచిమంచుగడ్డ పంపించుచుండు నఁట. నాలుగడుగులు పోయివత్తమురా. భాగీరథితో మారాయలను గుఱించి కొంచెము మాటలాడవలసియున్నది.

కంప—నేనును బోయిచాలకాల మైనదివచ్చెదను. బహిష్కారావమానమును సహింపక తనలోఁ బడఁబోయినప్పుడేనిఁ గరుణింపుమనియేగా నీవు చెప్పవలసినది.

గోదా—అంతపని చేయఁడు గాని, యేదో విధముగా స్తుతిచేసి ప్రసన్నురాలను జేసి కొనఁగలడు. నేను వేఱే చెప్పనే అక్కఱలేదు. ఎందుకేనియు నొకసారి పోవలె ననియున్నది. తెల్లవారుజాము కావచ్చినది. స్నానసమయమునకు బోఁగలుగుదుమా!

కంప—పోకేమి పద. (అనినిష్క్రమింతురు) (ఇది విష్కంభము.)

(అంతటరాయలు లవంగితో సౌధసమీపమున సోపానములపైఁ గూర్చుండి ప్రవేశించును.)

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—వెనుకఁ దమతోఁ జెప్పినచొప్పుననే యంబిక పొడకట్టినది.

రాయ—పునరుక్తి గాభావింపక యాపెరూపమును విస్తరించివచింపుము.

లవం—(తనలో) ఏమో ఈనాఁ డిట్లడిగిన దేయడుగుట (ప్రకాశము) ఆజగజ్జనని రూప మిట్లున్నదని నేను వివరింపఁ జాలను చూచుమాత్రముననే నాకుఁ గనులుమిఱుమిట్లు గొల్పినవి.

రాయ—పోనిమ్ము నాలుగుబాహువులున్నవి కదా.

లవం—అంతవఱకుఁ జూచితిని. ఒకచేత మీప్రతిమధరించినది. దానిలోనే పద్మము కూడనున్నట్లున్నది. తక్కిన చేతులలో నాయుధాదులున్నవి.

రాయ—అట్లయిన నాపె ప్రతిమూర్తిజననియగుట కించుకయు సందియముండదు. కానిమ్ము స్త్రీపుంనపుంసకభేదశూన్యయయ్యు లోకప్రవాదమ్ము ననుసరించి కాఁబోలు నీ యెడఁ బక్షపాతము గనఁజేసినది. ఇంతకు నాపెచెప్పినముఖ్యాంశమేమి?

లవం—నీవు హీనజాతియందుఁ గారణమాత్రజన్మవనియు, నియ్యదియేని యపరాధ మాత్రమే యనియు నీకు నగ్రవర్ణసంజాతుండును, నఖండరూపయౌవనోపేతుం డును, సకలవిద్యాసాగరుండును నగునొక మహాపురుషుండు కొలఁదికాల మ్మునఁబతి కాఁదగి యిప్పట్టనమ్మునకు వచ్చియున్నవాఁడు అతనిరూపరేఖావిలాసమ్ము లిట్టివి యనియు మీప్రతిమఁ జూపెను.

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—నే నంతమూర్ఛవడి కొంతవడికిఁదెలిసి నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతము సాంత ముగానెఱుంగుదుమనియు నాకాప్రతిమ నిమ్మనియు నెంతప్రార్థించినను నంగీకరింపక తుదకు రెంట నొక్కవరంబు ప్రసాదించెదఁ గోరుకొమ్మనియెను.

రాయ—నీ వేది కోరితివి?

లవం—ఆర్యపుత్రునియందు నొక్కసారి చూచునమాత్రమున నాకుమనోగతమగుకతన నిఁక నీపరమరహస్య మొరులవలనఁ దెలియఁబడఁదనియెంచి యదియే కోరితి.

రాయ—ఆసంగతియే యిప్పుడు మనకుఁ గావలసినది. యామె యేమని యొసఁగిచ్చినది?

లవం—పూర్వమునసీవు సరస్వతివనియును నాపె యొకనాఁడు తనభర్తఁ జూచి "లక్ష్మి కింతయైశ్వర్యమేల నా కేలలే" దని యడుగుడు నాచతురాననుఁడు హేళనగా "నీ కట్టి యిచ్చ్యయేని తురుష్కకులమ్మునఁ బొడమెదవా"యని యడుగ, నందుల కాపె స్త్రీస్వభావసులభమ్మగుచాపలమ్మున నొడఁబడియును, "అజన్మమునను నీవ నాకుఁ బతిగాకతీఱ దనుడు నతఁడు తనకుఁ "దురుష్కకన్యాసమాగమము దొడరుఁగదా" యని చింతించి దాని కిదివఱలోఁ బ్రచండమిశ్రునివలనఁ దాము వినినవిధమ్ముగ నే సంఘటింపఁజేసెననియును జెప్పి యంతర్హిత యయ్యె.

రాయ—(తనలో)ఇంక సందియ మే ముండును(ప్రకాశము)చెలీ! నే నిప్పుడు నీకు వేఱె చెప్పనక్కఱలేదు గాని మనయాథార్థ్యము ప్రపంచమునకు వెల్లడించి వచ్చిన యపయశముం బోఁగొట్టుకొన నేనీగంగామహాదేవిని సాక్షిగాఁగోరుచున్నాఁడను.

ఆపెయొక వేళఁ గలుగఁజేసికొననిచోఁ బ్రాణత్యాగంబొనరించెదను. ఇందులకు నీకును నంగీకారమే కదా.

లవం—నే ననివేలుగ నున్నచోఁ దమ రట్లు సెలవీఁ దగును. సూర్యుని విడిచి కాంతి యెచ్చట నుండును.

రాయ—(తేటిపాటఁ జూచి) అదిగో, భట్టొజదీక్షితులును, అప్పయ్యదీక్షితులును, శిష్యులును, మఱికొందఱు మహావిద్వాంసులును సాన్నాథ్యమరుదెంచుచున్నారు. దీని కిదియే సుసమయము.

(అంతటపైవారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

లవం—నాథా! నేసవియగుటచేఁ గాంబోలుఁ గంఠి కడుఁజిక్కియున్నయది.

రాయ—అలోపమే యిప్పుడు నేను దీర్పఁబూనినది. ఏకాగ్రచిత్తురాలవై యమ్మహా దేవిని స్మరించుచుఁ గూర్చుండుము. (అనిబిగ్గరగా)

శా. గంగాతీరనివాసు లెల్లరుఁ బ్రశంసజ్ఞ జక్కఁ నాలింపుఁడీ
శృంగారాంగిఁ దురుష్కకన్యకను నే నిల్లాలిఁ గాఁ గొంటినం
చుం గాలుష్యము నిర్ణయించి నను శిష్టుల్ బాహ్యుఁగాఁ జేసినా
రంగీకారమె నాకు స్వర్థునికి రాదా? లోప మిప్పట్టునన్.

(అందఱునువినివారిపంక చూతురు.)

భట్టొ—(అప్పయ్యదీక్షితులతో) అదిగో, రాయలు సిగ్గులేక తానే కాక యాతురక దానిఁ గూడఁ దగుదునంచు దగ్గరఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్నాఁడు.

అప్ప—ఆహాహా! బ్రాహ్మణ్యమున కేమి గాని, ఈయునకు వ్రతము చెడినను ఫలముమాత్రము దక్కినదనుట కించుకయు సందియములేదు. ఏమియీచక్కఁదనము.

రాయ—(దోసలిఘటించి)

(1) తే. అవనిపాలిటిభాగ్యంబు శివునిరేఖ, అగమధనంబు కవులభాగ్యాశయము
సుధఁబుట్టిల్లు నీసీటిసోయగంబు, తల్లి! నాయశుభంబుల డొల్లఁ జేయు.

(2) తే. అతిదరిద్రుల పాపఘ్ను పతితజనుల, తాపము నొకింతలోఁ బాపుత్వత్ప్రవాహ
మనుపమాజ్ఞానవృక్షభంజనకిధాయి, నా కొసఁగుఁగాక పరతరానంద మంబ.

(3) క. హరునిశిరమ్మున గౌరీ, తరుణారుణదృష్టిశిఖలతాఁకున ఖోభం
బొరయుచు మెఱసెడినీవగుఁ, దరఁగలు జగదంబ! జగము దనుపుంగాతన్.

(4) క. ఈ పుంటిప నెడిగర్వము, చే విష్ణ్వాదులను లెక్కఁజేసియెఱుఁగ నో
దేవి! యిపు డడ్డపడవే, నేవారికి మ్రొక్కుఁడును నెవ్వరువింగుర్.

(5) క. స్మరియించినంతనే దు,శ్చరితాత్ముల నకృతసుకృతసంబంధుల ను
ద్ధరణ మొనరించునీజల,హరి నాతాపత్రయమ్ము నడఁచుట దల్లీ!

(6) తే. ప్రాజ్య మగు రాజ్యమును గడ్డిపరక వోలె, నొక టద్యజియించి నీతీర మొగి భజించి
కడుపునిండఁగ నినుఁ గ్రోలఁగలుగువారి, మోదమంబగా! ముక్తికిమూఁడు రెట్లు.

(7) తే. రాచరమణులు స్నానమ్ము లాచరించు, నెడల మృగమద మదినిన్ను నెనసియెంత
దనుక నుండు నొయంబ! యందనుక నామృ,గములు నందనవనమునఁ గాంచుసుఖము.

(8) క. స్మరణమున శాంతి సాపో,త్తరణం బొకమాఱు వలుక, దక్కించెడి య
క్కరములు "గంగా"యనునివి, మరణమ్మున నంబ! వదనమండలి నుండున్.

(9) క. ఏ నీదరి కాకమ్ముల,కేనిన్ స్వర్గచ్ఛలేమియే నిక్కమొ నా
కానీతీరము జనిమర,ణానంత్యహరమ్ము శ్రమము నడఁపదె జననీ.

(10) క. శ్రుతివాక్యాతీతమ్మై, మతికి నగోచరమునై స్వమహిమహృతతమో
గతిన్నై శుద్ధంబగునా, త్మతత్త్వ మననీవ యింతతథ్యము జననీ!

భట్టో—(ఆశ్చర్యముతో) ఇది యేమో! గంగ నేఁ డకాలమ్మున నింతవృద్ధి చెందుచున్నది.

అప్ప—ఈవేసవియెండలకు హిమగిరినుండు మంచుగడ్డలు కరగి యిట్లగుట కలుగుకదా?

భట్టో—అదియే యైనచో నింతలో నింతవృద్ధికిఁ గారణము కాదు. చూడుఁడు ఒకటియా! రెండా! అప్పుడే పదిమెట్లెక్కినది.

అప్ప— అగును. కారణ మేమైయుండునో.

(అందఱును క్రింది మెట్లనుండి పైకి తప్పుకొనుట నభినయింతురు.)

రాయ—

(11) తే. జన్నములు చేసి, తపములు సలిపి, దాన,ములు పొనర్చియుఁ బడయనిముక్తిపదము
సర్వసాధారణముగా నొసంగునిన్ను, నెవరితో బోల్పనేర్తు లోకైకజనని!

(12) క. ఏ నిన్నర్ధాంగిశోకిం, తేనిఁ దలఁచుగొనక నెత్తి నిడుకొనె హరుఁడీఁ
శానాశితకల్మష మం,బా! నీమూర్తి మహిమ మది వాచ్యంబగునే.

(13) తే. వ్రాత్యులకును వాతులులకుఁ బతితులకును, బిశునులకుఁ గూడ నేవమ్ము పెంచుపాత
కము లొనర్చునీచులఁ బ్రోవఁగా నొకప్డు, విసువు గాంచని దానవీవే మదంబ!

(14) తే. జనులతాపంబు హరియింప జగతి కురుకు, నిన్ను బంధించె జడలలో నీలకంఠు
డంబ! యది నీదుగుణములయందుఁ గలుగు, దోసమే కాక లోభియే యాసవారి.

(15) తే. జడులు మొదలగువారల శక్తిహీను,లగుచు సుర లూరకున్న నయ్యాదనుఁ జూచి
నరకమునఁ బడకుండ గ్రన్నన సుగతికి, ననుచుపరమౌషధంబ వోయంబ! నీవు.

(16) తే. సహజశీతలమును శుద్ధిబహుళమునగు, నీజలంపు మహాత్మ్య మనిర్వశంబు
దీని నేకద! సగరజుల్ దివినుతింతు, రిప్పటికి మేనఁబులకము లెసక మెసఁగ.

(17) ఉ. ఇంతలు నంతలుగ దోసఁగు లేనరులే నొనరించి యేనదీ
ప్రాంతము జేరి యేనియును బావనతన్ గనవచ్చు నంబరో
యెంతకు నెంతలో దోసఁగు లెట్టి ప్రతిక్రియయను న్నశింపను
న్నంతటి వాచరించుఖులందఱి కీ నొకయీవ ప్రోవఁగన్.

(18) తే. ధర్మనిధి, మోదదాయి, తీర్థమణి, ప్రభువ, నీసరికి వెల్లచీర, మనీఁకతెలుపు
దుర్గతివి నాశకాలంబు, దూతసిరికి, నంబఁ నాతాప మడఁచు నీయంగకంబు.

(19) తే. ధనసురాపానమత్తుల ధరణిపతుల, నాశ్రయించుచు నిను వీడి యఖిలవిధము
లైనఖేదమ్ము లందుచు నాత్మహితము, నెఱుఁగనిజడుండు దీనిసహింపు మమ్మ!

(20) తే. గాలిచేఁ దూఁగుతరఁగలఁ గదలుతమ్మి, పుష్పాదుల నొప్పి యచ్చరపూవుఁబోండ్ల
గుబ్బలందలియగురున గుబురుకొనెడి, నీజలము నాజననబాధ నీఱు సేయు.

అప్ప—(పరమాశ్చర్యముతో) దీక్షితులు గారూ! చూచుచున్నారా యెంతలో నిరువది మెట్లెక్కినదో పర్వతములలో నొకప్పు డకాలవర్షములు గురియుటచేతఁ జూమండీ యిట్లు తటస్థించుట.

భట్టా—అకాలమేకాదు. తొలకరి సమీపించినదికదా కొంచె మించుమించుగా ఋతుధర్మములు పూర్వులు వ్రాసియున్నారు గాని, అందులోఁ గొన్ని వెనుకముందు ఋతువులలోఁ గూడఁ గన్పట్టుచునే యుండును. కానినీటియందుఁ గాలువృష్టి మించు కయుఁ గన్పట్టదు.

అప్ప—అవును. తా మనినట్లు బహుస్వచ్ఛముగా నున్నయది. ఇదియేదో విచిత్రముగా నున్న దే!

లవం—(మెల్లఁగా) నాథా! అప్పుడే గంగ యెన్నిమెట్లెక్కినదో చూడుఁడు. జను లందఱును బైకిఁ బరుగులెత్తుచున్నారు.

రాయ—(వినక తదేకదృష్టితో.)

(21) ఉ. పుట్టినపుట్టువా! జలధిభూధవపాదనఖాగ్రసీమ, పై
మెట్టినచోటు పాంబునియమేయజటాభవనంబు! వర్తనం
బెట్టియఘమ్ములేని హరియించి సురాత్ముల ప్రోపు నీకు నె
ప్పట్టున గొప్పలే దఖిలపావని! దేవనివాసధావనీ!

(22) చ. నగములనుండి తా మనుదినమ్మును జాలునదీగణమ్ము లె
న్నగలవు సాంబుశీర్షమున నిల్వఁగ నేర్చెను శ్రీశుపాదప
ద్మగతరజంబు వోఁ గడుగుధన్యత గాంచెను? యొక్కఁడేని, నిన్
బొగడిననోట నేనదిని బోలు నుతింప? నవీశిరోమణీ.

(23) తే. అజునిఁ దపమాచరింపక మ్మహీశయమునని, నిద్రఁ బోనిమ్ము హరు నాడని ప్రతిశ్రీ
యంగను దానయజ్ఞాదులు నడుగుఁబట్టు, ని మ్మఖిల మిమ్ము నీవ మాయమ్మ! చాలు.

(24) సీ. అనపలలోన నే నగ్రగణ్యుండ నీహృదయంబు ప్రేమసంపదకుఁ దావు
ఎందును గతి లేనిస్థానుండ నేను దివ్యగతిప్రదంబు నీదైనపట్టు
పరుచు లేమను నున్నవాఁడ నే నీవు విశ్వోద్ధారణమ్మున బద్ధదీక్ష
వ్యాధిబాధాభిగ్జితాంతరుండను నేను సిద్ధౌషధంబు నీసేవనంబు

తే. తృష్ణచేఁ బీడితుఁడ నే నమృతమ వీవు, నేను బుత్రుండఁ దల్లివి నీవు నిన్నుఁ
జేర వచ్చితి నెటు సేయఁ జెల్లు నమ్మ?, నర్పఁగద వమ్మ! దేవి! జాహ్నవి! మదంబ!

(25) తే. అణఁగెఁ గోలాహలమ్ము యమాలయమున, నెందుఁజొచ్చిరో ఘటులు దుష్కృతుల
వెదక, నీనుకథనామి నెప్పుడు పాముకొనియె, నష్టయిఖుక య్యెనంబ! స్వర్గపురవీధి.

(26) క. కామక్రోధజ్వరముల, చే పులమల మఱుఁగుమమ్ము శీతలవాగ్ను
శ్రీమహితము గంగాజల, మోముఖ సంతాపమెల్ల నుక్కడఁచి కృపన్.

(27) తే. అఖిలభువనమ్ములుండుబ్రహ్మాండ మెచటఁ, దుమికిపందునుబో లెభంగములనడుమఁ
బొరలు శ్రీకంఠుజడల నొప్పగను నాట్ర, వాహాముహరించు నాదుతాపంబునంబ!

(28) మ. ఎవనిన్ వైళమ పూతుఁ జేయమికిఁ దిగ్గేంద్రమ్ములెల్లన్ ద్రవా
భవనం బయ్యె భవాదిదేవత "లహో! పాపాత్ముఁ డె" ట్లంచుఁ గేల్
చెవి సంధించిరి దేవలోకధుని! యీచెట్ట న్ననున్ శుద్ధఁ జే
సి విదారించెను వారివారియఘవిచ్ఛేదంపుదర్పమ్ములన్.

(29) ఉ. నక్కలఁజంపి భక్షణము కొంకక చేయఁగ రోయ రెవ్వ రా
పక్కణవాసులున్ సలుపఁ బాల్పడలేని యఘమ్ములెల్ల నే
నొక్కటిఁ దక్కకే సలిపి నుంటి ననున్ బరిశుద్ధుఁ జేయ నీ
వెక్కటిఁ గట్టుచుంటి నడు మీ పశు వంబ! నిను స్మరించు నే.

(30) ఉ. "మాచుచునుంటి నెన్నఁడును జొప్పడఁ డెక్కడు పాపశాలి యే
నీచునిఁ బ్రోచి యీజగము నేను బళీ! యనిమెచ్చఁ జేతు నం"

చే చిర మున్న నీమనసునిచ్చ ఫలింపఁగ వచ్చినాఁడ నన్
బ్రోచుట నీకుఁ బెద్దయశ మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

భట్టో—(వినుట యభినయించి) అప్పయ్యదీక్షితులుగారూ! ఆప్రవాహధ్వని వినుచున్నారుకదా! యేమి యీపరమవిరుద్ధము, కలియం దెల్లరన్ బోలె నదులును గట్టునకుం దప్పుటకాఁబోలును.

అప్ప—బహుసంరంభముమీఁద వచ్చుచున్నయది. ఆదరినిఁ బైకినీడ్చి బాగుచేయఁబడుపడవలన్నియుఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నవి. మనమింకను బైకిఁ బోవుదము రండు. (లెక్కించి) అప్పుడే ముప్పదిమెట్లు మునిఁగినవి. (అట్లొనరింతురు.)

రాయ—

(81)మ. శునకమ్మున్ బలెఁ బొట్ట కేడ్చుట దయాశూన్యత్వమున్ నూనృతం
బునకున్ దక్కుటయున్ గుతర్కములతోఁ బోరాట దుర్మార్గవ
ర్తనమున్ నాకు గుణంబు లియ్యవిచెవిన్ దాఁకించి నిన్ దక్క ను
క్క నిమేషమ్మును నా మొగమ్ము గనఁ డొక్కండు న్నిజం బంబరో!

(82)తే. కన్ను లెంతలు గల్గినఁ గార్య మేమి, ని న్నొకప్డేనిఁ జూడఁగ నేరవేనిఁ
నీదుకలకలమును విననేరకుంట, చెవుల కది వంచనం బంబ! సిద్ధ మింత.

(83)చ. సుకృత మొనర్చువారు చనుచోటు దివం బఘముల్ పొనర్చువా
రికి నరకం బటంట యురరీకృతమాట భవత్ప్రచారనా
స్తికమగు దేశమంద నినుఁ జెందిన దేశము లీవిభాగ మొ
ప్పకయ చరించుఁ బాపములు వాపెడితల్లివి నీవు గల్గుటన్.

(84)తే. విప్రులను గ్రుంచి గురుసతీవిటత మించి, కల్లు చెడఁగ్రోలి కనకతస్కరతఁదూలి
యును నుదరు నీదరినిఁ దను వూడ్చి జనుదు, రంబ! సోమయాజులు చనునట్టిగతికి.

(85)క. సుమనస్సౌరభచోరుం,డు మనోజ్ఞాసుహరుఁడునున్ గద! యనిలుం
డమలం బగునీసంపర్కమున జగము శుద్ధిచేయఁ గలిగెడి నంబా!

(86)ఉ. ఈధరఁ గొంతమంది పర మేగఁ బరోపకృతుల్ పొనర్తు రా
ర్తాధృతి యజ్ఞకర్మములు సల్పుదు రింకొకకొంద ఱీజగ
న్నాథుఁడుమాత్ర మంబ! భువనద్వయభ రము నిన్నుఁ బూన్చి యే
గాధయు లేక దాసుఖముగా నిదురించుచు నున్నవాఁ డహో.

(87)తే. వ్రాత్యులధములు నగునట్టివారిఁ జేరి, పావనము సేయ నీ కెంతపట్టుదలయొ
నాకు నంతియె పాప మొనర్చుపట్ల, సహజగుణ మేరికేని దుస్త్యజము జనని!

(38) తే. సంజపట్టున నటియించుచంద్రవహాళి, జడలఁ దనవారిమ్రోతకు సరిగ లహరు
లనెడిభుజముల నభినయం బమరఁ నీ వొ,నర్చునటనంబు నాతాపమేర్చుఁ దల్లి!

(39) ఉ. అన్నిటి కీవ యుంటి వని యాగడముల్ కడుఁ జేసిచేసి యా
పన్నుఁడ నైతి నీవిషమవర్తనపుందతియందు నాకు నీ
మన్ననసున్నయేని యిల మ్రగ్గదె నమ్మిక! నిశ్చలానుకం
పోన్నతి మన్నుగాదె! జగ మూడదె? నీవ యెఱుంగుదంబరో!

(40) చ. హారునికపర్దమందు నడయాడుచు నాడుచు మధ్యమధ్య స్నే
హా రసమిళత్తదర్థతనువౌనల పార్వతిపాపటన్ గతి
స్ఫురణముచూప నాపెను నసూయ కనుంగొనలందుఁ దోపఁగె
ల రహి నదల్చు నీలహరులన్ జయసీమల నెంతు నంబరో!

అప్ప—ఓహోహో! పట్టణ మంతయు మేడలనెక్కి చూచుచున్నది. ఇయ్యది యకాల ప్రళయమో యనునట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పటికి నలుబదిమె ట్లెక్కినది.

భట్టో—అవును, ఇయత్తలేకుంటచే నెవరును స్నానమొనరింపజంకివెనుక కేగుచున్నారు కాని అటుచూడుఁడు రాయలుమాత్ర మాతురకబీబీతోఁ గదలక యేదో పెద్ద సిద్ధాపరునివలెఁ బఠించుచు నాఘట్టమునఁ దన మేడవరిం గూర్చుండి యల్లే చలింపక యున్నవాఁడు. ఇంతకు నిది యాయనకవిత్వమాహాత్మ్యము కాదుకదా?

అప్ప—(అటుచూచివిని) గంగమీఁద నేవో శ్లోకము లిదివఱలోఁ జేసినవో యిప్పుడు జేయుచున్నవియో కాని పఠించుచున్నాఁడు. ఇది హేతు వగునా? ప్రతిదినమును మహర్షిప్రవరులచే రంచింపఁబడినశ్లోకములచే నెందఱు నుతించుటలేదు.

భట్టో—ఆ ట్లనకుఁడు. చూడుఁడు. ఆయన మొగమున నెట్టిదీక్ష పొడకట్టుచున్నదో.

అప్ప—ఆయనకే కాదు. ఆబిడకుఁ గూడ నట్టిదీక్ష యేకన్పట్టుచున్నది. సమీపమునకుఁ బోయి విని పరిశీలింతము రండు. (అట్లొనరించి యచ్చెరువుగా వినుచున్నారు.)

రాయ—

(41) క. ఎందఱు రా రిచటికిఁ గో, ర్కెం దీర్తువటన్నయాసఁ గృత్రిమరక్తిన్
జెంద న్నీతోడే నీ,యం దిది సహజంబ నా కనాదిగ జననీ.

(42) క. ఏనీమృత్తికఁ దా మ,జ్ఞానవ్యాప్తికి నుదుటఁదాల్పఁగా విధిలిఖితం
బైనయనిష్టమ్ముడుగును, దానన నాతాపమెల్లఁ దఱులున్ దల్లీ!

(43) చ. జనపదసక్తులన్ గని యొసంగెడిహాసమునాఁ జెలంగు తె
ల్లనికుసుమంబులం దగి విలాసగతిన్ మలినాళిపుంజమున్

దనతనదివ్యసౌరభవిధమ్మునఁ బూతముగా నొనర్చుదే
వనదికిఁ దాపునం దనరుపాదముల్ చెలికాండ్రు నా కగు౯.

(44) ఉ. ఎంతకును౯ గరంగని దురీహులు దేవతలన్నఁ గర్మముల్
సంతతనిందల౯ సలుపఁ జాలిన మేటులుఁ జేయరాని వీ
చింతలఁ గొంద ఱుండు రిఁకఁ జేరికని౯ గొననీ జగంబు జ
స్రాంతము సేయునీ స్మరణమంద సమస్తము గాంచి తల్లిరో!

(45) ఉ. పుట్టిన దాదిగాఁ దనువు వోయెడునంతకుఁ బుణ్యకర్మముల్
గట్టినవారిఁ బ్రోవఁ దగు కౌంకణికుల్ శతముల్ సహస్రముల్
పట్టాక యింతలేని గురుపాతకుల౯ గడతేర్చుపొంటె నీ
యట్టికృపాధికుల్ పృథివియందు మఱెందును లేరు జాహ్నవీ.

(46) చ. జనని పయస్సుగ్రోలి జడసంగతి నాటల నాడఁ బోయి శ్రాం
తి నెఱుఁగకే చిరమ్ము వెనుఁదీయక యాడితి బుద్ధివచ్చె ని
ద్రను గొననెంతు నంకమునఁ దారిచి పూర్తిగ వాసుపీజనం
బున నిమరింపఁ జేయుము మిటుమున్నరకం బొనరింప నెన్నఁడు౯.

(47) ఉ. గాథల కేమి వే నడుము గట్టుము లే నెలతోడ గూఢపా
న్నాథుని వహాళిఁ దాల్చు మొకనాఁటికి "నా కిదియెంత" యంచు నీ
వీఁకరతోడి సాటు మది హేల యొనర్పకు మంబరో! జగ
న్నాథునినుద్ధరించెడిక్షణం బిది యూతవ వేల? జాహ్నవీ.

(48) చ. వర మభయంబు కుంభమును బద్మము నాలుగు సేతుల౯ సుధా
కరశకలంబు మాళి సుధఁ గాదను పుట్టము భూషలు౯ శరీ
రరుచికి వన్నెఁ బెట్ట మకరమ్మున నెక్కుడు పేర్మి నొప్పని౯
బరగతిదాయిని౯ దలఁచువారు పరాభవ మందరంబరో.

(49) ఉ. అంతటఁ జిన్నిన వ్వాలయు నాస్యరుచుల్ సుధలై భవాగ్ని వి
క్రాంతుల తాప మార్పనెటు గాంచినఁ జిక్కుళి లొక్కపెట్ట బ
ల్విఁతగ నింతయంతనని వెన్నెల సొల్కఁగఁ జేయ డాయు నా
శంతను భార్య నా కిడు భృశంతను సౌఖ్య మనంతమై తగ౯

(50) ఉ. మంగులు జంకు మంత్రములు మ్రాన్పడు దైవతవర్గ మక్కటా!
సంకల గొందుల౯ బడు నసార మగు౯ సుధ వేయునేల? పే

రందుగరుత్తదశ్రుములు వ్యర్థములా భవవహ్నికీలలన్
గందెడినాడు తాపము పొకాలను నీదయలేక తల్లిరో.

భట్టో—(నమ్మికతో) చూచితిరా? యింక రెండుమెట్లెక్కిన రాయ లున్నమెట్టు గూడ మునిఁగెడిని.

అప్ప—అవును ఆ మనకుఁగాని, మా పెకుఁగాని యీ భయమింతయు నున్నట్లులేదే?

భట్టో—వారికెందుకు భయముండవలయును. ఇది వారలమహత్త్వమే కదా? ఆపద్యములు వింటిరా? అవి విని గంగయే మనకుఁడు ఎవ్వరేని యుప్పొంగవలసినదే.

అప్ప—యదనంతరన్యాయముచేఁ దమరన్నట్లూహింపవలసియే యున్నది గాని నిజమునకు మాత్రము సంగీతమునకుఁ జింతకాయలు రాలవు.

భట్టో—మన మసూయచే నట్లనుకొనుమాత్రమే కాని గంగకు నిజమైన పతితపావనురాలన్న బిరుదున్నచో నమ్మహాకవిభక్తి కేలయుప్పొంగదు? అట్లయినచో వేదశాస్త్రాదు లసత్యములే కావలసివచ్చును.

అప్ప—అవును మొన్నమొన్ననే కదా! విద్యారణ్యులవారు కనకధారాస్తవ మొనరించి బంగారువర్షము గురిపించిరని వినుచున్నారము కాని ఆయనకును ఈయనకును యోగ్యతకేమి పాండిత్యమునకేమి హస్తిమశకాంతరము కలదు. నక్కెక్కడ? దేవలోక మెక్కడ?

భట్టో—ఇంకను మీయసూయ మొదలంట నశించినది కాదు. భక్తికిని పాండిత్యమునకును గడుదవ్వు ఏపుట్టలో నేపామున్నదో యెవరికెఱుక! పయి కిట్లున్నవారలే మహానుభావులు కావచ్చును. దత్తాత్రేయులవారిని వినుచుంటిమా? లేదా? మన మిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుచు నుంటిమేని యింక నొకక్షణములోఁ గాశి గంగపాలు కాక తీరదు. దానంజేసి మనకిరువురకును నప్రతిష్ఠ శాశ్వతమగును. మన మొనరించినయవమానమునకు రోసికదా! యీయన ఘోత్కుఁ డిట్లొనరించుచున్నాఁడు. గంగయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జెప్పకున్నను మహానుభావుఁడే యని మనకు బోధించుచున్నది. ఇప్పటికి నేఁబది మెట్లెక్కినది. యింకఁ దక్కిన వాపెకు లక్ష్యమా?

అప్ప—కాశీ కెప్పుడును భంగముండదు. ఉన్నచో నానామము నేతిబీరకాయయే కదా! కాశ్యతి ఇతి కాశీ, అనువ్యుత్పత్తికిఁ బ్రళయకాలమందు సయిత మిట్లున్నయెడల నే సార్థక్యము.

భట్టో—మీశాస్త్రార్థములు గట్టిపెట్టుఁడు. భక్తులఁ బ్రోచుపట్ల భగవంతుఁడు శాస్త్రములు చూచువాఁడు కాఁడు. మనమీపాటికి నయ్యనఘునిఁ బ్రార్థింతము పదుఁడు.
(బలవంతముగాఁ జేయిపట్టుకొని దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోవును.)

రాయ—

(51) మ. తనచర్మమ్మును బాములున్ శశియు రుద్రాక్షల్ మొదల్ సర్వ మె
క్కని మేషమ్మున శంభుఁ డోడి లవమున్ గన్పట్టమిన్ గౌరి నె
డ్డను సంకింపుడు నాపె నవ్వేలయఁ జూడన్ జూడ జూదంబు గ
ల్చినయా నాఁటి భవన్మహానటన ముచ్ఛేదించు నాకర్మముల్.

భట్టో—అప్పుడే పాదములున్న వెట్టిక్కి ప్రాఁకుచున్నయది. కౌశిక పోకపోయినను నితఁడైన నిప్పట్టున నీపాదుసాపట్టితో నట్టేటఁ గలయక తప్పఁడు.

అప్ప—అవును అట్లే పొడకట్టుచున్నయది. ఉపాయమేమి?

భట్టో—ఇతఁడీసమాధిలో మనమాటలను వినిపించుకొనునట్లు తోఁచదు. ఈపెను బ్రార్థింతము. (ఆపె నుద్దేశించి) అమ్మా! మహాపతివ్రతా! నీకు మేమందఱమును నమస్కరించుచున్నారము. నీభర్త నెట్టేని యీగంగామహోపప్లవము వారింపఁ బ్రార్థింపుము.

అప్ప—బాగుసేయక యిట్లొనరింపక తప్పదు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! నీచురాలనగు నన్నువీరిట్లు ప్రార్థించెదరే! నే నేమిసేయుదును (ప్రకాశము) నాథా! నాథా! (శరీరము స్పృశించి పిలుచును).

రాయ—(వినని విధమున)

(52) క. గంగ విభూషితలింగవ, రాంగ సకృతకృత్తపాతకాపాంగ లస
ద్భంగ సరోజప్రాంచ, ద్భృంగ మదీయాంగములు పవిత్రము సేయున్.

లవం—(గంగకంజలిఘటించి) అమ్మా! నీవైన నామనవిచేకొని నన్ను వీ రభ్యర్థించిన దానికి ఫలము గల్పింపుము.

గంగ—(అంతటితో నాగుచున్నది) (అందఱును నాశ్చర్యపడుచున్నారు)

రాయ—(తనలో) ఏమిది!

(53) ఉ. "గోపిశితాశనాన్వయజఁ గొంకక యీశతపత్రనేత్ర నీ
కా పురుషుండు గట్టికొనెఁ గా?" యని శంక యొకింత లేక మా
దాపున కేగుదెంచితె వృథా మరలన్ జన దేల బాల? మీ
యేపున లోనఁ జేర్చికొను మిందఱు నివ్వెఱఁగంద జాహ్నవీ.

(54) శా. శుద్ధాంతఃకరణుండ నేనిఁ గవితాశూరుండ నేనిన్ గళా
రాద్ధాంతమ్ములఁ బ్రోడ నేని నిను నారాధింతు నేనిన్ బుధ
శ్రద్ధావద్వచనుండ నే నుపనిషత్సారస్వరూపుండ నే
నుద్ధారం బొనరింపుమా? నను మహాయోగీంద్రచూడామణీ.

(55) ఉ. ఎన్నఁడు నించుకేని దొసఁ గెట్టిదొ నేరనివారు నీవు లే
కున్నఁ బవిత్రులే కడు నయోగ్యులఁ బ్రోచినప్రోపు ప్రోపు సం
పన్నుల కే నొసంగవలె భాగ్యవిహీనుల కీగియాగి ము
న్నున్నప్రతిష్ఠ నిల్పుకొను మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

(56) ఉ. శ్రీ ధరియించు టెప్పు డికఁ? గ్రీవ, శిరమ్మునఁ జంద్రుఁ డేడి? గం
గాధరముల్ జటావళులు గల్పన సేయ వదేమి? నీకు నా
భూధరరాజకన్యకకుఁ బో రడఁప న్వలదే! కటా! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడిక్షణం బిది యాతడ వేల? జాహ్నవీ.

గంగ—(అట్లే హెచ్చక యుండును) అందఱును నిశ్చేష్టులై యుందురు.)

రాయ—(కొంచెము కోపముతో లవంగిం జూచి)

శా. ఇంకన్ గాల మటంచు నెంచ కెటులో యీనిన్నును న్నన్నని
ష్పంకావేశులఁ జేయఁబూని కృప నాభాగీరథీదేవి రా
నుంకించెన్ మనకేమి క్రేళ్లగిచి యిట్లుండన్ దగుంగాక యే
ణాంకాస్యా? బ్రతు కెంత శాశ్వతము? లో నారాట మింతేటికిన్?

లవం—(భయముతో) నాథా! వీరిమాటకుఁ బ్రతిచెప్పఁజాలక యే నిట్లు ప్రార్థించితిని.

రాయ—వీ రెవరు? (దెసలు పరికించి ఓహో! వీరా, అట్లయిన వీరియెదుట నే మనయా
ధార్ష్ట్య మీగంగాముఖమునఁ దేలుంగాక.

(తెరలో)

గంగ—(రత్నభూషణసహితమగు కరద్వయము పైకెత్తి)

(1) తే. ఈజగన్నాథుచే రచియింపఁబడిన,యట్టి పీయూషలహరిఁ దా మహరహంబు
పఠన చేసెడివారికి భాగ్య మబ్బు, సౌఖ్యముల్ గల్గు దుఃఖముల్ శాంతిఁ జెందు.

(అందఱును నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు విందురు.)

రాయ—(తనలో సంతోషముతో) ఓహో! అంబిక తనదేవతాత్మత్వము గూడ వెల్ల
డి చేయుటయే కాక నాయీగంగాలహరీస్తోత్రమునకుఁ బీయూషలహరి యని కూడ
బిరుద మిచ్చినదే?

(మరల దెరలో)

వత్సా! జగన్నాథ!

(2) శా. సాక్షాద్బ్రహ్మవు నీవు, నీసతి సరస్వత్యంశసంజాత, మి
మ్మాక్షేపించెడివారునుం గలరుగా! యైశ్వర్యపర్యాప్తికై
యాక్షోణీస్థలి ఘాసుసాగృహమునం దేణాక్షి పుట్టెన్, సతీ
త్వక్షోభం బదిగాక యుండుటకుఁ దాత్పర్యంబు నీరాకరున్.

(భట్టోజీదీక్షితాదు లొకరి మొగమువంక నొకరు చూచికొనుచు నిశ్చేష్టులై వినుచుందురు.)

రాయ—(తనలో) స్వప్నమునఁ జెప్పినట్లే యిప్పుడును జెప్పుచున్నయది, శక్తి యా యా భేదములచే ననేకగతుల నుండినను మదకు నొక్కటియే కదా?

లవం—(తనలో) గృహమందుఁ బుట్టినదియనియే చెప్పుచున్నది. కాని సాక్షాత్పుత్రిక యని చెప్పలేదు, సర్వజ్ఞయగునాపె కొకరహస్యము దాఁగునా ?

(మరలఁ దెరలో)

తల్లీ! లవంగి!

(3) ఉ. పుట్టినదాది యాపయిని బుద్ధియెఱింగినదాది యెన్నఁడున్
జెట్టయు మాంసభక్షణము చేసియెఱుంగవు నీదుతండ్రి యా
పట్టపురాజు కాఁడు సుమి? బ్రాహ్మణవర్యుఁడు, మిమ్మునన్ వెలిన్
బెట్టిరిగా? అయ్యైన, ననుఁ బెట్టరె? సాహసికుల్ బుధాగ్రణుల్.

లవం—(తనలో) ఇప్పటికి నన్నుఁగూడ విస్పష్టముగాఁ బవిత్రురాలిఁగా సమర్థించినది.

(మరలఁ దెరలో)

ఔనోయి! భట్టోజీ! ఏమోయి? అప్పయ్యా!

(4) చ. చదివితి రేటి కీచదువు, సత్తము లెవ్వరొ? యేరి తేజ మె
ట్టిదియొ? యెఱుంగఁగావలదె! డీకొని వాద మొనర్చితే మహా
పదవియొకో! జగత్త్రయము పావన మెవ్వరికల్మి నట్టివా
ణ్మదవతియున్ విధాతయును మాన్యతకున్ దగరొక్కొ! యిక్కడన్.

(ఇరువురును నంజలి ఘటించి వడవడ వణఁకుదురు.)

(మరలఁ దెరలో)

(5) తే. బ్రాహ్మణక్షత్రియులయందుఁ బరఁగుతేజ, మెల్లయవనులయం దిప్పుడిమిడె నింక
హూణులను బొందఁగలదియుగ మొక్కకొంత, జరగు పిమ్మట మీయాట సాగు టెట్లు?

(6) మ. పయి నేనో సిరియో సరస్వతియొ యంబాదేవియో పేర్మి నిం
డియున్ రాణిగ హూణవంశమున జన్మింపన్ వలెన్ నాఁడొకిం
తయు వర్ణాశ్రమధర్మముల్ నడువ "వీధార్ష్ట్యమ్ములన్ మానుఁడ
య్యా" యటంచున్ లిఖియింపుఁ డీరలు భవిష్యద్గ్రంథసందర్భముల్.

(7) చ. తురకలఁ బోలె హూణులు లోక సంపదుకున్ గలిగింప రారకే
నరులు కులానువర్తనలు నాశి మొనర్తురు వారిమీఁద నె
వ్వారుఁ గనలంగరాదు యుగవైఖరు లట్టులుపోవు దైవతా
దగ మనుగంటు సర్వమును దప్పనొకం డని చెప్పనేటికిన్.

(8) చ. బదుల నెపమ్మునన్ బని నెపమ్మునఁ బాట నెపమ్మునన్ ధనం
బుడుగక యున్న హేతువున నూరక బ్రాహ్మణు లొక్కపెట్టుగాఁ
జెడి మత మేదియున్ గనక చేయని చెట్టయొకింతలేక పో
విడుతురు సర్వకర్మములు, వేదము లప్పుడు దుర్వాదముల్.

(9) శా. పూర్వాచారపరాయణత్వమున నే పోవంగ మీకిచ్చ యే
నర్వాచీను లొకళ్లజోలి యది యేలా మీకు? మీయంత మీ
గుర్వర్థమ్ములు సాగఁ జేసికొనుఁ డేగుం డుత్తమంపుంగతుల్
గర్వంబున్ గని యొల్లనెంచకుఁ డిదే కార్యమ్ము గాకుండెడున్.

(10) ఉ. ఇంత వచింప నేల? యిపు డింక ఉనున్ వినుచుండ నేను మీ
చెంత వచించు సంగతులె చెప్పుచు రింకొక పక్కి మార్చి "తా
నంతము నందె రాయలును నంగనయున్ నదిలో" నటందు రీ
వింత లనేకముల్ వొడము వెక్కసమందరుఁ డయ్యవెఱ్ఱులై.

(11) ఉ. కొందఱు రాయ లుంచుకొనెఁ గోమలి నొక్కతె యావనాన్యయన్
మందులు దానినే యనిరి మానవనాయకు పుత్రియంచుఁ దా
మందురు, నాకు రాక యిదియంత సు రిత్త యటంచు నవ్వుదుర్
గుందకుఁ డిట్టిపట్టులను గ్రూరయుగం బిది దీనిచైదముల్.

(12) ఉ. ఏమన? మారు నీగతిని నీయుగమం దగు లేటి హితమ్ము మా
కీమెయి సంచరించు ద్విజాలే కడునిష్టులు, కాల మాపుడు
ర్ధీమహితుల్ భవాదృశులు ద్వేష్యులు, పుణ్యయుగంపు రాకకే
మే మొనరింపఁ జేయుదుము మీటెనదుష్కృతులెంత లెంతలున్.

(12) తే. ఐదువేలవత్సరముల కగుదు నంక, గంగ బటంచు వచించు పురాణవాక్య
మెఱుఁగుడప్పటి కాచారమెల్లఁ బోవు, నిలుచు బలములెల్లె నెక్కుడేని యును నొదిగి

(13) శా. విద్యావంతులుగూడ ద్రవ్యములనే ప్రేమింతు రాచారముల్
సద్యస్త్యాగ మొనర్తు రంటకు సరస్వత్యంబయే సాక్షి, యీ
యుద్యోగమ్మునకే కదా! యవనియాటోప్పెన్ వచోమాత్ర, యే
విద్యల్ నేర్చిన పొట్టకే! యికఁ వృథా వేదమ్ములున్ శాస్త్రముల్.

లవం — (తనలో) నాచాపలమునకు మృదువుగనే చీవాట్లు వైచినది.

భట్టో — దేవీ! మాయపరాధము సైఁచి యనంతర్ధిగా దర్శన మొకపరి ప్రసాదింపఁ గోరెదము.

అప్ప — అంబా! దురాగ్రహమ్మున నీభక్తుల కపచార మొనర్చు టట్లుండ నీకింత శ్రమ మిచ్చినందులకుఁ గూడ క్షమింప వేఁడెదము.

రాయ — జననీ! అట్లానరింపవేని యప్పుడు మాచిన దానిచే కొంత సేపటికి లేదనెడి యీయుగమునందు "నిక్కముగా గంగ వచ్చి చెప్పెనా, యేదో యింకఁ గపట మున్నది" యని గేలి సలుపక మానరు.

గంగ — ఇదిగో ఇచ్చుచున్నాను నిరీక్షింపుఁడు (పటాక్షేపమ్మునఁ బ్రవేశించును.)

(ఎల్లరు నంజలిఘటించి భక్తిపారవశ్యమును గనుపఱతురు.)

(14) గంగ — ఉ. అల్లుఁడవైతి వీజగమునంతయు నేలెడి ఘాదుషాకు, నీ
కూళ్లతఁ డిచ్చెఁ గాదె ప్రతిభోన్నతికై కడు మెచ్చి, యీజమీ
నెల్ల నరేంద్రశబ్దమున కింకొకయర్థ మిదేల? యేలు మీ
వల్లకపాణియున్ గవిత యైదువులై నినుఁ గొల్వ నొప్పగన్.

(15) తే. ఆపయిని మీరిరువురు సత్యభువనమ్ము, చేరగలరుగాత, నీచేతఁ జేయఁబడిన
గ్రంథములు భువి యున్నంతకాలమును స్మరింపఁ జేసెడిఁగాతఁ గీర్తి యిదెల్ల.

నీకింక నావలనఁ గాఁదగు మనోరథం బేమి?

రాయ — కృతార్థునిం జేసితివి. ఐనను ఇదియగుఁగాక.

(భరతవాక్యము.)

తే. రాజులకు వృద్ధి, యగ్రవర్ణస్థులకును, బుద్ధి వేదాలనాసక్తి బుధుల శక్తి,
సకలజనుల కారోగ్యంబు జగతిభాగ్య, మెల్లెడల నుల్లసిల్లు నరిచ్ఛ డొల్లు.

పంచమాంకము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య. ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవిబాల కలానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజంబునఁ బంచమాంకము.

శుద్ధపత్రము.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	11	గచే	రగా
5	28	ధుగు	ధువు
6	5	చిన	చన
7	5	సాశ్వ	సాత్త్వ
8	8	జమ్ము	జము
12	8	ష్య	శిష్య
12	17	నజ్జ	నబ్జ
13	11	మల్ల	మర్ల
14	12	వృధి	వృధా
14	18	లోనోటి	నోటిలో
14	28	డగు	డను
15	18	వమ్మి	వమి
15	16	రెగు	రెఱుఁ
15	19	నేసు	వేసు
16	11	గుట్టి	గుట్టె
16	28	నుంట	నుంటి
17	2	మొుహా	మోహా
19	9	టకుమా	టమా
20	16	చి—శిష్యత్త్రము	శిష్య—చిత్త్రము
23	5	గో త్తె	కుక్కు-
23	8	ఇదు	ఇది
24	6	కుజా	కుజ
26	26	యకు	యకం
26	26	నత్త	న్త్త
26	27	ఉన్న	ఉన్న్
28	8	త్ర ర	త్రఱ
28	29	జరా	జమా
31	3	పుపువ్యా	పువ్యా
31	22	అయ	ఆయ
34	14	నేనిక్కు	నీవిక్కు
43	2	పర్ణుం	పరుం
44	6	టిపు	టివైపు
44	28	జక్కు	జిక్కు
54	1	వాని	దాని
55	6	మ్ములతోడ	మ్ముతోడ
55	17	గొదు	కొడ
55	28	గఁదా	గడా
55	29	మిఁట	మిట
59	19	కరి	కలి
61	7	రాధ	వాద
64	10	దీని	వీసి
65	14	ష్డ	పుడ
68	4	నిష	నిష్ఠ
72	26	దిమి	డిమి

శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరులొనర్చిన తెలుఁగు పుస్తకములు.

1 శ్రవణానందము.	ఈ 5-ను ఒకటి కొకటి తీసిపోని శృంగార గ్రంథములు.	...	0—10—0
2 పాణిగృహీత.		...	0—13—0
3 లక్షణాపరిణయము.		...	0—6—0
4 గనికొనందము		...	0—1—6
5 శుకరంభాసంవాదము		...	0—3—0
6 పాండవజననము	ఈ 4-ను భారతనాటకములు	...	0—9—0
7 పాండవప్రవాసము		...	0—12—0
8 పాండవవిజయము		...	0—10—0
9 పాండవాశ్వమేధము*		...	0—12—0
10 సుకన్య	* 1911 వ సం॥	..	0—5—0
11 పండితరాయచరిత్ర	మేకు పరసీయము	...	0—10—0
12 మృచ్ఛకటిక	6 మొ॥ 14 వ॥ వర	..	0—12—0
13 ముద్రారాక్షసము	కు నాటకములు	...	0—8—0
14 అనర్ఘనారదము		..	0—8—0
15 బుద్ధచరిత్ర		...	0—10—0
16 వేంకటేశ్వరవిలాసము (చెళ్లపిళ్లవారు సంస్కృతమున రచితము.)		...	0—10—0
17 పల్లెటూరిపట్టుపలుకు (చక్కని ప్రహసనము.)		...	0—4—0
18 అపూర్వకవితానివేదనము (సూక్తులు పిల్లల వ్యాఖ్యసహితము.)		...	0—4—0
19 కాళీసహస్రము	ఈ రెండును సంస్కృతములు.	...	0—8—0
20 అష్టకములు		...	0—4—0
21 విక్రమాంకదేవచరిత్ర	ఈ రెండును వచనములు చదివితీరవలెను.	...	0—8—0
22 చంద్రప్రభచరిత్ర		...	0—8—0
23 కామేశ్వరీశతకము (సర్వార్థసంక్షిప్తము.) ...		...	0—2—0
24 శనిగ్రహము (ప్రసిద్ధ కేక్యునది.)		...	0—1—0
25 శ్రీవానమామల శతావధానము ...		...	0—3—0
26 నానారాజసందర్శనము (రాజుల దర్శనము.)		...	1—0—0
27 శతావధానసారము		...	0—12—0
28 దేవీభాగవతము (ప్రథమస్కంధము) ...		...	0—10—0

అచ్చుపడుచున్న పుస్తకములు.

1 పాండవోద్యోగము. 2 బుద్ధవామనము. 3 కలగూరగంప, మొదలైనవి.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి, శతావధాని,

శ్రీభైరవప్రెస్, బందరు